

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Středisko iberoamerických studií

D i p l o m o v á p r á c e

Ing. Martina Jonáková

Český exil v Mexiku během druhé světové války

Czech exil in Mexico during World War II

Praha, 2014 vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Josef Opatrný, CSc.

Poděkování

Za vedení diplomové práce, cenné rady, komentáře a konzultace bych ráda poděkovala
prof. PhDr. Josefu Opatrnému, CSc.

Za ochotu při poskytnutí rozhovorů a informací děkuji Glorii Čejkové, Georčině Reich de
Erdmann a Jiřině Liebermannové.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne

.....

Anotace

Martina Jonáková: Český exil v Mexiku během druhé světové války. Katedra Iberoamerikanistiky, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Josef Opatrný, CSc. Počet znaků: 212 804. Počet stran: 133. Počet příloh: 6. Počet titulů a použité literatury: 103. Klíčová slova: druhá světová válka, holocaust, židovská emigrace, antifašismus, Mexiko, krajané.

Diplomová práce zpracovává český exil v Mexiku během druhé světové války. Text zachycuje nejprve politickou a společenskou situaci v Evropě a v Mexiku, ve 30. a 40. letech 20. století a ozřejmuje tak důvody vedoucí k emigraci. V další části detailněji charakterizuje problematiku exulantů, zejména pak českých německy píšících autorů. Závěrečná kapitola mapuje krajanské spolky a jejich aktivity na pomoc československému zahraničnímu odboji, detailněji popisuje Československo-mexickou asociaci a v samém závěru představuje osudy dalších exulantů, kteří byli donuceni tvrdou realitou druhé světové války opustit Československo.

Martina Jonáková: Czech exile in Mexico during World War II. Centre for Ibero-American Studies, Faculty of Arts, Charles University in Prague. Thesis supervisor: prof. PhDr. Josef Opatrný, CSc. Character count: 212 804. Number of pages: 133. Number of supplement: 6. Number of used references: 103. Keywords: World War II, holocaust, Jewish emigration, anti-fascism, Mexico,

The diploma thesis provides an in depth overview of Czech exile in Mexico during the Second World War. Initially the text describes the political and social situation in Europe and Mexico during the 1930's and 1940's and elucidates the reasons leading to emigration. In the following part the subject matter of exiled Czechs is characterised, especially regarding Czech authors writing in German. The last chapter maps the communities of expat and their activity in aid of the Czechoslovak resistance movement; provides a detailed description of the Czechoslovak-Mexican Association and finally presents the stories of several exiles who were forced to leave Czechoslovakia during the Second World War.

Úvod	7
1 Vlivy na emigraci před a na začátku druhé světové války	9
1.1 Příčiny druhé světové války.....	9
1.2 Předválečné napětí na starém kontinentu.....	14
1.2.1 Neuvěřitelný vzestup Adolfa Hitlera.....	16
1.3 Mnichovská konference: „o nás bez nás“	17
1.4 Role Latinské Ameriky ve druhé světové válce	20
1.4.1 Světová hospodářská krize a nástup fašismu v Latinské Americe	20
1.4.2 Meziamerické vztahy v kontextu druhé světové války	21
1.4.1 Mexiko v době příchodu našich krajanů – 30. a 40. léta 20. století	25
1.4.2 Zájem o Evropu v Latinské Americe. Ohlas Mnichova v Mexiku.	29
1.5 Závěrečná poznámka	31
2 Český antifašistický exil v Mexiku	32
2.1 Dobrovolný i nucený odchod z Československa.....	32
2.2 Postoj západní polokoule k židovským uprchlíkům	35
2.3 Mexiko, země zaslíbená	41
2.3.1 Boj antifašistů psaným slovem proti nepříteli.....	44
2.4 Egon Erwin Kisch	47
2.4.1 Dětství, studentská léta a počáteční tvorba E. E. Kische	47
2.4.2 Mexiko jako výzva osudu	56
2.5 Otto Katz (André Simone)	60
2.5.1 Život a tvorba Otto Katze.....	61
2.5.2 Oddaný antifašista André Simone.....	64
2.5.3 Devátý život Otto Katze.....	70
2.6 Lenka Reinerová, poslední pražská německy píšící autorka	72
2.6.1 Během první světové války narozena, během té druhé vězněna.....	73
2.6.2 Mexiko, jako nová životní kapitola.....	79
2.6.3 Návrat do poválečné Evropy	83
2.7 Závěrečná poznámka	85
3 Česká přítomnost v Mexiku ve 30. a 40. letech 20. století	86
3.1 Vlastimil Kybal, československý diplomat v Mexiku	86
3.1.1 Obnovení československo-mexických vztahů.....	87
3.2 Krajské hnutí v USA a v Mexiku, 1939 – 1945	89
3.2.1 Československo-mexická asociace	94

3.3	Uprchlíci, kteří se už navždy usadili v Mexiku - 30. a 40. léta 20. století	99
3.3.1	Oscar Leo Štern.....	99
3.3.2	Miroslava Šternová	101
3.3.3	Ivo Štern.....	105
3.3.4	Anna Amrain.....	106
3.3.5	Marie Novotná a Jiří Reich	107
3.3.6	Josef Smutný	109
3.4	Závěrečná poznámka	110
	Závěr	111
	Literatura	113
	Prameny.....	113
	Přílohy.....	118
Příloha 1	Proměny na mapě v kontextu politických změn v letech 1914-1939	118
Příloha 2	Osvědčení o protektorátní příslušnosti.....	120
Příloha 3	Egon Erwin Kisch	121
Příloha 3	Životopis Vlastimila Kybala.....	126
Příloha 4	Československo-mexická asociace	127
Příloha 5	Miroslava Šternová, mexická herečka českého původu	132
Příloha 6	Asociace T. G. Masaryka.....	133

Úvod

Diplomová práce si klade za cíl představit společenskou a politickou situaci v Evropě a v Mexiku ve 30. a 40. letech 20. století a nastínit tak důvody vedoucí k emigraci před a během druhé světové války. Dále se zaměřuje na český exil v Mexiku, prezentovaný jednak skupinou německy píšících autorů a také ostatními uprchlíky, z nichž se někteří svojí činností zasloužili o přínos v oblasti kultury. Celá práce je rozdělena do tří hlavních kapitol a podkapitol.

Největší katastrofa novodobých dějin, kterou druhá světová válka bezesporu byla, zasáhla všechny společenské vrstvy obyvatel a pro lidstvo představovala životní zlom. Rozpoutané válečné peklo se odehrávalo prakticky na většině povrchu planety, jedná se tedy při studiu této problematiky o téma svým rozsahem obsáhlé. Nicméně, pro správné pochopení fenoménu židovského exilu v Mexiku a proniknutí do širších souvislostí, nevěnuje se úvodní část práce primárně vyhnanství, nýbrž rekonstrukci některých - dle mého názoru - důležitých historických momentů této války ve vztahu k tématu práce.

První kapitola stručně přibližuje společenskou a politickou situaci v Evropě a v Mexiku ve 30. a 40. letech 20. století. Větší pozornost věnuje zejména Československu, které před vypuknutím války sehrálo klíčovou úlohu. Zároveň tento oddíl naznačuje vývoj mimoevropského dění, především situaci na západní polokouli. Byla to mimo jiné německá přítomnost v Latinské Americe a šířící se fašismus v regionu. Dále jsou zohledněny meziamerické vztahy v reakci na blížící se hrozbu válečného konfliktu a samozřejmě dění v Mexiku, aby i nezasvěcený čtenář měl možnost posoudit, do jakého prostředí se lidé přehající před agresí nacistického Německa dostali.

Následující část práce předkládá český exil v období před a během druhé světové války a Mexiko, jako cílovou zemi. Úvodní podkapitola se věnuje emigraci obecně; zohledňuje hlavní rozdíly mezi vystěhovalectvím a vyhnanstvím a ve stručnosti předkládá důležité emigrační vlny v historii naší země. Podrobněji se snaží zachytit nedobrovolný odchod Čechů a Slováků během pohnutých let 1938-1939. Jelikož se práce orientuje na český exil v Mexiku, je zohledněn také postoj západní polokoule k poskytování azylu uprchlíkům. Dále jsou podrobněji rozebrány životní osudy českých německy píšících spisovatelů, pro které bylo v letech druhé světové války Mexiko dočasným domovem.

Závěrečná kapitola se věnuje československému exilu v Mexiku z investigativního úhlu pohledu a z části je zpracována za pomoci našich krajanů či státních institucí v Mexiku i v České republice. Úvodní podkapitola představuje osobnost československého diplomata

v Mexiku, Dr. Vlastimila Kybala. Mapuje jeho diplomatické a společenské aktivity mimořádného významu, na které mohl český antifašistický exil plynule navázat. Ozřejmuje pomoc krajanů ve Spojených státech československému zahraničnímu odboji v letech 1939-1945 a následné rozšíření do dalších koutů světa, včetně Mexika. Snaží se zachytit stopy také dalších Čechů, pro které se Mexiko během války stalo druhým domovem a podrobněji přiblížit jejich osudy.

1 Vlivy na emigraci před a na začátku druhé světové války

1.1 Příčiny druhé světové války

„Válka je něco hrozného, nelidského, zejména tato válka.

Ale není válka zlem největším – žít nečestně, být otrokem, zotročovat a mnohé jiné je horší. Válka je zlo, ale obrana je mravně přípustná a nutná; třebaže je nesnadné vymeziti přesně, kde začíná obrana a kde násilí“

Tomáš Garrigue Masaryk¹

Kořeny druhé světové války sahají zhruba dvacet let zpátky, do období, kdy byla vytvořena křehká rovnováha po skončení první světové války. V lednu 1918, představil americký prezident Woodrow Wilson svoji vizi, jak by mohl svět být uspořádaný po skončení první světové války. Jeho idea byla založená na čtrnácti bodech a z hlediska Československa byl důležitý bod deset, ve kterém prezident zmínil Rakousko-Uhersko v souvislosti s požadavkem autonomního vývoje všech národů.

S koncem války byla zahájena mírová jednání, trvající šest měsíců, jejichž výsledkem byl soubor smluv nazývaný jako *Versailleský mírový systém*. Na jeho základě došlo k uspořádání světa po první světové válce. Rozpadem mnohonárodnostního Rakousko-Uherska, skončila bezmála čtyřsetletá nadvláda Habsburků a změny na mapě, způsobené podepsáním tvrdých podmínek závěrečného aktu z Versailles, v sobě skrývaly nebezpečí nového válečného konfliktu. Bylo jen otázkou času, kdy si znevýhodněné mocnosti najdou příležitost k prosazení si svých nároků. Vladimír Nálevka se o versailleském míru vyjádřil následovně: *„Versailleský mír měl v čase svého zrodu dvě základní role. Na jedné straně kodifikoval výsledky války a dělil svět na poražené a vítěze. Tím také vytvářel četné třetí plochy mezi těmito dvěma skupinami států.“*². Specifičnost pařížské konference spočívala v tom, že se jí zúčastnily a o dalším vývoji rozhodovaly pouze vítězné státy, zatímco ty poražené mohly konečné podmínky pouze přijmout či odmítnout. Samotné jednání nešlo vždy úplně hladce, někdy ztroskotalo z důvodu rozporů ohledně navrhovaných podmínek pro poražené státy, zejména pak pro Německo, jako viníka války. Francie požadovala opravdu

¹ Rusko 20. 8. 1917, T. G. Masaryk ze zápisu pamětní knihy 1. pluku čs. legií. Citováno podle: Časnochová Jana, *Tupý úder ostří gilotiny...* (28. 3. 2006), dostupné z <<http://www.zasvobodu.cz/news/tupy-uder-ostri-gilotiny/>> ze dne 15. srpna 2014.

² Citováno Podle: Nálevka Vladimír, *Světová politika ve 20. století I.*, kapitola První krize systému, Praha 2000, str. 24.

tvrdé podmínky, oproti Velké Británii a Spojeným státům, jakožto příznivcům mírnějších podmínek. Tudíž nebylo vždy snadné dosáhnout společného postupu.

Konečné podmínky pro poražené státy, byly opravdu tvrdé. Výsledky³ mírového jednání ve Versailles doslova šokovaly hlavního viníka války. *Německo* ztratilo některá území ve prospěch Francie, Belgie, Dánska, Polska a také Československa.⁴ Muselo se zříct všech svých kolonií v Africe a Tichomoří a mělo povinnost zaplatit válečné reparační.⁵ Během roku 1920 byly podepsány ještě další mírové smlouvy, jejichž obsah byl také k ostatním poraženým státům velice nekompromisní. Většina Němců se cítila tímto mírovým uspořádáním ukřivděna.

Pro Německo, jak se o pár let později ukázalo, bylo velmi zatěžující splácet válečné reparační, protože po vyčerpávající válce nebyla ještě dostatečně nastartovaná ekonomika státu, a dostát svých závazků včas bylo mnohdy obtížné. Krize se stále prohlubovala, až do dramatického roku 1923, kdy už zemi hrozil ekonomický i politický kolaps.⁶ Problémy s neplacením reparací, se snažila vyřešit mezinárodní komise odborníků, v čele s Charlesem Dawesem. Na základě vypracovaného plánu o snížení reparací a půjčky od Američanů, se opravdu podařilo německou ekonomiku oživit. Výše splátek byla ještě jednou ponížena a to v roce 1929 na základě Youngova plánu. K úplnému zrušení této povinnosti došlo v roce 1932 a to především s ohledem na světovou hospodářskou krizi.⁷ O tři roky později, již Němci porušili Versailleskou smlouvu zavedením všeobecné branné povinnosti.

Československo bylo jedním z nástupnických států, které vznikly rozpadem Rakouska–Uherska. Zejména na základě jednoho ze čtrnácti Wilsonových bodů, který tvrdil, že národy v Rakousku–Uhersku měly získat autonomní status. To byl v případě Československa problém, protože v porovnání se sousedními státy, šlo jednoznačně o území národnostně nejednotné⁸. Navíc se zjistilo, že by práva na určitou autonomii, co do počtu obyvatel, měla mít i německá menšina, která byla početnější než Slovenská. Z tohoto důvodu

³ Pozn.: Podepsáním Versailleské smlouvy 28. června 1919 mezi vítěznými státy a Německem, byl tento nejmocnější z poražených států nucen akceptovat nejen okleštění teritoriální, ale také v armádě. V mírové smlouvě stálo doslova: „*Německá armáda bude zredukována na početní stav nepřesahující 100 000 mužů důstojníků a mužstva, armáda musí zrušit brannou povinnost a nesmí mít generální štáb.*“.

Šedivý Martin, „Vzestup německého obra“, in: *Válka REVUE Speciál – Československo 1938*, str. 8.

⁴ Černý Vladimír, „Mírové smlouvy vyvolaly další válku“, in: *Živá historie Speciál*, str. 110.

⁵ Pozn.: Válečné škody nahradili nejenom prostřednictvím zlata a cenných papírů, ale také uhlím, železnou rudou a dalšími podobnými surovinami. Německo se dále muselo podrobit přísným omezením ve vojenské oblasti. Všechna zmíněná opatření bránila jeho ekonomickému oživení, země se nacházela v krizi a bylo obtížnější dostát svým závazkům. V roce 1923 hrozilo celkové ekonomické i politické zhroucení.

⁶ Černý Vladimír, „Mírové smlouvy vyvolaly další válku“, in: *Živá historie Speciál*, str. 110

⁷ Tamtéž, str. 111.

⁸ Pozn.: Češi 50,3%, Slováci 15,2%, Němci 23,4%, Maďaři 5,6%, Poláci 0,6%, Rusíni (Rusové, Ukrajinci) 3,4%, Židé 1,3%, Ostatní 0,2%. Harna Josef, Fišer Rudolf, *Dějiny českých zemí II*, Nakladatelství Fortuna, Praha 1998, str. 142.

se přistoupilo k oficiální teorii jednotného „československého“ národa. V podstatě šlo o to, aby veřejnost pochopila, že v nově vzniklém státě plném národnostních menšin, existuje jeden národ většinový (65% obyvatelstva). Čili národ československý, se dvěma spisovnými jazyky – českým a slovenským. Němci však tuto skutečnost nikdy neakceptovali.⁹ Ve vzájemném vztahu Čechů a Němců, byla stále silně zastoupená nedůvěra a většina z nich se netajila negativistickými postoji k republice. Národnostní menšiny tvořily jednu třetinu obyvatelstva a Masaryk počítal s tím, že stát bude potřebovat minimálně padesát let ke své stabilizaci.¹⁰ V té době však nikdo netušil, že ani dvacetiletého jubilea se demokratická republika nedočká.

I přes určité překážky, bylo prvních deset let existence nového státu považováno za období politického i hospodářského růstu. Ve 2. polovině 20. let, ovládaly československé výrobky zaručující vysokou kvalitu za dostupnou cenu světové trhy.¹¹ *„Výroba a export dosáhly rekordní výše, což našlo svůj odraz v dovršení programu „státotvorných“ socialistů (sociálních demokratů a národních socialistů): starobní a zdravotní pojištění bylo rozšířeno na všechny osoby v zaměstnaneckém poměru. Devizová kontrola byla zrušena a 7. listopadu 1929 československá koruna přešla na zlatý standard.“*¹² Čeští venkované a Slováci se věnovali především zemědělství, naproti tomu Podkarpatská Rus byla nejchudším regionem.

Jak z textu vyplývá, mocnosti, které se zúčastnily války, podepsaly na jejím konci mírové smlouvy a vytvořily tak versailleský mírový systém. Díky němu se mělo docílit mezinárodního soužití a bezpečnosti v Evropě. Ale to se nepodařilo, zejména z toho důvodu, že jeho činnost byla neustále omezována všemožnými kompromisy. Jako příklad poslouží reakce západních mocností na porušování Versailleské smlouvy: *„V průběhu roku 1935 pak Němci také výrazně porušili ustanovení Versailleské smlouvy zavedením všeobecné branné povinnosti. Západní mocnosti nijak výrazně neprotestovaly a Velká Británie navíc uzavřela s Německem námořní dohodu, na základě které bylo německé straně povoleno vybudovat válečné námořnictvo ve velikosti až 35% stavu britských námořních sil.“*¹³ Dalším příkladem bylo porušování základních bodů Versailleské smlouvy i přes výslovný zákaz spojení Německa a Rakouska v jeden státní celek. Tohoto zákazu Hitler také nedbal. Pokud měl zpočátku nějaké pochybnosti, tak ho rychle opustily po relativně snadném průběhu vojenského obsazení Porýní. Poté už Hitlerovi nic nebránilo v zaměření se na Rakousko, kde

⁹ Gebhart Jan, „Trpké dny po Mnichovu“, in: *Živá historie*, str. 14.

¹⁰ Krejčí Jaroslav, *Mezi demokracií a diktaturou. Domov a exil*, Příloha „Československo 1918-1992. Duch času a genius loci, Albis international, Praha 2006, str. 229-230.

¹¹ Pozn.: Prosperující závody se nacházely jak v Čechách, tak na Moravě a mezi nejvýznamnější průmyslová odvětví patřil strojírenský, sklářský či těžební průmysl, dále pak textilní a obuvnický průmysl.

¹² Citováno podle: Krejčí Jaroslav, *Mezi demokracií a diktaturou. Domov a exil*, Albis international, Praha 2006.

¹³ Citováno podle: Černý Vladimír, „Mírové smlouvy vyvolaly další válku“, in: *Živá historie speciál, co by se stalo, kdyby...*, str. 112.

za pomoci zastrašování politického vedení došlo k jeho výměně za někoho ideologicky blízkého a tím pádem, už byl krůček od kompletního obsazení země. To také 12. března 1938 realizoval.¹⁴ Ani v tomto případě Hitlera nikdo nezastavil, stejně jako v září téhož roku během mnichovských událostí. Po rozhodnutí o odtržení československého pohraničí, se objevil na scéně hned další nespokojený stát, který se nemohl smířit s územními ztrátami, a proto využil momentálního oslabení Československa. „*Jeho požadavky byly projednány počátkem listopadu 1938 ve Vídni a na základě arbitrážního rozhodnutí Německa a Itálie, získalo Maďarsko území jižního Slovenska a Podkarpatské Rusi s nadpolovičním podílem etnických Maďarů na obyvatelstvu.*“¹⁵

Vladimír Černý ve svém textu „*Rozpad versailleského mírového systému*“ uvažuje nad otázkou, zda byl tento vývoj nevyhnutelný. Byť se Versailleský systém snažil nastolit prostředí pro mezinárodní společné fungování a bezpečnost v Evropě, od samého začátku bylo jeho snažení oslabováno z důvodu neustálých kompromisů. Vítězná mocnost Francie, se za každou cenu pokoušela nalézt způsob k oslabení mocenských ambic poražených zemí, v čele s Německem. To se jí také podařilo, a když si prosadila smlouvu s opravdu tvrdými, až ponižujícími podmínkami pro Německo, objevil se problém v tom, že už nekontrolovala, zda je viník války dodržuje. A je pochopitelné, že největší odpor vyvolával versailleský systém právě u Němců. Od roku 1919, byly miliony z nich donuceny žít v nových státech (Československo, Polsko), pro ně zcela nepřírozených.¹⁶ Cítili se ukřivděni a samozřejmě, jako hlavní viníky, spatřovali západní mocnosti. Jak již bylo zmíněno, této situace využil Adolf Hitler, který postupně obcházel v rámci versailleského systému jeden zákaz za druhým a vítězné mocnosti, které stály u zrodu těchto opatření, jen nečinně přihlížely.¹⁷ Byť by se dala pasivita Francie a Velké Británie zohlednit určitým rezervovaným postojem s ohledem na veřejnost, která měla ještě v živé paměti hrůzy první světové války, dá se bezpochyby souhlasit s následující větou: „*Přesto mají Británie s Francií nepochybný podíl na vývoji událostí, který nakonec vedl k vypuknutí ještě krvavější války, než byla ta v letech 1914-1918.*“¹⁸ Pasivní postoj západních velmocí, vytvořil Hitlerovi dostatečné pole působnosti, pro stále opakující se porušování či úplné obcházení mezinárodních smluv.¹⁹

¹⁴ Černý Vladimír, „Mírové smlouvy vyvolaly další válku“, in: *Živá historie speciál. Co by se stalo, kdyby...*, str. 112. ůz

¹⁵ Citováno podle: Černý Vladimír, „Mírové smlouvy vyvolaly další válku“, in: *Živá historie speciál. Co by se stalo, kdyby...*, str. 112.

¹⁶ Tamtéž, str. 112.

¹⁷ Tamtéž, str. 112.

¹⁸ Citováno podle: Černý Vladimír, „Mírové smlouvy vyvolaly další válku“, in: *Živá historie speciál. Co by se stalo, kdyby...*, str. 112.

¹⁹ Tamtéž, str. 112.

V období po světové hospodářské krizi se podstatně změnilo postavení politických sil v Evropě. Francie a Británie se soustředili na své vlastní problémy a nejevily o Evropu bezprostřední zájem. V Itálii se od roku 1922 dostal do popředí fašismus. Československo bylo v ohrožení v především v momentě, kdy se Německo začalo ubírat stejným směrem jako Itálie. Stát Čechoslováků, kde žila více než třímilionová německá menšina, si dobře uvědomoval hrozící nebezpečí rozbití československého národa. Druhá světová válka odкрыla rozdíly mezi Čechy a Slováky.²⁰

Válečný konflikt z let 1914-1918 bývá označován také jako válka „evropská“. Toto pojmenování však nelze použít pro nový válečný konflikt z let 1939-1945. Jako „evropskou“ fázi války, je v tomto případě možné označit období od 1. září 1939, kdy německé tanky překročily polskou hranici, a skončila kapitulací Francie v roce 1940. V následující fázi se válečné operace přesunuly do dalších koutů světa a válka, s více než 51 miliony mrtvých, se tak přeměnila v největší katastrofu lidstva.²¹ Po napadení Polska, Hitler spoléhal na pasivní reakce Velké Británie i Francie a jejich nedodržení závazků, stejně jako v případě Československa. Nakonec ho ale čekala překvapivá zpráva, když oba evropské státy, pod tlakem domácího i světového mínění, vyhlásily 3. září 1939 nacistickému Německu válku.

Dle Vladimíra Nálevky ale oba západní státy praktikovaly politiku *appeasementu* a neopustily ji ani po 3. září. *„Vyhlášením války se nepostavily na obranu Polska, ale pouze nacistům dokumentovaly hranice svých mocenských zájmů. Pokračovaly v politice, kterou vůči Německu prováděly od r. 1936 a kterou prohloubily v r. 1939. Musela přijít další německá vítězství v Norsku, Dánsku, Holandsku, Belgii a ve Francii, aby linie appeasementu definitivně vzala za své. Odhodlání nového britského kabinetu Winstona Churchilla čelit další německé expanzi znamenalo první obrat v dosavadním vývoji války.“*²²

Rozhodujícím momentem bylo období dělicí vpád německých vojsk do Sovětského svazu 22. června 1941 a japonský útok na americkou základnu v Pearl Harboru 7. prosince 1941. Druhá světová válka se změnila ve válku o nadvládu v Evropě a zároveň ve válku mezi

²⁰ Krejčí Jaroslav, *Mezi demokracií a diktaturou. Domov a exil*, Příloha „Československo 1918-1992. Duch času a genius loci, Albis international, Praha 2006, str. 232.

Pozn.: „Slováci, jimž předtím společenství s Čechy přineslo hlavně vybudování vlastního školství a kulturní rozmach, získali vlastním státem politické sebevědomí. Češi však v té době svůj stát ztratili. Na rozdíl od Čechů, kteří německé příkazy plnily celkem váhavě a pokud možno jen formálně, se slovenské postoje polarizovaly. Na jedné straně značná kolaborace a ovšem vstup slovenského státu do války na straně Německa, na druhé straně se čekalo na příležitost, jak s tímto postupem demonstrovat nesouhlas. Tak na Slovensku vznikly dvě tradice, každá s obráceným znaménkem ve vztahu k Čechům. Fašizující, protižidovská, protičeská tradice a demokratická tradice slovenského povstání.“ Po válce byla republika jako stát Čechů a Slováků a Slovensku byla přiznána autonomie. Citováno podle: Krejčí Jaroslav, *Mezi demokracií a diktaturou. Domov a exil*, Příloha „Československo 1918-1992. Duch času a genius loci, Albis international, Praha 2006, str. 233.

²¹ Nakladatelství SUN, *Druhá světová válka*, 1. vyd. Praha 2010, str. 11-12.

²² Nálevka Vladimír, *Poslední týden míru*, Praha 1979, str. 162.

Spojenými státy a Japonskem, s osvobozeneckým a protifašistickým cílem. Pro novodobé dějiny znamenala největší katastrofu, jejíž důsledky se dotýkaly nejen vojáků a civilního obyvatelstva, ale také světového hospodářství a společnosti.

1.2 Předválečné napětí na starém kontinentu

Světová hospodářská krize (1929-1933), vyvolaná krachem na newyorské burze 24. října 1929, je často považována za určitý mezník, mezi vratkou stabilitou po první světové válce a novým obdobím směřujícím k dalšímu válečnému konfliktu. Díky výraznému propojení světových ekonomik, doslova zaplavila celý svět a následovalo zhroucení i na dalších světových burzách. Krize nešetřila ani Československo²³, byť ho zasáhla o něco později, ale s o to větší silou než zbytek Evropy. Celý svět se zmítal v hladu, v chudobě, došlo k oslabení průmyslu i zemědělství a následkem hospodářského kolapsu bylo téměř 6 000 000 nezaměstnaných. Hospodářská recese vyvolala nedůvěru v demokratické režimy. Státy přijímaly opatření na podporu zaměstnanosti a výroby, uzavíraly jednotlivé ekonomiky a daná situace nahrávala extrémistickým stranám, které bojovaly o moc.²⁴ Do popředí se dostával nacionalismus. Mezinárodní ekonomický systém se zhroutil a „... *politickoideologické rozpory mezi demokraciemi a evropskými fašistickými režimy vyústily ve zlomový moment v roce 1933, kdy se v Německu dostala k moci Nacionálněsocialistická strana Adolfa Hitlera.*“²⁵

Přestože patřila Itálie v roce 1918 na stranu vítězů, získaná území byla omezená. Po první světové válce se moci ujal *Benito Mussolini* (1883-1945) a vytvářela se živná půda pro vznik italského fašismu²⁶. Vladimír Nálevka charakterizoval „vládu pevné ruky“ následovně: „*Fašisté zdůrazňovali nacionalismus, direktivně řízenou společnost, silný stát a zahraniční*

²³ Pozn.: Koncem roku 1930 krize v plné síle udeřila také v Československu. V roce 1931 si mnozí myslely, že je krize zažehnána, ale opak byl pravdou. V plné síle krize udeřila v březnu roku 1933 a oproti roku 1929 jel průmysl pouze na 56%. Počet nezaměstnaných vyšplhal až na 1 300 000 osob. V letech 1931-1935 povolily soudy 7 200 000 exekucí na továrny, pole, domy, aj. Výroba oceli a železa klesla na pětinu. Československo také zaznamenalo nejhorší propad exportu v rámci Evropy (před krizí bylo v zemi 11 803 továren, v březnu 1934 jich bylo v provozu pouze 10 001, o 15% méně). Automobilka Škoda „vyrobila“ v roce 1933 minus 14 vozů (za celý rok dokončila 414 aut, ve stejném období jich ale 433 rozmontovala).

MF Dnes, *Československo sledovalo velkou krizi z dále, pak se v ní téměř utopilo*, 5. 11. 2009, dostupné z <http://ekonomika.idnes.cz/ceskoslovensko-sledovalo-velkou-krizi-z-dali-pak-se-v-ni-temer-utopilo-1mt-/ekonomika.aspx?c=A091104_151250_ekonomika_spi> ze dne 19. srpna 2014.

²⁴ MF Dnes, *Československo sledovalo velkou krizi z dále, pak se v ní téměř utopilo*, 5. 11. 2009. Nakladatelství SUN, *Druhá světová válka*, 1. vyd. Praha 2010, str. 15-16.

²⁵ Citováno podle: Nakladatelství SUN, *Druhá světová válka*, 1. vyd. Praha 2010, str. 16.

²⁶ Pozn.: Svazky prutů s vetknutou sekerou symbolizovaly v antickém Římě svrchovanou trestní moc státu. Nazývaly se fasces a v neklidné době po skončení první světové války daly jméno i dravému politickému hnutí – fašismu. Kolébkou fašistického hnutí byla Itálie. Příčinou nebyly pouze důsledky světové války, která dokonale rozvrátila italský hospodářský a politický systém, ale i specifika předchozího historického vývoje.

Nálevka Vladimír, *Světová politika ve 20. století I.*, kapitola Nástup fašismu v Itálii, Praha 2000, str. 39.

expanzi. *Výsledky světové války byly však v rozporu s těmito představami.* ²⁷ Za devět měsíců od vítězství ve volbách²⁸, vyhlásil Mussolini ve sněmovně systém jedné strany a byla zřízena diktatura.²⁹ V roce 1936, po vyhrané válce s Etiopií³⁰, založil italské impérium ve východní Africe. Italská agrese jasně ukázala, jak slabá byla Společnost národů³¹, když nedokázala útoku zabránit. Italský fašismus v čele s Mussolinim dosáhl největšího rozmachu své moci koncem druhé dekady 20. století. V té době italský vůdce napsal programovou studii s názvem *Sociální a politická doktrína fašismu*, jež byla od roku 1932 součástí Italské encyklopedie. Vladimír Nálevka k tomu dodal: „*Zcela určitě netušil, že v době kdy se první čtenáři seznamovali se sebevědomými tezemi o fašistickém státu, začala jeho vleklá krize a posléze i postupný pád.*“³²

V neposlední řadě je třeba zmínit situaci ve Španělsku v polovině třicátých let. *Španělská občanská válka* (1936-1939) začala povstáním³³ 17. července 1936 a během tříletých bojů v ní bylo prolito mnoho krve. Navíc se špatnou ekonomickou situací se země potýkala ještě mnoho let.

²⁷ Citováno podle: Nálevka Vladimír, *Světová politika ve 20. století I.*, kapitola Nástup fašismu v Itálii, Praha 2000, str. 40.

²⁸ Pozn.: Benito Mussolini byl v letech 1922-1923 předsedou vlády. Po vyhraných volbách z 6. dubna 1924, zejména díky násilí a zavražďování běžně uplatňovaných u svých odpůrců, už byl jen krůček od úplného ovládnutí země.

²⁹ Nálevka Vladimír, *Světová politika ve 20. století I.*, kapitola Nástup fašismu v Itálii, Praha 2000, str. 44.

³⁰ Pozn.: Pro Itálii byl africký stát velkým lákadlem, především kvůli neúspěšnému pokusu o ovládnutí země v letech 1895-1896. Nový pokus začal 3. 10. 1935 a špatně vyzbrojený Habešané, brutální vyhlazovací válce podlehl. Po pádu hl. města Addis Abeba v roce 1936, bylo zřízeno italské impérium ve východní Africe. Tamtéž, str. 44.

³¹ Pozn.: League of Nations/Société des Nations byla mezinárodní organizace založená po skončení první světové války, s cílem udržet světový mír a zabránit dalším válečným konfliktům. Sídlem organizace byla Ženeva, mezinárodní smírčí soud byl ustanoven v nizozemském Haagu. USA nikdy členem nebyly, některé státy z organizace časem vystoupily. Hlavním předpokladem, pro správné fungování organizace, bylo dodržení stanovených podmínek. To se bohužel nepodařilo, takže selhání organizace v případě Etiopie nebylo jediným (Mandžuská krize 1931, Sovětsko-finská válka 1939-1940). V době vzniku dalšího válečného konfliktu (1939-1940), ztratila faktický význam. Formálně byla zrušena v dubnu 1946. Wikipedie, Otevřená encyklopedie, *Společnost národů*, dostupné z < http://cs.wikipedia.org/wiki/Spole%C4%8Dnost_n%C3%A1rod%C5%AF> ze dne 18. srpna 2014.

³² Citováno podle: Nálevka Vladimír, *Světová politika ve 20. století I.*, kapitola Nástup fašismu v Itálii, Praha 2000, str. 50.

³³ Pozn.: Španělské království v čele s Alfonsem XIII., pověřilo v roce 1923 správou státu generála Miguela Primo de Riveru. V zemi zavedl vojenskou diktaturu, král byl pouze loutkou. 14. dubna 1931 byla vyhlášena republika, král abdikoval. Vlna euforie se snahou prosadit řadu reforem brzy opadla, objevily se rozpory a vyvrcholila vládní krize. V roce 1933 vznikla Španělská falanga, inspirována italským fašismem. Přestože se pravice dostala do vlády, nebyla schopná zajistit její fungování. V následujících volbách vyhrála s velmi těsným výsledkem levicová strana, tzv. Lidová fronta. Došlo ke střetu mezi převážně levicovými republikány (socialisté, komunisté, trockisté, aj.) s pravicovými povstanci (fašisti, šp. nacionalisté, aj.), později nazývanými frankisté, podle generála Franciska Franka. V oslabenou chvíli mezi boji, využili povstalci pomoci Hitlera a Mussoliniho, kteří se obávali případné výhry levice. Za těchto podmínek válka skončila vítězstvím frankistů a následovalo období „očistění“ od všeho „rudého“ či jinak spjatého s druhou republikou. Španělská ekonomika se z války vzpamatovávala ještě mnoho let. Nakladatelství SUN, *Druhá světová válka*, 1. vyd. Praha 2010, str. 21. Wikipedie, Otevřená encyklopedie, *Španělská občanská válka*, dostupné z < http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0pan%C4%Blsk%C3%A1_ob%C4%8Dansk%C3%A1_v%C3%A1lka> ze dne 18. srpna 2014.

Zatímco se svět nacházel před dvojí hrozbou, na západě německou a na východě japonskou, představitelé Velké Británie, Francie a Spojených států na situaci nahlíželi odlišně. Stále ještě zastávali politiku *appeasementu*, neboli usmiřování, a věřili v možnost zažehnání válečného konfliktu jednáním. S ohledem na mnichovské události (1938) zastávali stanovisko, že územní ústupky Hitlerovu expanzivní politiku zastaví. Z tohoto omylu je vyvedla německá okupace Československa (1939), kde dal Berlín jasně najevo, že k dosažení svých cílů zaměřených na ovládnutí Evropy, je schopen válečného konfliktu.³⁴ Navíc mezinárodní, mimořádně křehkou rovnováhu ohrozilo spojení fašismu a nacismu, později posílené také o Japonsko. Porušení Versailleské smlouvy státy Osy jasně dokázaly např. během italské agrese proti Etiopii či občanské války ve Španělsku.³⁵ Vzájemná spolupráce vyvrcholila uzavřením *Tripartitního paktu*, ke kterému se později připojily další země.

1.2.1 Neuvěřitelný vzestup Adolfa Hitlera

Na počátku třicátých let, v období hospodářské krize a sociálních problémů, získávala *Nacionálně-socialistická německá dělnická strana - NSDAP*, s vůdčí postavou Adolfem Hitlerem (1889-1945) v čele, stále více stoupců a těšila se větší podpoře napříč všemi vrstvami společnosti. Hitler a jeho strana byli vyzýváni k obnovení Německa, k opětovnému získání ztracené moci a síly. Přes prvotní nesouhlas prezidenta Výmarské republiky, jmenovat Hitlera říšským kancléřem, pod tlakem okolností se tak nakonec stalo 30. ledna 1933. Hitler hned sestavil koaliční vládu tvořenou především konzervativními politiky. Během voleb všem dokázal, že jde o období končícího parlamentního systému a začátek pravicové diktatury. Po Hindenburgově smrti (1934), se ujal moci v plné síle. Byl vyhlášen konec Výmarské republiky a počátek Třetí říše.³⁶

Začala se naplno tvořit a šířit říšská propaganda. Ve svých poselstvích Hitler sliboval zničení versailleského systému a znovuzrození německé ekonomiky. Za špatnou ekonomickou situaci a celkové neštěstí byli zodpovědní Židé, komunisté a vítězové 1. světové války. Němci byli rasou nadřazenou, mající právo podrobit si okolní národy. Vladimír Nálevka ve své knize líčí Hitlerův nenávislný postoj takto: „*Tato židovská nákaza se neodstraní, tento mor národa neskončí, dokud nebude samotný nositel, Žid, vypuzen z našeho středu.*“³⁷

³⁴ Nakladatelství SUN, *Druhá světová válka*, 1. vyd. Praha 2010, str. 20, 22.

³⁵ Tamtéž, str. 22.

³⁶ Čurda Jan, „Adolf Hitler: Cesta k moci“, in: *Živá historie Speciál – Nejmocnější říše světa*, str. 99-104.

³⁷ Citováno podle: Vladimír Nálevka, *Světová politika ve 20. století I.*, kapitola Cesta nacistů k moci, Praha 2000, str. 78.

Program *Národně socialistické německé dělnické strany* (NSDAP) a obsah knihy *Mein Kampf* (*Můj boj*), byly podkladem pro šíření nacionálně socialistické ideologie. Hitler měl mnoho obdivovatelů a jeho popularita den ode dne vzrůstala. Dařilo se mu také v oblasti zahraniční politiky. Při svých rozhodnutích nedbal skutečnosti, že porušuje Versailleskou mírovou smlouvu. Zavedl všeobecnou brannou povinnost (1935) a vydal rozkaz k obsazení demilitarizovaného pásma v Porýní (1936).³⁸ Francie, ani Velká Británie netrvaly na dodržení versailleské smlouvy, zejména oddílu týkajícího se obnovy německé armády. Za každou cenu se snažily nevyprovokovat Hitlera k válce. Západní velmoci nebyly ochotné postupovat společně v kritických bodech pro zajištění bezpečnosti Evropy a nečinně přihlížely přípravám Německa na válku.

Rokem 1938 skončila diplomatická izolace Německa a v zájmu dosažení svých cílů začalo podnikat odvážné diplomatické a vojenské akce. Zesílená kampaň vůči Rakousku vyvrcholila 12. března 1938 a celá země byla obsazena. Pro jednání Adolfa Hitlera bylo výstižné přísloví „s jídlem roste chuť“. Jeho agrese se nyní upírala na Československo a Polsko.

1.3 Mnichovská konference: „o nás bez nás“

Přestože se v mnohonárodnostním Československu praktikovala liberální menšinová politika, etnické složení státu bylo velkým problémem. „*Oba národy, český a slovenský, které byly nositelem státotvorné myšlenky, představovaly podle sčítání lidu z roku 1921 asi 65,5% obyvatelstva, takže 34,5% připadlo na jiné národnosti. Hospodářsky a kulturně vyspělé německé etnikum tvořilo 23,5% populace nového státního celku. S jeho vznikem nesouhlasilo a s jeho existencí se vnitřně neztotožnilo.*“³⁹ Němci neustále vzhlíželi k sousednímu Rakousku a Německu.

Většina sudetských Němců v roce 1933 uvítala nástup nacistů k moci. O dva roky později byla založena *Sudetoněmecká strana* (SdP), která se téhož roku, s výsledkem parlamentních voleb 60% německých hlasů, stala nejsilnější stranou v ČSR. Československá vláda, přestože se spoléhala na plnění smluv a podporu Francie, sledovala s obavami růst prohitlerovské politiky. V době narůstajících požadavků sudetských Němců a jejich obviňování obyvatel ze znemožňování společného žití v ČSR, se vláda v čele s prezidentem Edvardem Benešem (1884–1948), pokoušela situaci řešit. Přestože sám prezident přišel

³⁸ Čurda Jan, „Adolf Hitler: Cesta k moci“, in: *Živá historie Speciál – Nejmocnější říše světa*, str. 104.

³⁹ Citováno podle: Nálevka Vladimír, *Světová politika ve 20. století I.*, kapitola První oběti – Rakousko, Československo, Čína, Praha 2000, str. 146.

s nabídkou splnění požadavků, český návrh SdP odmítla a požadovala odstoupení pohraničních území v Německu. Situace se neustále přiostrhovala a tak se 15. září setkal v Berchtesgadenu bristický premiér Neville Chamberlain s Adolfem Hitlerem, který nehodlal ze svých požadavků slevit. Chamberlain nakonec přesvědčil také francouzského předsedu vlády Edouarda Daladiera a společně ČSR oznámili, že pokud Praha na Hitlerovy nároky nepřistoupí, nebudou západní velmoci kvůli tak malému státu vyvolávat válku. V rozhlasovém projevu ze dne 27. září 1938, se Chamberlaine vyjádřil následovně: „*Jakkoli velmi sympatizujeme s malým národem, obklopeným německým mořem, nemůžeme jedině pro něj uvrhnouti do války celé britské impérium.*“⁴⁰ Akceptování požadavků vyvolalo u československé veřejnosti nevoli a vyvrcholilo demonstracemi a stávkami. Během dalšího setkání Chamberlaina s Hitlerem, který ale už požadoval vojenské obsazení pohraničí německou armádou a utěšení územních nároků Polska a Maďarska na úkor ČSR, vyhlásila československá vláda mobilizaci a armáda obsadila pohraniční pevnosti.⁴¹

Zároveň bylo na místě položit si otázku: „Může se Československo, v případě válečného konfliktu s Německem, spolehnout na své spojence?“ Nejdůvěrnějším partnerem byla Francie, jejíž mezinárodní postavení sláblo. Na to také Hitler spoléhal a neměl obavy z vojenského útoku. Dalším spojencem, se kterým Československo podepsalo v roce 1935 smlouvu, byl Sovětský svaz. Jeho podpora ale byla smluvně vázána na pomoc Francie. Samotná republika byla v roce 1938, s výjimkou spojeneckého Rumunska, obklopena nepřátelskými státy, které si na úkor Československa kladly územní nároky. Dá se konstatovat, že politická krize vrcholila a prezident československé republiky Edvard Beneš se ocitl v nezáviděníhodné situaci.⁴²

Dne 29. září 1938 byla v německém Mnichově podepsána smlouva, označovaná jako *Mnichovský diktát* či *Mnichovská dohoda*. Summitu se zúčastnili následující představitelé: *Adolf Hitler* (Německo), *Neville Chamberlain* (Velká Británie), *Benito Mussolini* (Itálie) a *Edouard Daladier* (Francie). Vladimír Nálevka popsal Chamberlainevo jednoznačné vyjádření takto: „*Československá otázka je evropskou otázkou a její vyřešení je pro velmoci nejen právem, ale i povinností. Ony se musí postarat také o to, aby československá vláda z nerozvážlivosti nebo z umírněnosti neodmítla vyklizení území.*“⁴³ Bez přítomnosti zástupců

⁴⁰ Pozn.: Slova britského premiéra N. Chamberlaina z rozhlasového projevu 27. 9. 1938. Citováno podle: Šikula Martin, „Odvážnou rukou psáno“, in: *Živá historie Speciál – Co by se stalo, kdyby...*, str. 107.

⁴¹ Čurda Jan, „Mnichov: slzy místo oslav“, in: *Živá historie Speciál – Co by se stalo, kdyby...*, str. 100-102.

⁴² Černý Vladimír, *Mohli jsme proti Němcům obstát?*, in: *Živá historie Speciál – Co by se stalo, kdyby...II*, str. 120-121.

⁴³ Citováno podle: Nálevka Vladimír, *Světová politika ve 20. století I.*, kapitola První oběti – Rakousko, Československo, Čína, Praha 2000, str. 149.

Československa byla podepsána dohoda o vyklizení pohraničí. Československo bylo donuceno postoupit také Maďarsku část Slovenska a Podkarpatské Rusi. „*Stát ztratil 28 942 km² území. V tom byla většina oblastí těžby uhlí, rozsáhlé komplexy lesů i velká část průmyslu. Železnice spojující Čechy s Moravou a se Slovenskem byly na několika místech přerušeny. Ztracena byla linie obranných opevnění.*“⁴⁴

Beneš celou situaci posuzoval zodpovědně a bylo mu jasné, že v případě odporu by hrozila válka nejen s Německem, ale také s Polskem a Maďarskem. Po mnichovských událostech se změnil také politický systém státu. Prezident Beneš jmenoval novou vládu a 5. října 1938 odstoupil z prezidentského postu. Na krátký čas se uchýlil na své venkovské sídlo do Sezimova Ústí, a po té odešel do exilu, do Velké Británie.⁴⁵

Akceptování mnichovské dohody bylo a je předmětem sporu mezi historiky. O tom, zda se měla či neměla republika bránit, se vedou četné polemiky. Z hlediska morálního nebyl tento krok nejlepším řešením, z hlediska vojenského pravděpodobně ano, protože naše obranyschopnost v roce 1938 byla spíše nedostatečná. Politika Edvarda Beneše byla předmětem kritiky a v mnoha očích byl téměř psancem. Nicméně, on sám byl přesvědčen o správnosti svého jednání a pokračoval v neúnavném boji za svou vlast. Do Prahy se vrátil 16. května 1945.

Druhá republika bylo nové státní zřízení, vytvořené od 1. října 1938 do 14. března 1939. Během tohoto období, byl zaznamenán masivní příliv uprchlíků z pohraničí (150–200 000 lidí), většinou v produktivním věku, čili bylo velmi obtížně je zaměstnat. Historik Jan Gebhart ozřejmil řešení dané situace, které spočívalo v uvolnění pracovních míst staršími zaměstnanci. Samozřejmě se hledala i jiná řešení, jako např. založení pracovních táborů, v žádném případě však nešlo o koncentrační tábory určené židovským či politickým vězňům. V Praze na Strahově jeden takový tábor existoval.⁴⁶ Ti, kteří se rozhodli v pohraničí zůstat, tam byli většinou vázáni k pozemkům či usedlostem. Germanizační tlak tam zcela jistě nabýval na síle a Češi v sudetské župě představovali bezprávnou pracovní sílu.⁴⁷

⁴⁴ Citováno podle: Čurda Jan, „Mnichov: slzy místo oslav“, in: *Živá historie Speciál – Co by se stalo, kdyby...*, str. 101.

⁴⁵ Tamtéž, str. 101.

⁴⁶ Gebhart Jan, „Trpké dny po Mnichovu“, in: *Živá historie*, str. 14.

⁴⁷ Tamtéž, str. 17.

1.4 Role Latinské Ameriky ve druhé světové válce

V době vypuknutí evropské fáze světové války, byly ještě státy amerického kontinentu mimo dění vojenských operací. Až do japonského útoku na největší americkou vojenskou základnu v Tichomoří, většina z nich zastávala neutrální stanovisko. Od tohoto okamžiku se přístup států Latinské Ameriky vůči agresi Osy měnil a během válečných let se některé z nich do konfliktu zapojily; ať už přímo či nepřímo.

1.4.1 Světová hospodářská krize a nástup fašismu v Latinské Americe

Kapitola 1.2 popisuje největší hospodářskou krizi v historii Spojených států a její dopady na evropský kontinent. Ještě intenzivněji postihla Latinskou Ameriku, právě díky těsným vztahům se Spojenými státy. Byl vážně narušen finanční systém následovaný poklesem průmyslové výroby, růstem inflace a nezaměstnanosti. Zmenšila se poptávka po surovinách a po zemědělských plodinách, což bylo pro Latinskou Ameriku, závislou na exportních produktech, fatální. Krize se prohlubovala a v letech 1929-1933 musely být narůstající zásoby plodin, které nešly na odbyt, hromadně ničeny. I přes tato opatření jejich zásoby narůstaly. Severoameričtí a evropské obchodní partnery zavedli opatření v podobě kvót, cel či omezení dovozu zemědělských produktů, aby podpořili domácí ekonomiku.⁴⁸

Reakce společnosti na dopady krize z roku 1929 na sebe nenechaly dlouho čekat. Na mnoha místech pořádali jednotlivci i skupiny dělnická hnutí či stávky a snažili se vyřešit problémy násilím. Vládnoucí elity usilovaly o udržení se u moci stůj co stůj. Militantní diktátoři, usilující o moc, nebyly v Latinské Americe ničím ojedinělým.⁴⁹ „*Postupně krystalizovalo populisticko-nacionalistické hnutí, které získalo vlivné zázemí i v nižších vrstvách společnosti. Reprezentanty tohoto proudu byli Getulio Vargas v Brazílii (1883-1954), Lázaro Cardenas (1895-1970) v Mexiku, později Juan Perón (1905-1954) v Argentině a Gualberto Villaroel (1907-1965) v Bolívii. Jejich modernizační úsilí – s výjimkou Mexika – však nesplynulo s hnutím za skutečnou demokratizaci politického života.*“⁵⁰ V těchto režimech se projevovaly určité rysy, typické pro fašismus. Jejich reprezentanti většinou praktikovali vládu pevné ruky. Krátkodobý přechod k demokracii nastal až po druhé světové válce.

⁴⁸ Nálevka Vladimír, *Světová politika ve 20. století I*, kapitola Politika dobrého sousedství, Praha 2000, str. 152.

⁴⁹ Pozn.: „...vojenské převraty caudillistického typu - Galindův v Bolívii (28. 6. 1930), Cerrův v Peru (25. 8. 1930) a Uriburuův v Argentině (6. 9. 1930).“ Tamtéž, str. 153.

⁵⁰ Citováno podle: Nálevka Vladimír, *Světová politika ve 20. století (I)*, kapitola Politika dobrého sousedství, Praha 2000, str. 153 - 154.

Ve 30. letech, v době vrcholného období fašismu v Evropě a výraznějšího působení Německa⁵¹ v zemích Latinské Ameriky v oblasti ekonomické i politické, se vytvořilo ideální klima pro fašistická hnutí. V jejich čele stáli především příslušníci tamních německých osad, zajišťující strategickou základnu, pro další vojenské plány fašistických velmocí proti Spojeným státům.⁵²

1.4.2 Meziamerické vztahy v kontextu druhé světové války

Důležitou roli v druhé polovině třicátých let a během světového válečného konfliktu hrály meziamerické vztahy a soupeření s evropskými mocnostmi o výsadní postavení v otázkách hospodářských a politických v Latinské Americe.

Meziamerické vztahy a požadavky ze strany USA, se v průběhu let vyvíjely a měnily, na základě priorit dané vlády, která k jejich dosažení využívala ekonomická, taktická a vojenská opatření. Hlavním cílem byla bezpečnost a dozor nad svými ekonomickými zájmy. Během tohoto plynulého vývoje se ale objevily určité historické momenty, které potvrdily slabost vzájemného propojení, a bylo zapotřebí zahraniční politiku přehodnotit. Takovými zlomovými okamžiky byly právě světové války. První⁵³ světová válka odhalila nedostatky meziamerických vztahů.

Ve druhé polovině třicátých let se objevily snahy dalších evropských států, posílit své pozice v Latinské Americe. Zatímco Velká Británie, mnohostranně angažovaná také v jiných koutech světa, se snažila udržet svůj dosavadní vliv v hospodářské sféře, zejména v Argentině, vstoupili do hry s cílem rozšíření svých pozic v regionu také nacistické Německo, následované Itálií a Japonskem.⁵⁴ Ty se ve svých politických aktivitách cítily tím

⁵¹ Pozn.: Versailleská mírová smlouva sice Německu zakazovala vysílání vojenských misí, ale již na počátku dvacátých let se v Latinské Americe objevili němečtí důstojníci. Neoficiálně působili v Bolívii, Argentině, Chile a Brazílii. Hitler v této praxi pokračoval zcela otevřeně, přičemž rozvojový charakter latinskoamerické společnosti vytvářel příznivé prostředí pro přijímání totalitní ideologie. Armádní špičky se spolu s tradiční oligarchií domnívaly, že italský či německý model fašismu pomůže iberské Americe překonat hospodářskou zaostalost, aniž dojde k sociálním otřesům.

Nálevka Vladimír, *Světová politika ve 20. století (I)*, kapitola Politika dobrého sousedství, Praha 2000, str. 159.

⁵² Jungbauer Radomír, *Latinská Amerika a USA*, kapitola Zintenzivnění meziamerických vztahů v období od první do začátku druhé světové války, Tigris 2013, str. 68.

⁵³ Pozn.: Ve stopách Spojených států, které vyhlásily Německu válku, šlo pouze 10 zemí a to Brazílie a zejména menší státy Střední Ameriky a Karibské oblasti (pouze Kuba se svými jednotkami přímo do válečných akcí). Během války došlo k omezení dovozu evropského zboží i kapitálu do Latinské Ameriky. Příležitosti se chopily Spojené státy, které převzaly roli finančního centra a tím posílily svoje postavení na úkor evropských mocností. Ruku v ruce s poskytnutým americkým kapitálem rostly obavy ze silícího amerického politického vlivu v Latinské Americe.

Jungbauer Radomír, *Latinská Amerika a USA*, kapitola Zintenzivnění meziamerických vztahů v období od první do začátku druhé světové války, Tigris 2013, str. 53-55.

⁵⁴ Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, Praha 1972, str. 7.

jistější, čím více se vyostřovaly případné neshody Spojených států, jakožto hegemon na západní polokouli, s ostatními latinskoamerickými zeměmi.

Další událost, která v roce 1936 rozdělila společnost po celém světě, byla tři roky trvající španělská občanská válka, kterou bedlivě monitorovaly latinskoamerické vlády. Kromě Mexika, které se postavilo za demokraticky zvolenou republikánskou vládu, vyjadřovaly ostatní latinskoamerické státy sympatie povstalecké armádě pod vedením generála Francisca Franca.⁵⁵

Díky rostoucí agresí mocností Osy v Evropě i v Africe a výraznému dopadu španělské občanské války na Latinskou Ameriku, nebyl si F. D. Roosevelt jistý, zda by soustava meziamerických vztahů případné válce a jejím důsledkům odolala. Proto dal podnět ke svolání zvláštní *panamerické konference* s cílem představit vypracovaný návrh na vytvoření *ligy amerických států*, která by měla právo zasáhnout v případě sporů ohrožujících mír a bezpečnost na pevnině i z venku. Během konference (30. listopad 1936) konané v Buenos Aires, se Spojeným státům nedařilo přimět latinskoamerické země k jednotnému stanovisku a některé dokonce odmítaly vytvořit se Spojenými státy pevný vojenský svazek.⁵⁶ S ligou amerických států se konfrontovaly především Argentina⁵⁷ a Chile, protože si uvědomovaly nebezpečí rostoucího vlivu Spojených států a zároveň svoji vojenskou a ekonomickou slabost. „*Argentinský ministr zahraničí dr. Saavedra Lamas argumentoval tím, že washingtonské návrhy nejsou ničím jiným než prostředkem k dalšímu rozšíření severoamerického vlivu v Latinské Americe.*“⁵⁸ Během konference byla přijata *Konvence o udržení a posílení míru*, založená na vzájemné konzultaci v případě nebezpečí. Ačkoli původní Rooseveltovy představy naplněny nebyly, k určitému posílení panamerického systému došlo a díky tomu se Spojené státy snažily o realizaci dvou Rooseveltových cílů: za prvé odstranit hrozbu pro USA

⁵⁵ Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, kapitola Meziamerické vztahy v předvečer druhé světové války, Praha 1972, str. 11.

⁵⁶ Tamtéž, str. 11.

⁵⁷ Pozn.: Vzájemné vztahy mezi Spojenými státy a Latinskou Amerikou prošly určitým vývojem a meziamerické tendence s dominantním postavením USA nevycházely pouze z vlastních hospodářských zájmů, ale také z panamerické myšlenky a Monroeovy doktríny. Konflikt mezi USA a Argentinou v rámci konference v Buenos Aires z roku 1936 nebyl zdaleka prvním. Meziamerické vztahy byly ovlivňovány dialogem mezi zmíněnými státy již od počátku 20. století. Intenzita hospodářské závislosti Argentiny na Velké Británii a orientace na evropské trhy se různila v závislosti na jednotlivých administrativách. Ve vypjaté době před druhou světovou válkou, vyznávala Argentina sympatie k mocnostem Osy. Tehdejší ministr zahraničí, Carlos Saavedra Lamas, odkazoval na rostoucí vliv USA nad latinskoamerickými zeměmi a na propastné nesrovnalosti nejen v ekonomické oblasti mezi státy obou subkontinentů. Zároveň vyzdvihoval důležitost zachování ekonomických vazeb s Německem či Itálií.

Jungbauer Radomír, *Latinská Amerika a USA*, Tigris 2013, str. 56. Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, kapitola Meziamerické vztahy v předvečer druhé světové války, Praha 1972, str. 12.

⁵⁸ Citováno podle: Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, kapitola Meziamerické vztahy v předvečer druhé světové války, Praha 1972, str. 11.

v podobě německé a japonské expanze a za druhé ukončit izolacionistickou politiku a prosadit mocenský vliv USA s ohledem na nové rivaly na politické scéně.⁵⁹

Byť Adolf Hitler vyčkával s realizací svých plánů na západní polokouli z důvodu nevyřešených problémů v Evropě, neznamenal to pro americký kontinent konec ohrožení. I když konference v Buenos Aires nepřinesla očekávané výsledky, Spojené státy přesto neustoupily od idejí na vytvoření organizace amerických států a toto téma bylo opět prezentováno na dalším zasedání.

V pořadí již osmá meziamerická konference se konala v prosinci 1938 v Limě a na rozdíl od Argentiny, která se opět konfrontovala s návrhem USA, většina latinskoamerických republik usilovala o udržení soudržnosti na americkém kontinentě. I přes prvotní stagnaci schválilo plénum *Deklaraci americké solidarity*, podtrhující kompetence států na svrchovanost a na obranu v případě zahraničního vměšování či ohrožujícím aktivitám. Rovněž schválilo rezoluce *O zahraničních menšinách* a *O politické činnosti cizinců*, aby předešlo podvratným aktivitám imigrantů.⁶⁰

Třebaže přijetí Prohlášení amerických zásad vyzývalo k dodržování zásad mezinárodního práva a smluvních závazků, v praxi nemělo význam. Právě během druhé světové války, se Spojeným státům podařilo zesílit a prohloubit své působení v regionu natolik, že se od tohoto momentu staly nesporným hegemonem v této zóně.⁶¹

Z textu jsou patrné rostoucí rozpory a protiklady mezi latinskoamerickými zeměmi a Spojenými státy, které se projeví nejen v oblasti ekonomické, ale také v nejednotném postupu latinskoamerických států v meziválečném období. K upevnění vzájemných vztahů a uzavření spojení mezi ozbrojenými silami obou subkontinentů dochází během prezidentského období Franklina Roosevelta a za druhé světové války.

Koncem září 1939 bylo svoláno první shromáždění amerických ministrů zahraničních věcí v Panamě, s cílem odsouhlasení jednotného postoje k válečným událostem v Evropě. Výsledkem jednání bylo přijetí *Deklarace o neutralitě*⁶² a vytvoření bezpečnostního pásma

⁵⁹ Tamtéž, str. 11- 12.

Jungbauer Radomír, *Latinská Amerika a USA*, Tigris 2013, str. 16-34.

⁶⁰ Jungbauer, Radomír, *Latinská Amerika a USA*, kapitola Zintenzivnění meziamerických vztahů v období od první do začátku druhé světové války, Tigris 2013, str. 69-71.

⁶¹ Jungbauer Radomír, *Latinská Amerika a USA*, kapitola Zintenzivnění meziamerických vztahů v období od první do začátku druhé světové války, Tigris 2013, str. 69-71. Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, kapitola Meziamerické vztahy v předvečer druhé světové války, Praha 1972, str. 16-17.

⁶² Pozn.: „Americké státy mohly například soustředit v jednom přístavu obchodní lodě válčících zemí, které se nacházely v jejich teritoriálních vodách. Obchodní lodě amerických států mohly plout pod jakoukoliv americkou vlajkou, což umožňovalo Spojeným státům v případě potřeby obcházet vlastní zákon o neutralitě z roku 1935, který zakazoval jejich lodím vplouvat do přístavů válčících zemí.“

Citováno podle: Jungbauer Radomír, *Latinská Amerika a USA*, Tigris 2013, str. 72.

podél pobřeží amerického kontinentu. Během válečných let si ale latinskoamerické státy uvědomovaly povinnost opustit od principu neutrality a rozhodnout se, ke které z bojujících stran se přikloní.⁶³

Po porážce Nizozemí a Francie v roce 1940, jejichž kolonie se nacházely na západní polokouli, byla bezpečnost amerického kontinentu ohrožena.⁶⁴ V červenci téhož roku se konalo v Havaně druhé zasedání ministrů zahraničních věcí amerických států, jehož cílem bylo: „... dosáhnout kolektivního vystoupení latinskoamerických zemí vůči evropským koloniím na západní polokouli, připravit podmínky pro vytvoření regionálního obranného svazku amerických republik a dosáhnout souhlasu latinskoamerických vlád s vybudováním námořních a leteckých základen na subkontinentu a upevnit hospodářskou pozici Spojených států v Latinské Americe.“⁶⁵

Vliv Spojených států byl v Latinské Americe čím dál výraznější díky realizaci zákona o „půjčce a pronájmu“ (březen, 1941). S výjimkou Argentiny, obdržely americké republiky vojenský materiál v celkové hodnotě 400 milionů dolarů. I přesto se vzájemná spolupráce ve válečné oblasti realizovala pomalu. S vybudováním kontinentálního obranného systému sympatizovalo nejprve Mexiko a obě země podepsaly 14. března 1941 *Dohodu o vzájemné pomoci*. Dalším krokem Mexika bylo zabavení německého a italského majetku v zemi a zákaz vývozu strategických surovin do neamerických států. Od roku 1941 se na těsnou spolupráci se Spojenými státy začala orientovat také Brazílie, v čele s prezidentem Getuliem Vargasem. Argentina nadále vojenskou spolupráci negovala. Po vítězstvích nacistů v Evropě, začala Rooseveltova vláda v budování ozbrojených sil (posílení vojenského letectva a válečného námořnictva). Spojené státy vstoupily do druhé světové války 7. prosince 1941. Japonský útok na Pearl Harbor Američany velmi zaskočil. Japonsko se snažilo oslabit námořní síly Spojených států v Pacifiku a stát se soběstačným v hospodářské oblasti. Německo vyhlásilo válku Spojeným státům 11. prosince 1941.⁶⁶

Postoj latinskoamerických zemí k vyhlášení války státům Osy, jak bylo zmíněno v úvodu kapitoly, nebyl jednotný a např. Argentina vyčkávala až do března 1945. Nicméně

⁶³ Jungbauer, Radomír, *Latinská Amerika a USA*, kapitola Upevnění svazku USA s Latinskou Amerikou za druhé světové války, Tigris 2013, str. 72-74.

⁶⁴ Jungbauer Radomír, *Latinská Amerika a USA*, kapitola Upevnění svazku USA s Latinskou Amerikou za druhé světové války, Tigris 2013, str. 75.

⁶⁵ Citováno podle: Nálevka Vladimír, *Druhá světová válka*, kapitola Západní polokoule proti Ose, Praha 2003, str. 99.

⁶⁶ Nálevka Vladimír, *Druhá světová válka*, kapitola Západní polokoule proti Ose, Praha 2003, str. 102-111.

pod nátlakem Spojených států tak učinily nakonec všechny země Latinské Ameriky.⁶⁷ Nové události vedly k dalšímu svolání ministrů zahraničních věcí amerických států v lednu 1942, tentokrát v Río de Janeiro.⁶⁸

Za druhé světové války došlo k upevnění svazku mezi oběma subkontinenty a Spojené státy se snažily posílit latinskoamerické ozbrojené síly, aby byla zajištěna obrana západní polokoule, v případě agrese zemí Osy. Během válečných let vzrostl počet latinskoamerických vojenských základů (na konci války jich bylo 92). Byť státy Latinské Ameriky, s výjimkou Brazílie⁶⁹ či Mexika⁷⁰, neoperovaly přímo ve válce, jejich význam v této době nabíral na intenzitě. Staly se rozhodujícím dodavatelem surovin do USA, především díky ropě, cínu, manganu, mědi, bauxitu, olovu, rtuti. Jejich strategický význam vzrostl ještě více po okupaci jihovýchodní Asie Japonskem, kdy byly dodávky kaučuku zablokovány.⁷¹ Během druhé světové války došlo také k odstřižení latinskoamerických zemí od okupované Evropy a nedostatek dosud dováženého zboží se vyřešil růstem domácího průmyslu. Válka zajistila rozvoj latinskoamerických ekonomik.

1.4.1 Mexiko v době příchodu našich krajanů – 30. a 40. léta 20. století

V roce 1939 mělo Mexiko přes 19 miliónů obyvatel žijících na venkově a ve městech po celém vnitrozemí země, přesto jednoznačným centrem zdejšího dění bylo město Mexiko.⁷² Tehdejší prezident, Lázaro Cárdenas del Río (1895–1970), ovládal politické poměry v zemi a byl jedním z nejlepších prezidentů za dobu existence Mexika. Během jeho působení ve funkci prezidenta došlo k naplnění queretárské ústavy, kterou mexická revoluce v roce 1917 skončila.

⁶⁷ Pozn.: Středoamerické a karibské státy vyhlásily válku mocnostem Osy v prosinci 1941 a podepsaly Deklaraci Spojených národů dne 1. ledna 1942. Mexiko, Kolumbie a Venezuela přerušily se státy Osy diplomatické styky. Brazílie, Ekvádor, Peru a Paraguay vyjádřily USA svou solidaritu. Argentina, Bolívie, Chile a Uruguay zastávaly nadále neutrální stanovisko a Argentina odůvodňovala svůj postoj tím, že cílem útoku nebyl americký kontinent, nýbrž Havajské ostrovy. Do konce ledna 1942 všechny země Latinské Ameriky, kromě Argentiny a Chile, se zeměmi Osy přerušily diplomatické styky nebo jim vyhlásily válku. V obou zemích, v Argentině i v Chile, byly silné proněmecké sympatie v civilních i ve vojenských kruzích. Navíc Argentina se bránila jakémukoliv upevnění svazku se Spojenými státy a Chile se obávalo japonského útoku. Diplomatické styky se zeměmi osy, u výše zmíněných zemí, byly přerušeny až v roce 1943 v případě Chile a o rok později v případě Argentiny.

Jungbauer Radomír, *Latinská Amerika a USA*, kapitola Upevnění svazku USA s Latinskou Amerikou za druhé světové války, Tigris 2013, str. 77 - 83.

⁶⁸ Jungbauer Radomír, *Latinská Amerika a USA*, kapitola Upevnění svazku USA s Latinskou Amerikou za druhé světové války, Tigris 2013, str. 78.

⁶⁹ Pozn.: Brazilská pěší divize v Itálii.

⁷⁰ Pozn.: Mexická letecká eskadra na Filipínách.

⁷¹ Jungbauer Radomír, *Latinská Amerika a USA*, kapitola Upevnění svazku USA s Latinskou Amerikou za druhé světové války, Tigris 2013, str. 80-83.

⁷² Peña Gustavo, *Los „ismos“ en México durante la Segunda Guerra Mundial 1939-1942*, str. 85, dostupné z <<http://revistadecires.cepe.unam.mx/articulos/art12-6.pdf>> ze dne 12. června 2014.

Mexiko se po revoluci zmítalo ve složité situaci – mnohaleté válečné operace si vyžádaly spoustu lidských životů, země se dostala do ekonomické krize a napětí bylo patrné také mezi hlavními představiteli⁷³ státu. Álvaro Obregón a Plutarco Elías Calles, na rozdíl od svých předchůdců, přistoupili k realizaci pozemkové reformy. K moci se postupně dostali civilní politici a např. Lázaro Cárdenas se o armádu opíral minimálně.⁷⁴

Tři roky před vypuknutím hospodářské krize v USA, probíhalo v Mexiku tzv. *povstání kristerů* či *kristiáda* (*cristeros*). Vztahy mezi státem a církví byly napjaté. Protikatolická politika vlády prezidenta Callese vyústila v katolicky založené zemi v první lidová povstání na venkově, která postupně přešla v guerillový typ občanské války. Kristiáda se podepsala nejvíce na civilním obyvatelstvu.⁷⁵ Církev reagovala na radikální omezení své činnosti zrušením církevních obřadů v zemi a její působení bylo obnoveno až za tři roky. Přesto probíhaly boje na některých místech ještě po celý další rok. Callesova protikatolicky zaměřená politika pokračovala, prostřednictvím prozatímních prezidentů, v omezení vlivu církve na mexickou společnost ještě mnoho let.⁷⁶ Ke zlomu v proticírkevní politice došlo během funkčního období prezidenta Lazara Cárdenase (1934-1940) a především během vlády jeho nástupce, konzervativnějšího prezidenta Ávila Camacho (1940-1946)). Během svého funkčního období se snažil přiblížit katolíkům a politickému středu a zajistit celospolečenský smír.

⁷³ Pozn.: „Přes tisíce mrtvých během bojů a stovky obětí porevolučních sporů – všichni nejznámější protagonisté revoluce, Madero (popraven 1913), Zapata (zavražděn v dubnu 1919), Villa (zavražděn roku 1923), Carranza (zavražděn při převratu 1920) a Álvaro Obregón (zavražděn po zvolení prezidentem v roce 1928), skončili násilnou smrtí – však revoluce znamenala příznivou změnu v životě země. Otevřela Mexiku cestu k hospodářské a zejména politické stabilitě, kterou lze jinak pozorovat jen u několika málo dalších zemí amerického kontinentu.“

Citováno podle: Opatrný Josef, *Stručná historie států – Mexiko*, kapitola Vláda jedné strany, Libri Praha 2003, str. 144.

⁷⁴ Tamtéž, str. 145-146.

⁷⁵ Tamtéž, str. 146-147.

Pozn.: „Proti Callesově vládě se dokonce postavili se zbraněmi v rukách nejfanatičtější věřící a jejich oddíly útočily na vše, co představovalo nenáviděný Callesův režim – od představitelů úřadů, přes školy zřízené na zapadlých vesnicích až po pokrokové činitele politického a kulturního života.“

Polišenský Josef, *Dějiny Latinské Ameriky*, kapitola Latinská Amerika v době nadvlády USA a boje proti imperialismu, Praha 1979, str. 451.

⁷⁶ Pozn.: Když se na konci Callesova funkčního období řešila otázka nástupnictví na prezidentském postu, pokoušel se Álvaro Obregón, i přes zákaz znovuzvolení zakotvený v ústavě, kandidovat opět na úřad. Díky svému vlivu dosáhl změny v ústavě v otázce znovuzvolení a to pouze za předpokladu, že nepůjde o dvě po sobě bezprostředně následující období. Toto období bylo ve znamení politických vražd potenciálních protikandidátů a stejný osud potkal i samotného Obregóna, krátce po vyhraných v oběch. V moment, kdy se země ocitla bez vládců, nechal se Calles provolat „vrchním velitelem revoluce“ (*Jefe Máximo de la Revolución*) a začalo sedmileté období tzv. maximátu. Mexickou politiku tak nadále ovládal prostřednictvím dosazených prozatímních prezidentů. Během jeho politického působení vznikla v prosinci 1928 Národní revoluční strana (*Partido Nacional Revolucionario, PNR*). O deset let později byla tato politická strana přejmenována na Mexickou revoluční stranu (*Partido Revolucionario Mexicano*) a od roku 1946 je známá pod dnešním názvem Revoluční instituční strana (*Partido Revolucionario Institucional, PRI*).

Němec Jan a kolektiv, *Politické systémy Latinské Ameriky*, kapitola Mexiko: nekončící cesta k demokracii, Praha 2010, str. 205.

Kolaps mezinárodního obchodu zasáhl také mexický export, i když ve srovnání s ostatními zeměmi regionu, utrpělo Mexiko mnohem menší ztráty. To bylo způsobeno především díky vývozním komoditám (stříbro, zlato, ropné výrobky), kterých se krize dotkla nejméně. Zemědělství producenti se orientovali zejména na místní trhy nebo na vlastní spotřebu, tudíž výroba neklesala a v době vyvrcholení krize se mexická ekonomika propadla o 16%. V roce 1934 vyrábělo Mexiko tolik jako v roce 1928, což nelze tvrdit v případě ostatních latinskoamerických ekonomik. Ty se na úroveň roku 1928 dostaly až díky vzrůstu poptávky po jejich exportu z důvodu izolace okupované Evropy. Přesto se krize projevila především v narůstající nezaměstnanosti, ovlivněnou z části nuceným návratem dělníků z USA, kde se v některých oblastech nezaměstnanost vyšplhala až na 80%.⁷⁷

Zlom ve vývoji nastal v první polovině třicátých let, když získalo převahu levé křídlo oficiální revoluční strany vedené Lázarem Cárdenasem. Bývalého guvernéra státu Michoacán určil Calles v roce 1934 jako oficiálního kandidáta v prezidentských volbách. „*Byl také prvním prezidentským kandidátem v historii PNR, který šel do voleb s určitým volebním programem (ke stěžejním bodům patřilo urychlení pozemkové reformy, posílení role státu v ekonomice, reforma školství, atd.), byť nepřilíš konkrétním a komplexně vypracovaným stranickou centrálou.*“⁷⁸ Po vyhraných volbách se věnoval ukončení éry maximátu a přestože dosadil do čela nejdůležitějších ministerstev nejprve Callesovy muže, v roce 1935 je vyměnil za své vlastní kandidáty. Dalšími kroky v jeho působení bylo rozdělení značného množství půdy do družstevního vlastnictví, vyměnil část vojenského vedení a podporoval dělníky v jejich právu na stávkou.

Od poloviny třicátých let se intenzivněji rozhořel spor mezi odborovou centrálou dělníků v ropném průmyslu (*Sindicato de Trabajadores Petroleros de la República Mexicana, STPRM*)⁷⁹ a zahraničními ropnými společnostmi (především americké, anglické a holandské). Na návrh komise byl sestaven rozhodčí orgán (*Junta de Conciliación y de Arbitraje*) pro řešení existujících i budoucích sporů. Protože ani po opakovaných soudních rozhodnutích v neprospěch společností se odmítaly podřídit, sáhla mexická vláda po radikálním řešení a 18. března 1938 Cárdenas ropné společnosti znárodnil a vytvořil polostátní podnik PEMEX (*Petróleos Mexicanos*), existující dodnes. Podrážděné jednání a nátlak ze strany zahraničních

⁷⁷ Opatrný Josef, *Stručná historie států – Mexiko*, kapitola Vláda jedné strany, Libri Praha 2003, str. 147.

⁷⁸ Ciováno podle: Němec Jan a kolektiv, *Politické systémy Latinské Ameriky*, kapitola Mexiko: nekončící cesta k demokracii, Praha 2010, str. 206.

⁷⁹ Pozn.: Požadovali především vyšší mzdy, účinné sociální zabezpečení a uznání svých odborových práv. Nálevka Vladimír, *Světová politika ve 20. Století (I)*, kapitola Politika dobrého sousedství, Praha 2000, str. 160.

společností narazili na Cárdenasův pevný postoj.⁸⁰ Konec třicátých let byl ve znamení napjatých vztahů amerických a britských společností s Mexikem z důvodu vyvlastnění. Byť se americká vláda snažila dosáhnout svých požadavků zrušením dovozu mexického stříbra, byly její plány neúspěšné. Celý spor navíc vrcholil na konci 30. let, v době blížícího se konfliktu v Evropě, kdy by bylo pro Mexiko a USA vhodnější nalezení kompromisu, než otevřeného střetnutí.⁸¹ Navíc americko-mexická rozepře hrála do karet Německu, které na krizi ihned zareagovalo, chtělo naftového sporu využít ve svůj prospěch a posílit tak své pozice v regionu. Zájem směřovalo na možnost odkupovat surovinu ve velkém k výrobě paliva pro svoje ozbrojené síly, ale díky podezření mexické vlády, že je určena pro Francovo Španělsko, z celé akce sešlo. Změna nastala až v létě 1938, kdy bylo Mexiko v tíživé situaci a opakované návrhy ze strany Berlína přijalo.⁸² „*Podepsalo kontrakt o dodávkách nafty za 8 mil. dolarů. Přes uzavření této smlouvy však Cárdenasova vláda odmítla učinit jakékoliv ústupky v politické sféře. Nepřestala podporovat protifašistické akce.*“⁸³

Jednání o otázce kompenzace za vyvlastněné pozemky pokračovala i za nové hlavy státu. Cárdenasův nástupce, Manuel Ávila Camacho, se ujal prezidentského úřadu v roce 1940. O rok později Spojené státy obnovily a současně navýšily dovoz mexického stříbra. Na jaře roku 1942 bylo uzavřeno jednání mezi mexickým státem a ropnými společnostmi. „*Získaly za vyvlastněný majetek necelých 24 milionů dolarů, něco málo přes 4 % částky, již požadovaly původně.*“⁸⁴

Během funkčního období prezidenta Camacha, vstoupilo Mexiko do druhé světové války. Po japonském útoku na Pearl Harbor a vstupu USA do války, došlo mezi Mexikem a mocnostmi Osy k přerušení diplomatických vztahů. Změna nastala na jaře roku 1942, kdy německé ponorky potopily dva mexické tankery (*El Potrero del Llano* a *Faja de Oro*) a v souvislosti s těmito událostmi byl 22. května 1942 vyhlášen válečný stav s Německem, Itálií a Japonskem. Nejdříve se Mexiko do válečného konfliktu zapojovalo nepřímou – sehrálo roli významného dodavatele surovin a potravin spojencům a udělilo mimořádná práva americkému námořnictvu v mexických přístavech a na pobřeží. Během války došlo k oživení mexického hospodářství, průmyslová výroba vzrostla o 43% (především textilní,

⁸⁰ Nálevka Vladimír, *Světová politika ve 20. Století (I)*., kapitola Politika dobrého sousedství, Praha 2000, str. 160 - 163.

⁸¹ Opatrný Josef, *Stručná historie států – Mexiko*, kapitola Vláda jedné strany, Praha 2003, str. 158–159.

⁸² Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, kapitola Mnichov a Latinská Amerika, Praha 1972, str. 24-25.

⁸³ Citováno podle: Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, kapitola Mnichov a Latinská Amerika, Praha 1972, str. 24.

⁸⁴ Citováno podle: Opatrný Josef, *Stručná historie států – Mexiko*, kapitola Vláda jedné strany, Praha 2003, str. 160.

potravinářský a strojírenský průmysl) a vyvážené zboží směřovalo v první řadě do Evropy. Ke konci války bylo patrné stále užší provázání ekonomik Mexika a USA. Tomu také odpovídal menší podíl Evropy na mexickém vývozu a 90% mexického zboží určeného na vývoz, směřovalo právě do USA.⁸⁵ Od roku 1944 se mexické letectvo účastnilo války na Filipínách, kde se na stranu USA přidalo také 14 Čechů (polovina z nich položila ve válce život).

1.4.2 Zájem o Evropu v Latinské Americe. Ohlas Mnichova v Mexiku.

Je tomu již přes sedmdesát let, co německý nacistický vůdce Adolf Hitler, italský diktátor Benito Mussolini, premiér Velké Británie Neville Chamberlain a předseda francouzské vlády Édouard Daladier, podepsali na konferenci v Mnichově dohodu o odstoupení pohraničních území Československa obývaných německou menšinou Německu. Osudový moment našich dějin, jenž je předmětem diskuzí ještě v současnosti, vyvolal ve své době různé reakce veřejnosti nejen na domácí půdě, ale taktéž v zahraničí. Následující text se pokusí zachytit, jak se na události z druhé poloviny třicátých let dvacátého století dívala latinskoamerická a především mexická společnost.

Ještě před tím, než se začala v Latinské Americe projevovat v plné své síle německá propaganda, zdůrazňující útlak sudetských Němců a jejich právo na návrat do Říše, potýkalo se Československo s maďarským⁸⁶ protivníkem. Československo ale v pokrokové latinskoamerické společnosti získávalo sympatie veřejnosti, protiněmecká zaujatost byla umocněna obsazením Rakouska v březnu 1938 a počínající československou krizí. „*Je pochopitelné, že míra sympatií závisela na síle demokratických složek a že rozdíl mezi Mexikem a Brazílií byly úměrné rozdílu mezi oběma vládními systémy. Nicméně středoevropská otázka se částečně zasloužila o krystalizaci antifašistických a demokratických sil v latinskoamerické společnosti.*“⁸⁷

Prostřednictvím československých vyslanců⁸⁸, jsme se dozvídali o tom, jak latinskoamerické státy reagovaly na postupy Německa v otázce rakouské a československé.

⁸⁵ Opatrný Josef, *Stručná historie států – Mexiko*, kapitola Vláda jedné strany, Praha 2003, str. 162–163.

⁸⁶ Pozn.: Maďarsko nebylo ochotno přijmout výsledky poválečného uspořádání v Evropě. Prostřednictvím maďarského velvyslanectví v Buenos Aires vedlo protičeskoslovenskou kampaň. Postupně se k němu přidávala německá posila. Maďaři využívali jejich spolku a periodik.

Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, kapitola Mnichov a Latinská Amerika, Praha 1972, str. 18-21.

⁸⁷ Citováno podle: Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, kapitola Mnichov a Latinská Amerika, Praha 1972, str. 21.

⁸⁸ Pozn.: O reakcích na evropské události v roce 1938 a ohlasu Mnichova v Latinské Americe podávali informace českoslovenští vyslanci v jednotlivých státech regionu. Prostřednictvím dr. Švagrovského, který působil v Brazílii, se veřejnost dozvěděla, že tamní tisk, stejně jako v případě Rakouska, byl na naší straně a kritizoval hrubé postupy, kterými si Německo nároky na naše území prosazovalo. Přístup Francie byl označen jako zrada a v případě Anglie označen jako slabost. Přes veškeré sympatie vůči Československu, neprojevila

Zpravidla byly uskutečněné kroky Třetí říše odsouzeny a antipatie vůči nacistickému Německu narůstaly. „*Brazilský tisk vytvářel instrumentální paralely mezi Československem a Brazílií a zdůrazňoval nebezpečí německé expanze. V Argentině byl negativní odraz anšlusu ještě znásoben plebiscitem německých vystěhovalců.*“⁸⁹.

Podobnou reakci vzbudily zábor Rakouska a výhrůžky Německa na adresu Československa také v Mexiku, které bylo o těchto událostech informováno především prostřednictvím severoamerických agentur, a tamní veřejnost je vesměs taktéž odsoudila. „*Pravicový Excelsior vyslovil sice politování nad ztrátou rakouské nezávislosti, ale zachovával v celku umírněný tón. V El Universal se anexe do jisté míry omlouvala jako přirozený následek pangermánské expanze. List francouzské kolonie Journal Français du Mexique zastával názor, jinak běžný ve francouzském konzervativním tisku, že anšlus byl zaviněn odporem dr. Beneše proti habsburské restauraci, jež byla přirozenou ochranou Rakouska proti Německu. Levicová publicistika pak zaujala vůči Třetí říši krajně nesmiřitelné stanovisko. Cárdenasova vláda přijala protest rakouské legitimistické ligy, ke které patřila větší část rakouské kolonie v Mexiku. Stálá mexická delegace v Ženevě byla zmocněna prohlásit, že její vláda protestuje proti potlačení Rakouska jako nezávislého státu a charakterizovala agresi jako atentát proti Paktu a zásadám mezinárodního práva.*“⁹⁰

Přestože se Mexiko na konci třicátých let potýkalo s vlastními problémy v podobě sporu s angloamerickými společnostmi, nepřestala Cárdenasova vláda podporovat protifašistické akce, což jasně dokazuje mezinárodní protiválečný kongres, organizovaný odborovou centrálou C. T. M., ve dnech 10. až 12. září 1938, z jehož jednání jednoznačně vyplývá podpora republikánskému Španělsku a Československu. Kromě Margarity Nelken Mansberger⁹¹, členky Komunistické strany Španělska, vystoupil se svým projevem také

Brazílie oficiálně svůj postoj. V Argentině byla jednoznačně odsouzena anglo-francouzská politika a vina za Mnichov přiřknuta Paříži. Projevy náklonnosti adresované československému vyslanectví v Argentině přišly z vládních kruhů a z mnoha levicových a demokratických korporací, spolků a jednotlivců. Kromě Argentiny, Brazílie či Mexika, přicházely podobné reakce na evropskou krizi také z Venezuely, prostřednictvím československého vyslance Nováka.

Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, kapitola Mnichov a Latinská Amerika, Praha 1972, str. 26 - 27.

⁸⁹ Ve všech ostatních amerických republikách probíhalo hlasování schvalující zábor Rakouska mimo jejich území, většinou na lodích. Pouze Argentina to neakceptovala a referendum probíhalo v Buenos Aires. Část argentinské veřejnosti byla skutečně pobouřena.

Citováno podle: Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, kapitola Mnichov a Latinská Amerika, Praha 1972, str. 22.

⁹⁰ Tamtéž, str. 24.

⁹¹ Pozn.: Margarita Nelken Mansberger (1894–1968), španělská spisovatelka, politička a reprezentant rodícího se feministického hnutí ve Španělsku v roce 1930. Koncem roku 1939 se Margaritě a její dceři podařilo uprchnout přes Francii do Mexika, kam jí pozval sám prezident Cárdenas a kde spolupracovala s republikánskou exilovou vládou. Až do své smrti v roce 1968 byla jednou z nejuznávanějších kritiček umění.

Wikipedia, La enciclopedia libre: *Margarita Nelken*, dostupné z <
http://es.wikipedia.org/wiki/Margarita_Nelken> ze dne 5. srpna 2014.

zástupce Československa, vyslanec dr. Vlastimil Kybal, který zdůraznil „*ohrožení své vlasti a vyjádřil víru v účinnou pomoc světových demokratických sil*“⁹². I přes stížnosti německého diplomata Rudt von Collenberga v říjnu 1938 u ministra zahraničí Haya, na stále intenzivnější protiněmeckou náladu v zemi, konala se krátce na to v hlavním městě demonstrace proti pronásledování Židů.⁹³

Vladimír Nálevka, se v souvislosti s mnichovskou krizí, která svým způsobem ovlivnila veřejnost a podpořila určitou formu spolupráce v politické oblasti na americkém kontinentě, vyjádřil následovně: „*bylo by jistě iluzorní domnívat se, že Latinská Amerika byla zainteresována na osudu malé středoevropské země. Ona vlna sympatií většinou nepocházela od mocenských garnitur, které Československo zcela odepsaly. Některé zprávy čs. titulářů vytvářely i určitý optický klam, když akcentovaly podporu veřejnosti. V Latinské Americe můžeme do pojmu „veřejnost“ zahrnovat jen nepočetnou složku společnosti, která byla schopna překonat tlak existenčních poměrů a reagovat na okolní politické dění.*“⁹⁴

1.5 Závěrečná poznámka

V uvedených kapitolách byla nastíněna situace na celosvětové politické scéně, zejména pak v Evropě a v Mexiku ve 30. a 40. letech 20. století, s cílem ozřejmit důvody vedoucí především k emigraci Židů z předválečného Československa.

Celosvětová a evropská předválečná politická scéna sledovala jeden cíl a to: udržení míru v Evropě za každou cenu. To umožnilo vznik fašistického hnutí, nekontrolované zbrojení Německa a především vznik rasové nenávisti k Židům a dalším rasově méněcenným skupinám či pronásledování osob z důvodů politických a ideologických. To zákonitě vedlo k masivní emigraci Židů a především inteligence do zahraničí.

Demokraticky smýšlející lidé emigrovali z Československa do států, které byly ochotny uprchlíky přijmout. Jednou ze zemí, která nakonec politiku „otevřených dveří“ uplatnila i pro uprchlíky židovského původu, bylo Mexiko. Velice vstřícné bylo zejména v poskytování azylu španělským republikánům.

⁹² Citováno podle: Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, kapitola Mnichov a Latinská Amerika, Praha 1972, str. 25.

⁹³ Tamtéž, str. 24 – 26.

⁹⁴ Tamtéž, str. 27 – 28.

2 Český antifašistický exil v Mexiku

2.1 Dobrovolný i nucený odchod z Československa

*„Nucený exil je jako prokletí. Člověk žije v jedné zemi, ale k jiné, nedosažitelné,
je poután tisíci neviditelnými vlákny.“*

Lenka Reinerová⁹⁵

„Exil je výborná zkušenost, někdy bolestná, ale neocenitelná. Máš své kořeny, tam ale nejsou. Máš jazyk, tam je ale nepoužitelný. V myšlenkách neustále překládání. A sny v několika jazycích. V jazycce tvé vlastní historie a v jazycce nového života. Psychologická Babylónská věž. Ale když se člověk nepoddá, může z toho mít užitek“

Natasza Goerkeová⁹⁶

Češi žijící v zahraničí, bývají často spojováni s označením emigranti či exulanti. V našich zemích, se tyto dva pojmy rozlišovaly a to především v dobách před pádem železné opony, kdy neztrácely svůj obsah. Za Rakouska–Uherska a první československé republiky, patřilo k základním právům člověka v zemi, ve které žil, mít možnost vystěhovat se z ekonomických důvodů.⁹⁷ Tito lidé bývají označováni jako emigranti „...**emigrace** je slovo původu latinského – *ex-migrare* znamená vystěhovat se.“ (...) „Slovo *emigrace* se do češtiny dostalo, až když se redefinoval pojem národa, tedy velmi pozdě. V období panovnického absolutismu se pod pojmem národ rozuměli všichni obyvatelé bez rozdílu etnické příslušnosti. Až v osvícenecké epoše se pojetí národa diferencovalo.“⁹⁸ Potomci, takto legálně vystěhovaných lidí se označují jako krajané a ve světě dnes žije mnoho lidí s českými kořeny, kteří se ke svému původu a tradicím hrdě hlásí. Ne všichni však měli možnost opustit svou zemi z vlastního rozhodnutí. Někteří pod tíhou zlomových událostí v Československu, byli nuceni odejít nedobrovolně. Lidé, kteří uprchli do zahraničí v dobách, kdy byly hranice uzavřeny, se označují jako exulanti. „Slovo **exil** je rovněž původu latinského, *exul* je

⁹⁵ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Bez adresy*, povídka *Bez adresy*, Labyrint, Praha 2006, str. 69.

⁹⁶ Polská prozaička Nataszi Goerke (1960), která v roce 1986 emigrovala do Dánska a nakonec se usadila v Hamburku. Ve své tvorbě se zabývá otázkami duchovního hledání, feminismu či problematikou polskosti. Autorka v roce 2003 navštívila Prahu při příležitosti osobního představení anglického vydání knihy *Rozloučení s plazmou* (Farewells to plasma, Twisted Spoon Press 2001).

Převzato z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/19317> 13.5.2014

⁹⁷ referát na téma: „Exil a krajané“, autor Jiřina Štiklová, dostupné z <<http://krajane.radio.cz/articleDetail.view?id=2065>> 14 května 2014.

⁹⁸ Citováno podle: Wittlichová Lucie (ed.), *Vzkazy domů, messages home - Příběhy Čechů, kteří odešli do zahraničí (emigrace a exil 1848-1989)*, Labyrint 2012, str. 7.

vypovězenec a exilium vyhnanství.“⁹⁹. Někdy jsou nazýváni emigranty, byť oni sami preferují termín exulant, tedy člověk, který byl donucen uprchnout pro svoje náboženské či politické vyznání. Exulant se o svou zemi zajímá a doufá, při změně poměrů v zemi, v návrat do své vlasti.¹⁰⁰ Na druhou polovinu 19. století a 20. léta 20. století lze nahlížet především jako na vystěhovalectví z důvodů ekonomických a sociálních a dá se hovořit o *emigraci*; zatímco druhá polovina let třicátých, byla ve znamení hitlerovského běsnění a k vystěhování z Evropy došlo donucením, vlivem politických důvodů a jednalo se o *exil*.¹⁰¹ Odchod z českých zemí do světa nebyl vždy samozřejmostí. Emigrace probíhala v určitých vlnách¹⁰², zejména pak v letech 1848 až 1989, a byla ovlivněna různými faktory.

Období mezi válkami (1918-1938) bylo ve znamení odchodů a návratů. V prosinci 1918, se do nově vzniklého a válkou zdecimovaného státu, vrátil reprezentant československého zahraničního odboje T. G. Masaryk. Až do poloviny roku 1924, šlo o období masivní reemigrace, kdy se stát musel postarat o desetitisíce lidí, vyžadujících ubytování, zaměstnání či zdravotní péči. Současně Československo představovalo jakýsi ostrov demokracie, který se stal útočištěm pro ostatní uprchlíky. „*Vystěhovalectví z Československa pokleslo z 26 932 osob v roce 1930 na 9 857 v roce 1931. V roce 1933 vycestovalo jen 4 834 osob. Příchozí se také museli prokázat dostatečnou hotovostí. Například v Argentině byl přístup kromě zločinců a tělesně postižených zamezen i sociálně slabým lidem.*“¹⁰³

Mezi úplně první uprchlíky, kteří přišli do Československa¹⁰⁴ ještě před nástupem Adolfa Hitlera k moci, byli tzv. východní Židé z Německa. Většinou se jednalo o osoby

⁹⁹ Tamtéž, str. 7.

¹⁰⁰ Rozhovor Marty Stejskalové s brněnským historikem Jiřím Pernesem na téma „Exil a emigrace po roce 1948 a 1968“. Dostupné z <<http://krajane.radio.cz/articleDetail.view?id=1446>> 14. května 2014.

referát na téma: „Exil a krajané“, autor Jiřina Štiklová, dostupné z <<http://krajane.radio.cz/articleDetail.view?id=2065>> 14 května 2014.

¹⁰¹ Tamtéž, str. 92-104.

¹⁰² Pozn.: V letech 1821-1912 se z Rakouska-Uherska (země Koruny české součástí od roku 1867) vystěhovaly tři miliony lidí. Do konce roku 1914 se z českých zemí, kdy v nich žilo deset milionu obyvatel, vystěhovalo 1,2 milionu lidí. Další vlna emigrace již odešla z Československa na přelomu dvacátých a třicátých let a bylo to především z ekonomických důvodů. Nejčastěji mířili do Latinské Ameriky (na 40 000 osob), především do Argentiny (na 30 000 osob). Další vlna emigrace přišla po nástupu Adolfa Hitlera k moci a tehdy Československo opustilo na dvacet až třicet tisíc Židů, dále politická skupina Čechů a Slováků a vojáci. Během dalšího období v letech 1948-1989 opustilo Československo téměř půl milionu lidí. Hned po komunistickém puči v roce 1948 to bylo 44 000-60 000, po okupaci sovětskou armádou v roce 1968 odešlo 104 000 lidí. Po zohlednění včetně příležitostné emigrace a po Chartě 77, se uvádí jako orientační číslo 250 000 emigrantů.

Wittlichová Lucie (ed.), *Vzkazy domů, messages home - Příběhy Čechů, kteří odešli do zahraničí (emigrace a exil 1848-1989)*, Labyrint 2012, str. 6.

¹⁰³ Citováno podle: Wittlichová Lucie (ed.), *Vzkazy domů, messages home - Příběhy Čechů, kteří odešli do zahraničí (emigrace a exil 1848-1989)*, Labyrint 2012, str. 102.

¹⁰⁴ Pozn.: Mezi první emigrantská centra německých umělců a intelektuálů patřila Vídeň, Praha, Paříž. Poté, co byla centra obsazena německým wehrmachtem, opouštěli je nejen němečtí emigranti, ale také Židé a antifašisté z Rakouska a Československa. Po pádu Francie se přesouvali do Velké Británie a dále na americký kontinent.

s polským občanstvím, které byli již v roce 1932 cílem útoků a diskriminace stále vlivnější nacistické strany. Kateřina Čapková ve svém textu s názvem *Několik tváří exilu v ČSR* poznamenala: „*Za uprchlíky však v Československu oficiálně nikdy uznáni nebyli.*“¹⁰⁵ Jako skuteční uprchlíci, byli považováni sociální demokraté, komunisté a odboráři, prchající z Německa po požáru Říšského sněmu. Po přechodu hranic kontaktovali místní odborové organizace a politické strany, které sehráli důležitou roli v pomoci uprchlíkům. Přínosem bylo, že německé odbory v československém pohraničí spolupracovaly s odbory ve Slezsku, Sasku či Bavorsku, už před nástupem Adolfa Hitlera k moci. V československém hlavním městě vzniklo na jaře roku 1933 pět pomocných výborů: *Demokratická péče o uprchlíky*, *Židovský pomocný výbor*, *Sociálně demokratický výbor pro uprchlíky*, *Pomocný výbor jednotného svazu soukromých zaměstnanců* a *Pomocný výbor pro uprchlíky*.¹⁰⁶ Zpočátku byli uprchlíci v Československu vřele přijímáni a byla jim poskytnuta pomoc v podobě ubytování a stravy. Tamní společnost byla zprvu šokována Hitlerovo nástupem k moci a praktikami jednotek SA.

Po roce 1933, kdy byl Hitler takřikajíc „na koni“, bylo stále obtížnější získávat sbírkami potřebné prostředky. *Comité National Tchécoslovaque pour les réfugiés provenant d'Allemagne*, pod kterou pomocné výbory spadaly, souvisle vyvíjela činnost na získání finanční dotace od státu pro uprchlíky, ale bezvýsledně. Pomocné výbory měli k dispozici pouze v počátečních měsících od ministerstva zahraničí minimální částky či příležitostné dary od T. G. Masaryka či Edvarda Beneše. Pomoc pro německé, později také rakouské, uprchlíky přišla pouze díky dobrovolným aktivitám občanských sdružení, levicových politických stran a především podpoře místních i zahraničních židovských organizací.¹⁰⁷

Navíc měl Adolf Hitler na sklonku 30. let 20. století ambice vytvořit velkolepé německé impérium, připojením rozsáhlého území na východě Evropy. Součástí jeho plánu dále bylo, dosáhnout nejčistší a nejdokonalejší árijské rasy za pomoci přesídlení evropské populace, což by zajistilo složení Třetí říše pouze z německého obyvatelstva. Jako hlavní nepřítel německého lidu, byli označeni Židé, byť nepředstavovali jedinou oběť nacistického útoku. Hitler začal ihned po svém nástupu k moci s jejich izolací, aby se jim dostalo zvláštního zacházení. Stali se obětí propracovaného a nelítostného plánu, k jejich odstranění. Norimberské zákony, přijaté v září roku 1935, legislativně ošetřily protizidovskou

Glosíková Viera, op. cit.: str. 15.

¹⁰⁵ Citováno podle: Čapková Kateřina, *Několik tváří exilu v ČSR. Každodennost péče o uprchlíky před nacismem*, Oficiální stránky periodika „dějiny a současnost“, dostupné z <<http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/3/nekolik-tvari-exilu-v-csr/>> ze dne 3. srpna 2014.

¹⁰⁶ Čapková Kateřina, *Několik tváří exilu v ČSR. Každodennost péče o uprchlíky před nacismem*.

¹⁰⁷ Čapková Kateřina, *Několik tváří exilu v ČSR. Každodennost péče o uprchlíky před nacismem*.

diskriminaci, spočívající v omezování základních práv a svobod a umožňující vyhnání Židů jednou provždy.

Další méně početná (v řádu několika set) vlna emigrace přišla ve velice dramatickém období dějin, v letech 1938 až 1948, v době vzniku tzv. druhé Československé republiky, Protektorátu Čechy a Morava a Slovenské republiky. Rostoucí agrese německého nepřítele a vlna antisemitských útoků, zejména bezprostředně před druhou světovou válkou, vyústila v mimořádnou a poměrně rychlou emigraci do zámoří. Ti, kteří se rozhodli odejít dobrovolně zavčas, byli úspěšní, později byla možnost emigrace obtížnější.¹⁰⁸ Klíčovou skupinou bylo židovské obyvatelstvo, převážně emigranti z Německa, následovaní skupinou „domácích“ Židů, dále komunisté, sociální demokraté a vojáci. „*Odchody do ciziny jsou v tomto období více než jindy činěny pod tlakem a za extrémně dramatických okolností, přičemž cesta za záchranou života a hodnot, nikoli za lepším životem, byla téměř vždy těžce vykoupena.*“¹⁰⁹

2.2 Postoj západní polokoule k židovským uprchlíkům

Jak bylo nastíněno v předchozím textu, odchody lidí z Československa probíhaly v několika vlnách a to, ve které zemi se nakonec emigranti usadili, ovlivňovala celá řada faktorů. S výjimkou Palestiny, byla žádanou destinací antifašistů, spisovatelů a intelektuálů, zejména začátkem 40. let minulého století, Severní i Jižní Amerika (zejména Kanada, Argentina, Brazílie nebo Mexiko).¹¹⁰ Spojené státy¹¹¹ zaznamenaly masivní židovskou imigraci započatou v roce 1880 a pokračující až do poloviny 20. let 20. století. S narůstající židovskou komunitou vzrostla také vlna americké xenofobie, rasismu a po první světové válce vyústila antisemitskými náladami.¹¹² Největší proud migrace do Spojených států, byl po válce

¹⁰⁸ Wittlichová Lucie (ed.), *Vzkazy domů, messages home - Příběhy Čechů, kteří odešli do zahraničí (emigrace a exil 1848-1989)*, Labyrint 2012, str. 148.

¹⁰⁹ Citováno podle: Wittlichová Lucie (ed.), *Vzkazy domů, messages home - Příběhy Čechů, kteří odešli do zahraničí (emigrace a exil 1848-1989)*, Labyrint 2012, str. 152.

¹¹⁰ Tamtéž, str. 18-26.

¹¹¹ Pozn.: Počátky židovského osídlení v Severní Americe se datují roku 1654, kdy do přístavu New Amsterdam připlulo 23 židovských uprchlíků před portugalskými dobyvateli Brazílie. V době revoluce čítala tamní židovská komunita 1500 – 3000 dobře integrovaných příslušníků, především soustředěni na východním pobřeží. V letech 1840–1880, nárůst populace z odhadovaných 15 000 na více než 250 000, nyní židovské osídlení také v Chicagu, Cincinnati, Saint Louis a San Franciscu. Masová imigrace poté začala rokem 1880: v roce 1900 čítala židovská populace téměř 1 milion, v roce 1910 už více než 2 miliony, v roce 1914 téměř 3 miliony a v polovině 20. let dokonce 4 miliony obyvatel. Jednalo se především o chudé obyvatelstvo z východní Evropy a usadili se zejména v New Yorku, Chicagu, Filadelfii a Bostonu. Přišli v době poptávky po průmyslové pracovní síle a těžkou práci za nízké mzdy vykonávali převážně v tabákovém a oděvním průmyslu. I v těchto nelehkých podmínkách dychtili po vzdělání a kvalifikaci, což jim otevřelo dveře k novým svobodným zaměstnáním či úřednickým místům. V průběhu let se stali jednou z nejúspěšnějších přistěhovaleckých skupin, která je v dnešní době poměrně dobře zapojená do společnosti.

De Lange Nicholas, *Svět Židů kulturní atlas*, Část třetí: Současný svět Židů – Severní Amerika, Knižní klub, Praha 1996, str. 146.

¹¹² Tamtéž, str. 146.

utlumen, především díky restriktivním zákonům¹¹³, stanovujícím přistěhovalecké kvóty¹¹⁴ pro jednotlivé země, tudíž byl vzhledem k omezení migrace zaznamenán také nižší stav příslušníků kolonie.

„Velká hospodářská krize utlumila odchody do zahraničí, situace vystěhovalců se v hostitelských zemích horšila a státy zvyšovaly poplatky za vízum. Do zahraničí se mohly stěhovat jen osoby, které měly předem sjednanou pracovní smlouvu schválenou imigračními úřady. Vystěhovalectví z Československa pokleslo z 26 932 osob v roce 1930 na 9 857 v roce 1931. V roce 1933 vycestovalo jen 4 834 osob.“¹¹⁵

Problém spočívající v nedostatku víz do preferovaných Spojených států, otevřel ve 30. letech 20. století cestu židovským uprchlíkům do Latinské Ameriky¹¹⁶. Tento region zprvu

¹¹³ Pozn.: Ve dvacátých letech, byly přijaty tři přistěhovalecké zákony, zavádějící restrikce omezující příliv nových přistěhovalců. Zejména pak „Johnsonův zákon“ přijatý v roce 1924, zpřísnil vízovou povinnost a omezil přistěhovalectví do Spojených států. Podle I. Bartečka, se vystěhovalecké proudy z ČSR uskutečnily v určitých periodách, (r. 1918, vznik ČSR, předválečná léta 1938/39) a z hlediska československé přítomnosti v Latinské Americe, je stěžejní právě již zmíněný rok 1924. Zavedení kvótového systému v USA totiž vedlo k odklonu části vystěhovaleckého proudu, kdy se část emigrantů vydala severním směrem (Kanada) a další část jižním směrem (hl. Argentina, Brazílie). Barteček Ivo, *Vystěhovalectví a studium vystěhovalectví – občanský či národnostní princip?*, str. 205, dostupné z http://publib.upol.cz/~obd/fulltext/HIST27/Historica27_22.pdf ze dne 16. srpna 2014.

¹¹⁴ Pozn.: Přistěhovalecká kvóta se postupně snižovala (r. 1923 povolený počet imigrantů 14 357 ročně, r. 1924 další snížení na 3 073 ročně). Nejvíce lidí odešlo z českých zemí do USA v letech 1921-1929. Kolem roku 1920 tam žilo více jak 600 000 Čechů a Slováků z první generace a přes 300 000 potomků imigrantů, již narozených v USA. V letech 1919-1938 odešlo z českých zemí do USA 29 458 osob. Wittlichová Lucie (ed.), *Vzkazy domů, messages home - Příběhy Čechů, kteří odešli do zahraničí (emigrace a exil 1848-1989)*, Labyrint 2012, str. 100.

¹¹⁵ Citováno podle: Wittlichová Lucie (ed.), *Vzkazy domů, messages home - Příběhy Čechů, kteří odešli do zahraničí (emigrace a exil 1848-1989)*,

¹¹⁶ Pozn.: Historie židovské komunity v Latinské Americe se datuje od roku 1492 (v této době vyhnání ze Španělska), kdy připluli s Kryštofem Kolumbem. V době španělské a portugalské koloniální nadvlády byl judaismus v regionu zakázán a po většinu období platil zákaz vstupu i potomkům Židů. I přes neustálý dohled katolické inkvizice, část „nových křesťanů“ tato opatření obcházela a praktikovala judaismus potají. Otevřeně jej bylo možné praktikovat pouze v anglických, holandských a francouzských koloniích a dokonce v letech 1631 – 1654, existovala v hlavním městě holandské Brazílie (nazývané také Nové Holandsko) prosperující komunita nových křesťanů navrátilivších se k judaismu. Poté, co území získali opět Portugalci, se její příslušníci rozptýlili do okolí a položili základy obcím Surinamu a Curacaa, Barbadosu či Jamajky. Byť po nabytí nezávislosti a zrušení inkvizice byla zavedena svoboda náboženství, jasnou převahu si udrželo římskokatolické vyznání. Na rozdíl od severního souseda, v Latinské Americe nebyla židovská komunita příliš početná a emancipovaná, spíše se odkazovala na legislativně ošetřené protestantské menšiny. Pomineme-li Mexiko, které přijalo některé rakouské a východoevropské osadníky z doby císaře Maxmiliána, byla až do 19. století imigrační vlna zanedbatelná. Až v letech 1880 – 1914 připlula skupina 130 000 Židů (asi 20% Sefardité původem ze severní Afriky, Balkánu a osmanské říše, zbytek Aškenazové ze střední a východní Evropy). Většina se usadila v Argentině, zejména ve velkých městech, ale i na venkově a v menší míře v Brazílii, kde byly pod patronátem Židovského kolonizačního spolku (Jewish Colonization Association) zemědělské kolonie. Řada Židů využila nerozvinutých oblastí, zkušenosti s výrobou a obchodem společně s postupující industrializací a poměrně brzy si vylepšili svoje sociálně-ekonomické postavení. V meziválečném období imigrace pokračovala až do roku 1940, kdy byla drasticky omezena. Opět směřovala do států s vysokým zastoupením evropského a městského obyvatelstva a rozvinutějším hospodářstvím, jako tradičně Argentina, Brazílie, ale nově i Uruguay, kde dnes Židé představují přibližně 1% celkového počtu obyvatelstva. Od druhé světové války pak emigrace značně převýšila imigraci z jedné země do druhé v rámci regionu, dále do USA a Izraele. Většina židovských emigrantů, před zavedením kvót, směřovala do v tehdejší době demokratického Mexika. Dnes většinou Židé patří do nepočetné střední vrstvy, prosadili se zejména v obchodu, zpracovatelském průmyslu či svobodných povoláních. Občas se Židé v některých státech setkají s projevem nepřátelství, zejména v období nacionalistických nálad podpořených uprchlími evropskými nacisty či Araby, ale z globálního hlediska jsou poměrně dobře snášenou

nebyl považován za nejideálnější volbu, byť byl do 20. let pro přistěhovalce otevřeným kontinentem. V roce 1938 se situace změnila – útěk už pro mnoho osob nepředstavoval jednu z možností, nýbrž byl nutností. Odpůrci nacistické agrese mířili do zemí Latinské Ameriky, kam přišlo mnoho vystěhovalců z Evropy už od poloviny 19. století. Před rokem 1933 žilo v Mexiku kolem 19 000 Němců a politická orientace dříve přistěhovalých osob byla rozmanitá.¹¹⁷ Skupiny sympatizující s nacisty, byly intenzivně podporovány Třetí říší.

V období vynuceného novodobého stěhování národů, se Mexiko stalo pro exulanty symbolem svobody a exilovým centrem německých antifašistů. Nabízí se otázka: „Proč právě Mexiko bylo hostitelskou zemí, která poskytla nejen československým uprchlíkům azyl a podporovala antifašistické aktivity emigrantů?“ Navíc, jak již bylo zmíněno, s ohledem na počet příslušníků židovské komunity v Latinské Americe, měla prioritní postavení jednoznačně Argentina, za ní Brazílie a Mexiko zastávalo až třetí pozici.

Důvodů, jež vedly k volbě právě této země, bylo hned několik. Během prezidentského období zastávce liberálních názorů, Lázara Cárdenase, který nastoupil do prezidentského úřadu v roce 1934, zaujímalo Mexiko v porovnání s ostatními latinskoamerickými státy, často odlišný postoj. Snažilo se zastávat v co největší míře demokratické principy, odmítalo sílu použitou k vyřešení konfliktů, podporovalo a uznávalo každou existující vládu. Proto byl pochopitelný postoj Mexika, jako jedné z mála zemí, vůči Španělské republice, „anšlusu“ Rakouska či okupaci Československa německou armádou a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava. Pomine-li se orientace zahraniční politiky Cárdenasovy vlády, je třeba připomenout pozitivní změny v podobě hospodářských a sociálních reforem v zemi. „*Vedle těchto objektivních faktorů, kladného postoje mexické vlády k politické imigraci, existoval*

komunitou. Co do počtu židovských obyvatel výsadní postavení Argentina s počtem 206 000 (1930) a 210 000 (1993), Brazílie s počtem 35 000 (1930) a 100 000 (1993), Mexiko s počtem 16 000 (1930) a 47 000 (1993).

Španělská tisková agentura EFE v roce 2008 uvedla, že židovskou komunitu v Latinské Americe tvoří na 400 000 příslušníků, což jasně dokazuje její pokles oproti období po druhé světové válce. Tehdy proběhla nejsilnější migrační vlna z Evropy a Blízkého východu do Střední a Jižní Ameriky a židovská komunita, s počtem o téměř 200 000 příslušníků více, zažívala dle izraelského demografa Sergia Della Pergolla největší rozmach. Dle Della Pergolly, je u židovských rodin zřejmý trend západního světa posledních let, především co se poklesu počtu narozených dětí týče. A samozřejmě stejný vývoj židovské komunity v rámci latinskoamerického regionu jako v jiných částech světa tzn., že spousta osob svoji zemi opustila z důvodů ekonomických a politických. V posledních letech byla typickým příkladem rychlé emigrace z důvodu antisemitských útoků situace ve Venezuele. Tamní židovská komunita se cítí být ohrožena z důvodu likvidace komunitních center, mající podporu úřadů. Určitým způsobem, který ovlivňuje negativně židovské komunity v Latinské Americe je narůstající počet manželství (více jak 40 %), v nichž je pouze jeden z partnerů židovského vyznání. Sergio Della Pergolla zároveň ale dodal, že i přes postupné zmenšování židovských komunit v Latinské Americe, by bylo přehnané mluvit o jejich zásadním ohrožení či zanikání.

De Lange Nicholas, *Svět Židů kulturní atlas*, Část třetí: Současný svět Židů – Latinská Amerika, Knižní klub, Praha 1996, str., 158. Pavlát Leo, *Židovská komunita v Latinské Americe se zmenšuje*, pořad „Šalom alejchem“ (22. června 2008), oficiální stránky Českého rozhlasu, dostupné z <<http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/zprava/468020>> ze dne 3. srpna 2014.

¹¹⁷ Glosíková, op. cit, str. 27.

v zemi rovněž subjektivní předpoklad – antifašistické publikum, mexické a „evropské“.¹¹⁸ Bezesporu neméně významné bylo působení Vlastimila Kybala, který se během své diplomatické kariéry postaral o prohloubení československo-mexických vztahů. Další pozitivní okolností pro výběr regionu jako hostitelské země byla jednak, z hlediska geografického, blízkost mezi Mexikem a Spojenými státy, kam se většina uprchlíků dostala nejdříve a odtud pokračovali směrem na jih.¹¹⁹ Jak uvádí Ivo Barteček, svoji roli sehrála, také poměrně početná základna německých emigrantů, za jejichž pomoci bylo mnohem snazší navázat kontakty či spolupráci. Egon Erwin Kisch v jedné ze svých knih v souvislosti s exilem v Latinské Americe napsal: „V Mexiku jsem se setkal s mnoha kolegy-spisovateli ze všech zemí; ze spisovatelů mezinárodního věhlasu, kteří emigrovali, našla téměř čtvrtina azyl v Mexiku.“¹²⁰

Vzpomínky současné Židovské obce a mexické vlády na období, kdy na dveře klepali uprchlíci žádající o azyl, jsou vesměs stejné – i s odstupem osmdesáti let, je veřejnosti prostřednictvím početných akcí, oficiálních událostí a projevů připomínána politika „otevřených dveří“ a o Mexiku se mluví jako o zemi vstřícné, velkorysé a štědré, co se přijímání uprchlíků týče. Pravdou však je, že mexická vláda prakticovala, zejména až do roku 1937, politiku striktně „uzavřených dveří“. Touto problematikou se už během vysokoškolského studia zabývala ve své diplomové i disertační práci Daniela Gleizer¹²¹. Jak sama uvádí: „Dnes se tehdejší politika „zavřených dveří“ pozapomněla, vytlačily ji vzpomínky na pozdější události spojené např. s projektem adopce židovských dětí z koncentračních táborů, o které se někteří mexičtí Židé starali.“¹²² Podle Daniely Gleizer totiž mladší události zastínily v minulosti „zavřené dveře“.

Mexiko¹²³ bylo především ve dvacátých letech otevřenou zemí, která přijímala uprchlíky bez omezení, ať už v rámci samotné Latinské Ameriky či z jiných koutů světa. Ale

¹¹⁸ Citováno podle: Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 29.

¹¹⁹ Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 30.

¹²⁰ Citováno podle: Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 30.

¹²¹ Aktuálně pracuje v Mexické národní autonomní univerzitě, na fakultě humanitních věd. Je autorkou knihy *El exilio incómodo*, určenou širší veřejnosti.

¹²² „Posteriormente hay un proyecto para traer niños huérfanos de campos de concentración que serían adoptados por los judíos de México, no todos, los judíos estaban involucrados pero algunos de ellos.“ Přeloženo autorkou diplomové práce. Daniela Gleizer, *El exilio judío, ¿un exilio „incómodo“?* (3. 2. 2012), dostupné z <<http://www.enlacejudio.com/2012/02/03/el-exilio-judio-un-exilio-incomodo-daniela-gleizer-en-enlace-judio/>> ze dne 5. srpna 2014

¹²³ Mexiko se řadí, po Argentině a Brazílii, na třetí místo co do počtu přijatých Židů. Většina z nich přicestovala mezi světovými válkami a využila prosperity ve 40. a 50. letech, Přibližný počet židovských obyvatel v roce 1930 byl 16 000, během sčítání lidu v roce 1960 se už jednalo o 110 750 Židů (*Israelistas*), včetně stoupenců některých extrémních protestantských sekt, všeobecně neuznávanými za Židy, byť oni sami se k nim řadí. V roce

v období holocaustu, kdy žádalo o azyl až 200 000 uprchlíků, jich bylo vyslyšeno pouze 2 000. Jak již bylo v textu několikrát zmíněno, většina uprchlíků preferovala jako hostitelskou zemi Spojené státy, ale poté co se možnosti získání víza jasně ztenčily, řada z nich se rozhodla pro jižní část kontinentu. První žádosti o azyl začaly chodit do Mexika v roce 1937. Sama mexická vláda ale měla s přílivem uprchlíků problémy, protože je zpočátku neuměla správně „kategorizovat“. Daniela Gleizer dodává, že je nazývali imigranty a nerozuměli vážnosti situace, přestože šlo těmto lidem skutečně o otázku života a smrti.¹²⁴

Toto období se prolínalo jednak s vládou Lázara Cardenase (1934-1940) a také s vládou jeho nástupce, Ávila Camacha (1940-1946). Oba dva vedli podobnou politiku, ale Camachova vláda byla více zatížena korupcí. Proč začala mexická vláda žádosti o azyl odmítat? Proti vstupu Židů či jiných etnických skupin do Mexika, byl šéf Sekretariátu vlády, Ignacio García Tellez. Tímto opatřením chtěl zabránit rasovému míšení a nepřijímat cizí národnosti a etnika, které by se nedokázaly včlenit do mexického národa. Proto cizincům, o kterých se domnívali, že se nebudou schopni asimilovat, neudělili vízum a odmítli vstup do země. Od 20. let ale hlavně ve 30. letech, už byl zakázán vstup určitým etnickým skupinám – Číňanům, Romům, černochům, aj. a takto byl seznam doplňován o další skupiny až do roku 1934, odkdy do něj spadali také Židé. Daniela Gleizer dále dodává: „*Když jsme našli tyto dokumenty o zákazu židovské emigrace, tak jsme si nebyli jistí, zda se jedná o vykonané nařízení, protože existují nařízení, která se nakonec aplikovat nestihla. Vskutku, tyto dokumenty nabyly platnosti.*“¹²⁵ Na základě toho, mexičtí konzulové v cizích zemích dostali jasný příkaz: nepouštět do země žádné židovské uprchlíky, i když to byli právě oni, kdo azyl potřebovali nejvíce.¹²⁶

Mexiko však nakonec politiku „zavřených dveří“ opustilo, udělilo několik výjimek pro vstup do země a přijalo kolem 2 000 židovských uprchlíků.¹²⁷ Navíc zákon dovozoval imigrovat jednak těm, kteří už měli v Mexiku rodinu. V procesu udělování víz se objevila celá

1993 žilo v Mexiku asi 47 000 Židů, z nichž zhruba polovina je východoevropského původu, zbytek jsou Sefradité a dále syrští, němečtí, maďarští či američtí Židé. Dle posledních výzkumů, byl zaznamenán pokles počtu židovských příslušníků, zejména oproti období po druhé světové válce, kterému předcházela masivní vlna přistěhovalectví.

De Lange Nicholas, *Svět Židů kulturní atlas*, Část třetí: Současný svět Židů – Latinská Amerika, Knižní klub, Praha 1996, str. 164.

¹²⁴ Daniela Gleizer, *El exilio judío, ¿un exilio „incomodo“?* (3. 2. 2012), dostupné z <<http://www.enlacejudio.com/2012/02/03/el-exilio-judio-un-exilio-incomodo-daniela-gleizer-en-enlace-judio/>> ze dne 5. srpna 2014

¹²⁵ „Cuando encontramos estos documentos sobre la prohibición de la inmigración judía, pues nos preguntamos si en realidad se implementaron estas órdenes, porque hay documentos que no llegan a cumplirse. Efectivamente, estos documentos sí tuvieron vigencia.“ Přeloženo autorkou diplomové práce, Citováno podle: Daniela Gleizer, *El exilio judío, ¿un exilio „incomodo“?*

¹²⁶ Daniela Gleizer, *El exilio judío, ¿un exilio „incomodo“?*.

¹²⁷ Daniela Gleizer, *El exilio judío, ¿un exilio „incomodo“?*.

řada případů korupce (prodávala se víza, platilo se za vstup do přístavu apod.). Cárdenas též udílel azyl levicovým politikům (např. Trockij¹²⁸) nebo další privilegované skupiny právníků, spisovatelů, umělců atp., kteří byli Židé, ale neidentifikovatelní Židé (např. Friderich Katz).

Světlou výjimkou byli republikáni, kteří uprchli kvůli španělské občanské válce a potřebovali azyl stejně, jako Židé. Na rozdíl od nich však byli do země normálně vpuštěni. Otázku „Proč španělští republikáni mají právo vstupu a židovští uprchlíci ne?“ vysvětlila Daniela Gleizer následovně: „*Za prvé, je tady určitá politická afinita mezi režimem Cárdenase a Španělskou republikou. Cárdenas se domnívá, že Republika má být podporována a jakmile jsou republikáni poraženi, ve snaze zachránit španělské uprchlíky, kteří byli ve francouzských táborech, z důvodu politické afinity jsou považováni za politické uprchlíky, na rozdíl od Židů. To znamená, že si zaslouží být zachráněni a také jsou žádoucí imigrací proto, že se hodí do konceptu asimilace a národnostní jednoty.*“¹²⁹

Důležitou úlohu při pomoci španělským republikánům sehrál diplomat Gilberto Bosques¹³⁰, který s tímto úkolem odjel do Marseille a organizoval jejich uprchnutí. Jako součást této mise, zařídil azyl i některým Židům. Na základě dokumentů o ochraně mexické vlády, jim pomohl dostat se ven z koncentračních táborů a zajistil mobilitu po Evropě. Generální konzul Gilberto Bosques, často označován jako *mexický Schindler*, bezesporu sehrál důležitou roli v přístavním městě Marseille, odkud díky jeho aktivitám odplula na

¹²⁸ Pozn.: Mexická vláda např. poskytla v roce 1936 trvalý azyl bolševickému revolucionáři židovského původu, Lvu Trockému, který byl společně s Leninem hlavním představitelem ruské říjnové revoluce v roce 1917. Po Leninově smrti byl Stalinem vypovězen ze země a společně se svou ženou a vnukem se usadili v malebném předměstí hlavního města v Coyoacánu, v centru mexické intelektuální a umělecké elity. V blízkosti byl také dům „Casa Azul“ (Modrý dům) slavné mexické malířky Fridy Kahlo. Frida i její mileneček a pozdější manžel Diego Rivera byli aktivními komunisty a přáteli Trockého. V souvislosti s přátelstvím mezi Fridou a ruským odpůrcem stalinismu dokonce proběhly spekulace o mileneckém vztahu. V Mexiku žil Trockij až do momentu, kdy byl v roce 1940 zavražděn. U příležitosti 50. výročí atentátu, v roce 1990, byla vila zrekonstruována a dnes slouží jako muzeum.

Oficiální stránky: National Geographic, *Dům v Mexiko City, kde zemřel Trockij. Průvodce je vnuk zavražděného*, (16. prosince 2011), dostupné z < http://www.national-geographic.cz/detail/dum-v-mexiko-city-kde-zemrel-trockij-pruvodcem-je-vnuk-zavrazdeneho-6245/#.U71DEfl_u2o> ze dne 8. července 2014

¹²⁹ „¿Por quo los refugiados españoles sí y los judíos no? Bueno, en primera instancia hay una posición de afinidad política entre el régimen de Cárdenas y la República Española. Cárdenas siente que la República tiene apoyada y una vez pierden los republicanos, tratando de salvar a los refugiados españoles que estaban en campos francés, por afinidad política, son considerados asilados políticos, a diferencia de los judíos, esto implica que merchen ser salvados y luego pues porque estan perfectamente bien dentro del mestizaje, o sea son considerados inmigración deseada.“

Přeloženo autorkou diplomové práce, Citováno podle: Daniela Gleizer, *El exilio judío, ¿un exilio „incomodo“?*.

¹³⁰ Gilberto Bosques Saldivar (1892-1995) byl novinář, politik, učitel a především, od roku 1939 mexický diplomat. Prezident Lázaro Cárdenas jej jmenoval generálním konzulem v Paříži, kde působil především jako prezidentův osobní vyslanec v Evropě. Poté, co Němci obsadili Paříž, odstěhoval se s celou svojí rodinou do Marseille. Odtud podporoval španělské uprchlíky, snaživší se uniknout před nacisty. Za svoje úsilí, vynaložené na pomoc židovským uprchlíkům, bývá často označován jako „mexický Schindler“ s odkazem na německého Oskara Schindlera, známého záchranou stovek Židů během holocaustu.

Wikipedia, la enciclopedia libre: *Gilberto Bosques*, dostupné z < http://es.wikipedia.org/wiki/Gilberto_Bosques> ze dne 16. srpna 2014.

západní polokouli řada židovských uprchlíků. Toto jméno se bude v textu ještě objevovat, zejména pak v souvislosti s novinářkou a spisovatelkou Lenkou Reinerovou, která také měla tu čest a s Gilbertem Bosquesem se setkala osobně v Marseille před cestou do Mexika.

2.3 Mexiko, země zaslíbená

Ovšem dostat se do jakéhokoliv státu amerického kontinentu nebylo vůbec jednoduché. „*Emigrace do zámoří byla často spojena – kromě stresu a strachu – s nekonečným čekáním na víza, na různá povolení, lodní lístek, kontakty, peníze a pomoc všeho druhu.*“¹³¹ Nebylo ničím neobvyklým, že i přes intenzivní snažení, končila celá akce neúspěchem a mnohdy i sebevraždou ze zoufalství. Pokud se přece jen emigrant do zahraničí dostal, byl jeho život v centru válečného dění neustále ohrožen – letecké útoky, exploze bomb, požáry, atd. – soustavný pocit nejistoty doplňoval stesk po domově či strach o své blízké.

Navíc v Mexiku již existovaly antifašistické skupiny, zastoupeny Mexičany i Evropany, z čehož plyne, že mexická vláda zastávala pozitivní postoj k exulantům. Ne každá exilová země přijímala utečence bez rozdílu. „*Zdvořile se s antifašistickými uprchlíky zachází skutečně jen na mexickém konsulátě. Předsíně ostatních amerických konsulátů jsou polepeny vyhláškami o tom, kdo si vůbec může činit nárok na visum do té které země. Někde musí evropský uprchlík mít zámožného ručitele, jinde musí přivést t. zv. „investiční příspěvek“, který nebývá zrovna malý. Některé země přijímají jen celé rodiny, jiné osoby s rodinami odmítají. Jisté jihoamerické státy a státečky nepřipouštějí Evropany s „vyhraněným (čti pokrokovým) politickým smýšlením“ a jiné jsou uzavřeny pro osoby židovského původu. Avšak téměř všechny tyto překážky se dají urovnat, má-li uprchlík dostatečné prostředky.*“¹³²

Obvykle se německy mluvící antifašističtí uprchlíci dostali do Mexika lodí přes Atlantik z francouzského přístavu Marseille, ze Španělska či Portugalska, popř. z USA. Možnost opustit Marseille dostala celá řada uprchlíků především díky odvážným a obětavým krokům mexického generálního konzula ve Francii Gilberta Bosquese, který jim dopomohl k mexickým vizům. Jeho laskavost a ochota, pomáhat pronásledovaným vycestovat z Marseille, je často připomínána v literárních dílech či autobiografických textech přímých účastníků druhé světové války. Osobně předával mexické vízum také Lence Reinerové, která tento důležitý moment popsala v autobiografickém textu vzpomínek na mexický exil během druhé světové války z perspektivy 90. let, *Druhé přistání v Mexiku*: „*Señorita, řekl mi generální konzul Bosques, když jsem si od něho sice radostně, ale s viditelnou nervozitou*

¹³¹ Glosíková Viera, *Exil Mexiko*, kapitola Mexiko jako útočiště, Praha 2009, str. 15.

¹³² Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola Dvakrát v přístavním městě Marseille, Praha 1956, str. 109.

přebírala pas s vízem, a mužné rysy jeho tváře prosvěttil konejšivý úsměv. Señorita, teď už to bude všechno dobré. Mexiko se na vás těší.”¹³³ Když Lenka Reinerová opět navštívila v roce 1993 Mexiko, Gilberto Bosques ještě žil a bylo mu 101 let.

Přestože se většina nově příchozích emigrantů v Mexiku potýkala s tíživou finanční situací, s existenčními problémy, s celkovým vyčerpáním či s neúspěšným hledáním práce, pomáhali odborům, ligám a především jednotlivcům dostat z francouzských internačních táborů další antifašistické emigranty. Ti totiž byli po vstupu Francie do války zatýkáni a internováni v tzv. sběrných táborech (Le Vernet, Rieucros, atd.). V knize *Hranice uzavřeny* popisuje Lenka Reinerová ženský tábor Rieucros následovně: „*Dřevěné stěny a dřevěná podlaha. Pod šikmou střechou podlouhlé škvíry, t. zv. Okna. Jako jediné zařízení dlouhé, dřevěné pryčny. Dvě řady asi půl metru od podlahy a dvě řady asi půl druhého metru nad nimi. Uprostřed boudy malá, železná kamínka. V této tmě, vlhkosti a zimě žije přes osmdesát žen a nezjištěný počet krys.*“¹³⁴ A dále pokračuje: „*Za několik dnů jsme se zhruba obeznámily s celým táborem. Je zde asi osm set žen, mezi nimi velké skupiny španělských a německých antifašistek. Den co den přiváží policie další ženy: polské a italské komunistky, zlodějky a prostitutky všech možných národností, bělogvardějské hochštaplerky a dokonce ojedinělé nacistky. Často to závisí na postoji prefekta toho kterého departementu: zdali pronásleduje odpůrce Francova a Hitlerova fašismu, nebo naopak, pátou kolonu, která připravuje zradu Francie. Většinou posílají páni prefekti k nám do tábora antifašistky.*“¹³⁵

Němečtí spisovatelé Bogo Ushe a Ludwig Renn vyvíjeli od května roku 1939 výrazné úsilí, aby zajistili víza pro další uprchlíky, čekající v Evropě. Další důležitou postavou byl Vicente Lombardo Toledano¹³⁶, hlavní představitel mexické odborové konfederace práce *Confederación de Trabajadores de México*. Přítel německých spisovatelů patřil k blízkým spolupracovníkem prezidenta Cárdenase. Toledano byl neskutečně nápomocen exilu a díky

¹³³ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Lodní lístek*, próza Druhé přistání v Mexiku, Labyrint 2009, str. 12.

¹³⁴ Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola V ženském táboře Rieucros, Praha 1956, str. 58.

¹³⁵ Tamtéž, str. 58 - 59.

¹³⁶ Vicente Lombardo Toledano (1894-1968), byl mexický politik, odborář a publicista. Narodil se jako druhé ze sedmi dětí. Po studii práv na Escuela Nacional de Jurisprudencia, ukončil studia na Universidad Nacional Autónoma de México doktorským titulem v oboru humanitních věd (filozofie). V době V. L. Toledanových studií působil na UNAMu jako profesor politické ekonomie Alfons Goldschmidt. Jeho student Toledano se později mimořádně zasazoval o německé emigranty. V letech 1936-1940 byl hlavním představitelem v Confederación de Trabajadores de México (CTM), dále v Confederación de Trabajadores de América Latina (CTAL) a viceprezident ve Federación Sindical Mundial. Byl velkým přítelem německých spisovatelů a jako blízký spolupracovník prezidenta Cárdenase pomáhal zajistit víza pro evropské uprchlíky. V roce 1948 vytvořil Lidovou stranu, přejmenovanou v roce 1960 na Socialistickou lidovou stranu. V roce 1952 kandidoval na prezidenta republiky za politickou stranu Partido popular. Je autorem např. následujících textů: *El sentido humanista de la Revolución Mexicana, Teoría y práctica del movimiento sindical en México, Idealismo vs. Materealismo dialectico, Polémica Caso-Lombardo*. Glosíková Viera *Exil Mexiko*, kapitola Mexiko jako útočiště, Praha 2009, str. 26. Wikipedia La enciclopedia libre: Vicente Lombardo Toledano, dostupné z <http://es.wikipedia.org/wiki/Vicente_Lombardo_Toledano> ze dne 5. srpna 2014.

jeho vlivu a činností ve vízové politice zajistil azyl řadě emigrantů. Nicméně aktivity spojené s obstaráváním víz byly velice vyčerpávající a stresující. Korespondence mezi V. L. Toledano a Bodo Ushem obsahovala mimo jiné seznam osob čekajících ve Francii v ohrožení života. Doklady pro vycestování bylo třeba zajistit co nejrychleji, autor zmínil tragický osud československého lékaře a německy píšícího prozaika a dramatika z Brna, Ernsta Weisse. Byť se mu podařilo mexické vízum získat, francouzské úřady celou záležitost zdržovaly a v den vstupu fašistických vojsk do Paříže, spáchal sebevraždu.¹³⁷

V letech 1939-1942 se Mexiko stalo dočasným domovem pro více než dvě stovky německy píšících uprchlíků z řad spisovatelů, umělců či politiků, většinou levicově orientovaných. S výjimkou výše jmenovaných, lze připomenout např. bratry Thomase a Heinricha Manna, Lea Katze, Bertholda Brechta, Theodora Balka (manžel L. Reinerové), Egona Erwina Kische, André Simona, Annu Seghersovou, Alexandera Abusche, Bruna Freie nebo Lenku Reinerovou, jejichž osudy se budou podrobněji zabývat následující kapitoly.

Za zmínku stojí také manželé Alice a Otto Rühle¹³⁸, kteří koncem roku 1935 odjeli nejprve do Paříže, a odtud Otto Rühle odcestoval do Mexika. Patřil mezi experty a poradce, kteří se do Mexika dostali na základě pozvání Cárdenasovy vlády, realizující hospodářské a společenské reformy, v tomto případě ve vzdělávacím systému.¹³⁹ Levicový politik a pedagog Otto Rühle celoživotně ovlivňoval a směřoval svou manželku, Alici Rühle-Gerstel¹⁴⁰, která v roce 1936 následovala svého muže do mexického exilu.

¹³⁷ Glosíková Viera, *Exil Mexiko*, kapitola Mexiko jako útočiště, Praha 2009, str. 25, 30.

¹³⁸ Otto Rühle (1874-1943) byl německý levicový politik, aktivní v opozici během obou světových válek. Po první světové válce patřil k zakladatelům KSN, ale krátce na to ji musel opustit pro své radikální názory. Se svojí budoucí manželkou, Alicí Rühle-Gerstel, se seznámil v Německu. V roce 1932 se kvůli politickému vývoji společně odstěhovali do Prahy. O tři roky později manželé odjeli do Paříže a Otto následně do Mexika. Nebyla to však první návštěva Mexika. Ta proběhla již v roce 1930 a napsal knihu *Imperialismus in Mexiko*. Velmi uznávaným dílem v levicových intelektuálních kruzích byla kniha *Mut zur Utopie! Bauplane zu einer neuen Gesellschaft* (1935), zájem byl také o pedagogické publikace či experimentální teorie. Během uskutečnění školské reformy v roce 1935, dostal nabídku práce pro mexickou vládu na pozici odborného poradce. Pozvání pravděpodobně zařídil jeho zeť Fritz Bach, Cárdenasův ekonomický poradce. V létě 1936 přijela do Mexika také manželka Alice. Rühle se v Mexiku pohyboval mezi intelektuály a umělci, stýkal se např. s Trockým či Diegem Riverou. Rühleho portrét, který namaloval právě Rivera, je uložen v Dallasu v Museum of Art. Pro ministerstvo školství pracoval až do roku 1939. Poté se s manželkou ocitli v kritické sociální situaci, která se společně s onemocněním srdce podepsala na Rühleho zdraví. Zemřel 24. června 1943. Glosíková Viera, *Exil Mexiko*, Praha 2009, str. 25.

Oficiální stránky Dallas Museum of Art, dostupné z

< <http://www.dma.org/search/diego%20rivera%20otto%20ruehle> > ze dne 22. června 2014.

¹³⁹ Glosíková Viera, *Exil Mexiko*, Praha 2009, str. 25.

¹⁴⁰ Alice Rühle-Gerstel (1894-1943) se narodila v židovské rodině majitele továrny. Mezi její zájmy patřila hudba a literatura, přátelila se s Egonem Ervínem Kischem. Svého manžela potkala během studia filozofie v Mnichově. Založili pedagogickou společnost a pořádali kurzy o psychologii. V roce 1932 po návratu do svého rodného města Prahy, začala pracovat jako redaktorka v liberálně demokratických německy psaných novinách *Pražský deník (Prager Tagblatt)*; dalšími příspěvateli tohoto deníku byli např. Max Brod či Egon Ervín Kish. V roce 1936 následovala svého muže do mexického exilu. Když v roce 1943 Otto Rühle podlehl nemoci, spáchala manželka Alice asi hodinu poté sebevraždu skokem z okna. Byla novinářkou, spisovatelkou a autorkou

Závěrem lze význam hostitelské země a její vlády pro antifašistické aktivity vyjádřit slovy německého publicisty, spisovatele a od roku 1942 šéfredaktora časopisu *Freies Deutschland*, Alexandra Abusche. Ten zhruba po roce a půl činnosti časopisu během veřejného vystoupení poděkoval hostitelské zemi a připomenul význam její vlády pro antifašistické aktivity následovně: „*Mexiko poskytuje právo azylu nejenom německým odpůrcům Hitlera, ale také německému jazyku, Hitlerem tolik znetvořenému a zneužívanému. Mexiko nám dává možnost, vytvořit tribunu pro ministry německého jazyka, pro vynikající německé spisovatele, kteří byli vyhnáni do exilu, a odtud působí přes celý americký kontinent až do Evropy. Mexiko se tím staví za německou literaturu pálenou na hranicích, za pronásledovanou německou kulturu, za německé bojovníky za svobodu.*“¹⁴¹

2.3.1 Boj antifašistů psaným slovem proti nepříteli

Antifašističtí představitelé nejrůznějších seskupení byli jednoznačně přesvědčeni o důležitosti záchrany německé kultury a pokračování jejího vývoje. Společnou základnou pro jejich aktivity se stalo založení *Klubu Heinricha Heineho*¹⁴² (*Heinrich-Heine-Klub/Club Enrique Heine*). Prezidentkou klubu se stala známá německá spisovatelka Anna Seghersová¹⁴³, která svým literárním projevem proti nacismu bojovala již dlouho před tím,

psychoanalytických spisů. Zčásti autobiografický rukopis knihy *Lámání* se odehrává v Praze v roce 1934 a končí na jaře roku 1936, kdy je hlavní hrdinka donucena Prahu opustit. Kniha vyšla nejprve v Německu v roce 1984 a v českém jazyce ji vydalo brněnské nakladatelství Barrister-Principal v překladu Ivy Kratochvílové pod názvem *Pražský exil Hanny Aschbachové*.

Glosíková Viera, *Exil Mexiko*, Praha 2009, str. 27. Oficiální stránky Český rozhlas 2, Četba z knihy Alice Rühle „Pražský exil Hanny Aschbachové“, dostupné z <<http://www.rozhlas.cz/dvojka/uslysime/zprava/496679>> ze dne 22. června 2014.

¹⁴¹ Abush Alexander, *Die Zeitschriften der Freien Deutschen*, o. c. in: „Unser Kampf gegen Hitler“, Bewegung „Freies Deutschland“, Mexiko, 1934. Citováno podle: Glosíková Viera, *Exil Mexiko*, Praha 2009, Praha 2009, str. 37.

¹⁴² Christian Johann Heinrich Heine (1797-1856), vlastním jménem Harry Heine, byl německý prozaik, básník, publicista a představitel hnutí Junges Deutschland v období romantismu. Byť byl židovského původu, později konvertoval k protestantismu. Od roku 1831 žil v zahraničí, hostitelskou zemí mu byla Francie. Heineho potkal před sto lety stejný osud jako antifašistické emigranty a během svého pobytu mimo rodnou zemi se také potýkal se ztrátou vlasti, cenzurou a vzpomínkami na domov. Wikipedie, otevřená encyklopedie: *Heinrich Heine*, dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Heinrich_Heine> ze dne 16. srpna 2014.

¹⁴³ Anna Seghersová (1900-1983), rozená Reilingová, byla německá socialistická spisovatelka a esejistka. Svá literární díla zveřejňovala pod pseudonymem Seghers, odvozením od jména jejího oblíbeného nizozemského malíře Hercula Segerse. Pocházela z židovské rodiny obchodníka se starožitnostmi a znalce umění. Vystudovala historii, dějiny umění a sinologii a v roce 1924 dokončila doktorandské studium prací o Rembrantovi. V roce 1925 se provdala za maďarského sociologa Lászla Radványiho a vychovávala s ním dvě děti. V roce 1927 vyšla první povídka Grubetsch. Statečná žena bojovala proti nacismu svými knihami ještě před tím, než se Hitler dostal k moci. Její tvorba byla v Německu zakázána a pálena. Z rasových a politických důvodů opustila Německo a sedm let žila se svojí rodinou ve Francii. Manžel byl po pádu Francie zatčen a internován do koncentračního tábora Le Vernet. Anna Seghersová se dostala do Marseille, kde se setkala s Lenkou Reinerovou. V roce 1941 se Seghersové s celou rodinou podařilo emigrovat. Cesta do Mexika trvala tři měsíce a byla neobyčejně vyčerpávající. V hlavním městě Mexika žili až do konce války coby političtí emigranti. Zde napsala jedno z vrcholných děl román *Sedmý kříž* (*Das siebte Kreuz*), jehož děj se odehrává v roce 1937 v Porýní a pojednává o sedmi věznicích, kterým se podařilo utéci z koncentračního tábora. Až na jednoho byli všichni

než se Hitler dostal k moci. Kulturní spolek měl kolem sto padesáti členů z řad intelektuálů a umělců, jejichž společným rysem byl německý jazyk a boj proti fašismu. Kulturní akce klubu byly poměrně různorodé – kromě čtení z nově vznikajících literárních děl a následné diskuze to byly vědecké přednášky, koncerty, divadelní představení, aj. Programové zaměření se orientovalo jak na jednotlivé představitele, tak na celá umělecká tělesa hostitelské země. Tyto společné programy osobně prosazoval Egon Ervín Kisch a napsal: „*Mexické večery v klubu Heinricha Heineho jsou mnohem víc než pouhou radostí z kultury. Jsou didaktické, neboť tě učí vychutnávat zemi, v níž jsi.*“¹⁴⁴ Navíc přednášky prezentované v klubu měly zajistit rozšíření povědomí o Mexiku a jeho kultuře, o historii, ale i současnosti.

Většina emigrantů neměla dostatečné finanční prostředky, aby mohli po Mexiku cestovat, tudíž akce tohoto typu byly velmi žádané. Dne 15. listopadu 1941 vyšlo také první číslo časopisu *Freies Deutschland*. Pod vedením redakce rakouským žurnalistou, narozeným v Bratislavě, Bruno Freiem, se časopis stal nejvýznamnějším exilovým a politicko-kulturním periodikem psaným německy. Příprava a obsah časopisu již nebyly výlučně v režii spisovatelů z Německa, ale podíleli se na něm spisovatelé z Československa (André Simone, E.E.Kisch, F.C.Weiskopf), z Rakouska (Berthold Viertel, Leo Katz, Bruno Frei), z Jugoslávie (Theodor Balk), dokonce i někteří Francouzi, Italové a Španělé. O několik měsíců později rozšířila svojí činnost redakce časopisu a začala vydávat informační bulletin ve španělštině *Alemania Libre. Bulletin Semana de Información Antinazi*.¹⁴⁵

Začátkem roku 1942 vzniklo antifašistické hnutí, nesoucí stejný název jako již vydávané periodikum *Freies Deutschland*, s cílem odlišit v Latinské Americe protivníky a příznivce fašizmu a sjednotit antifašisty bez rozdílu politické nebo náboženské orientace. Členové a příznivci hnutí jej shledávali jako součást širokého protifašistického odboje, probíhajícího jak v zahraničí, tak v Německu. Počet členů hnutí se za dobu svého působení rozšířil a byl mu vyjádřen respekt nejen ze strany veřejnosti, ale také z vládních kruhů. Členské průkazy hnutí byly opatřeny razítkem mexické vládnoucí strany *Partido de la Revolución Mexicana*, vyjadřujíc tímto gestem velkou morální podporu aktivitám antifašistů. V čele hnutí pracoval Ludwig Renn z Morelie, Paul Elle či Waldemar Alter. Aktivně se na

dopadení a čekala na ně smrt. Poslední vězeň zůstal volný a sedmý kříž se stal pro ostatní vězně symbolem možnosti útěku, symbolem svobody. Román vyšel nejprve v anglickém překladu v Bostonu v létě 1942. Stal se ihned bestsellerem a ještě v říjnu byl označen za „Book of the month“. Česky vyšel poprvé v roce 1949. Román byl převeden i do filmové podoby (režie Fred Zinnemann) a autorka se podílela na scénáři. Premiéra proběhla v New Yorku v září 1944. O tři roky později se vrátila zpět do Německa.

Glosíková Viera, *Exil Mexiko*, Praha 2009, str. 53-54.

Otevřená encyklopedie Wikipedie, dostupné z < http://cs.wikipedia.org/wiki/Anna_Seghersov%C3%A1 > ze dne 22. června 2014.

¹⁴⁴ Citováno podle: Glosíková Viera, *Exil Mexiko*, Praha 2009, str. 35.

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 33-38.

jeho činnosti podílel Čechoslovák André Simone, Georg Stibi a Erich Jungmann. První společnou akcí mezi hnutím *Freies Deutschland* a uměleckými kruhy v Mexiku bylo shromáždění v Palacio de Bellas Artes v květnu 1942 při příležitosti výročí pálení knih v Německu. Současně bylo oznámeno založení nakladatelství *El Libro Libre* (*Das freie Buch, Svobodná kniha*), které mělo vydávat především díla exulantů. Ve vedení nového nakladatelství pracoval Walter Janka¹⁴⁶, lektorskou činnost vykonával Paul Mayer¹⁴⁷. Do tohoto okamžiku na americkém kontinentě neexistovalo jiné exilové nakladatelství. Další překážkou ve fungování nakladatelství byl nedostatek financí. Pracovníci vykonávali obětavou a náročnou práci, bez nároku na honorář. Z důvodu nedostatečného kapitálu vycházely knihy levné brožované, distribuované následně do celé Latinské Ameriky, do USA a Kanady, do Anglie, Švédska, či do Palestiny. Za dobu existence nakladatelství bylo vydáno celkem 21 knih v němčině a 5 ve španělštině. Častým jevem u literárních děl od exilových autorů bylo, že dříve než se vydal originál textu, vyšel překlad, který mohl význam knihy zkreslit. Jako příklad lze uvést dílo E. E. Kische a zároveň první publikaci tohoto exilového nakladatelství, *Tržiště senzací* (*Marktplatz der Sensationen, 1942*), které vyšlo nejprve v anglickém překladu s názvem *Sensation Fair* (1941). O pět let později bylo vídeňským nakladatelstvím Globus publikováno další vydání, tentokrát autorem rozšířené o sedm reportáží. Nakladatelství El Libro Libre vydalo ještě několik významných literárních textů¹⁴⁸. Jeho chod byl ukončen v roce 1946.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Pozn.: Walter Janka (1914-1994) byl vyučený knihtiskař. Spolu se svým bratrem se zapojil v Německu do opozičního levicového hnutí. Bratr byl poslancem Říšského sněmu, ale po nástupu Adolfa Hitlera k moci byl umučen k smrti. Bojoval na straně republikánů ve španělské armádě. Poté se dostal do Francie, kde byl internován v táboře Le Vernet. V roce 1941 se, za doprovodu manželky Charlotty, podařila cesta do Mexika, kde aktivně působil v rámci antifašistického hnutí. Do Německa se vrátil v roce 1947 a pracoval na pozici ředitele filmových ateliérů DEFA. Na podzim roku 1956 bylo v Maďarsku povstání proti stalinistické diktatuře a sovětské okupaci Maďarské lidové republiky. V souvislosti s těmito událostmi, byl Janka obviněn z přípravy protistátního spiknutí. Následujících pět let strávil ve vězení a propuštěn byl až koncem roku 1960.

Tamtéž, str. 40.

¹⁴⁷ Pozn.: Paul Mayer (1889-1970) byl básník, spisovatel, překladatel a publicista pocházel ze zámožné židovské rodiny, která mu zajistila možnost vystudovat práva a pohybovat se v kultivovaném prostředí. Byť na krátký čas pracoval u soudu, jeho kladný vztah k literatuře ovlivnil jeho budoucí působení. V roce 1913 vyšla jeho první sbírka básní s názvem „Rány a zázraky“. Netrvalo dlouho a následovala jí další sbírka básní s názvem „Masky a muka“. Poměrně dlouho pracoval na pozici hlavního lektora u německého nakladatelství Rowolt, kde získal praxi v přípravě rukopisů do tisku. Svě znalosti a dovednosti zužitkoval během svého exilového pobytu v Mexiku (od roku 1939), kde aktivně spolupracoval s členy antifašistického hnutí a s periodiky. Do Evropy se vrátil jako jeden z posledních, žil v Curychu. Z jeho tvorby lze zmínit básnickou sbírku *Exil* (1944), která byla přeložena i do španělštiny. Tamtéž, str. 40, 135.

¹⁴⁸ Pozn.: Kniha *Neblahá Francie* líčící životní podmínky v internačním táboře v Les Mises v Provence, kde se autor v roce 1940 nacházel, byla považována za nejlepší knihu Liona Feuchtwangera. Opět, podobně jako u výše zmíněného díla E. E. Kische, první vydání bylo dostupné v angličtině s titulem *Unholdes Frankreich*, německá verze s názvem *Der Teufel in Frankreich* vyšla v roce 1954. Politická publikace *Průvodce sovětskou válkou a mírem* (*Führer durch Sowjet-Krieg und Frieden, 1942*) od Theodora Balka, velice úspěšný román *Sedmý kříž* (*Das siebte Kreuz*) od Anny Seghersové. Tamtéž, str. 42.

¹⁴⁹ Tamtéž, str. 39-41.

2.4 Egon Erwin Kisch

„Pokud někdo v tuzemské žurnalistické tradici odpovídá stereotypu lehce, spontánně tvořícího, neúnavně zvědavého žurnalisty, který je v terénu více než v redakci, setkává a seznamuje se s nejrůznějšími lidmi, je doma v šantánu stejně jako na fotbalovém hřišti, hovoří jednou s vojenskými šaržemi z okruhu plukovníka Redla a v zápětí s prostitutkami, pak je to nepochybně právě Egon Erwin Kisch.“¹⁵⁰

Českoněmecký levicový a zároveň kosmopolitní žurnalista a spisovatel, s přízviskem „zuřivý reportér“, toužil po celý svůj život vše poznat, vyzkoušet a byl všude tam, kde se něco šustlo. Byl známý svojí dravostí a precizností. Často bývá označován za otce moderní investigativní žurnalistiky. Pro mnoho literárních historiků nebylo snadné, německy píšícího autora „zaškatulkovat“ do specifické kategorie. *„Nehodí se pro něho označení liberál, ačkoli některé jeho postoje liberální byly, ani anarchistou však nebyl, ačkoli bezpochyby u něho leckteré anarchistické prvky vynikaly. Nebyl ještě tehdy ovšem ani socialistou, unikal mu mimo jiné smysl pro otázky dělnického hnutí. Ovšem sociální smysl, touhu po takzvaných nižších sférách společnosti, lze u něho zaznamenat již od studentských let.“¹⁵¹*

Pražský rodák, který strávil většinu dospělého života mimo Prahu, během svého dobrodružného života poznal téměř celý svět – před nacismem uprchl do Spojených států a Mexika, ale navštívil také Austrálii, Čínu, či Sovětský svaz. Přesto se do rodné Prahy vracel rád a během svých cest na ni vzpomínal. V první polovině minulého století spadl mezi světově uznávané reportéry.

2.4.1 Dětství, studentská léta a počáteční tvorba E. E. Kische

Kischův rod pocházel z Chýší na Chebsku a jeden z jeho předků odešel v 17. století do Prahy, kde působil při židovské obci jako apatykář. Egonův dědeček Jonáš si v Praze otevřel obchod se sukny. Protože se mu v podnikání dařilo, koupil v Melantrichově ulici na Starém Městě dům *U dvou zlatých medvědů*¹⁵². Ten společně s prosperujícím obchodem se sukny přenechal svým synům, Samuelovi a Hermannovi.¹⁵³

¹⁵⁰ Citováno podle: Köpplová Barbara, *Egon Erwin Kisch: vzdělaný novinář*, in: *Egon Erwin Kisch známý a neznámý*, Sborník ze Symposia o životě a díle Egona Erwina Kische k 120. výročí jeho narození, Karolinum Praha 2005, str. 13.

¹⁵¹ Citováno podle: Jiří Veselý, „Odkaz Egona Ervína Kische“, Československý svaz novinářů, *Odkaz Egona Ervína Kische, pro mezinárodní a pokrokovou žurnalistiku*, Novinář Praha 1980, str. 6.

¹⁵² Pozn.: Dům „U dvou zlatých medvědů“, je dům č. p. 475 v Melantrichově ulici (v minulosti se ulice jmenovala Sirková) na Starém Městě v Praze. Dodnes nese renesanční znaky a je chráněn jako kulturní památka České republiky. Vznikl ze dvou gotických domů a pivovaru, ale pod ním jsou tři patra sklepů, ze kterých vedou podzemní chodby. E. E. Kisch na svůj rodný dům vzpomíná v jedné z úvah publikovaných v knize „Tržiště senzací“ následovně: „Portál je opravdu nádherný. Vrata střeží dva kamenní medvědi, kteří si po staletí

Egonův tatínek, Hermann, vášnivě miloval literaturu a sám vlastnil spoustu knih. Byl zakládajícím členem Spolku německých spisovatelů a umělců v Praze v sedmdesátých letech 19. století. Židovskou komunitu tehdy tvořilo asi 36 000 německy hovořících osob a zásadní obrat v jejich právním postavení ve společnosti vyvolaly josefínské reformy. Židé, toužící po zrovnoprávnění a po sociálně-ekonomických změnách, museli navštěvovat německé školy. A ne jinak tomu bylo i v případě rodu Kischů.¹⁵⁴ Regina Zuckermannová, první Hermannova manželka, zemřela ve věku dvaadvaceti let. Egonův otec se o dva roky později oženil s Ernestinou Kuhovou, s níž měl pět synů: novinář PhDr. Pavel Kisch (1883-1944, Osvětim), Egon (1885-1948), Wolfgang Kisch (1887-1914, padl v první světové válce), bankovní úředník JUDr. Arnold Kisch (1889-1942, Lodže) a nejmladší chirurg MUDr. Bedřich Kisch (1894-1968). Nejmladší bratr Bedřich, se po boku Egona účastnil nejprve Španělské občanské války a později také cesty do Číny. Zemřel 13. září 1968 v Německu, kam téhož roku emigroval.¹⁵⁵

Stejně jako jeho předkové, i malý Egon musel navštěvovat německé školy a psát v německém jazyce, byť perfektně ovládal češtinu, dokonce i slangové výrazy. Nejprve chodil do školy sv. Michala a od devíti let navštěvoval německou piaristickou školu v Panské ulici. Egon Ervín¹⁵⁶ Kisch pokračoval studiem na německém reálném gymnáziu v Mikulandské

zachovali zlato své kožešiny a medvědy zase střeží dva jinoši s metlami. Dole, téměř v úrovni ulice, vyráží z úst dvou lidských profilů husté větve, s plody a listy, pnou se nejprve nahoru a potom lehkým ohbím se stáčí k sobě. Větve zahalují sloupy a ornamenty a ponechávají patriční místo jen pro zlaté medvědy. Dům stojí dodnes, je dokonce pod ochranou památkového úřadu, ale firemní tabule vedle portálu je už navždy ta tam – ledaže by vězela v jednom z oněch sklepení, zavřených železnými dveřmi. Tabulka firmy zněla: „S. Kisch & bratr, obchod se sukny“. „S. Kisch“ byl můj strýc, „&bratr“ můj otec.“ V roce 1940 byl dům upravován a detailněji rekonstruován byl v sedmdesátých letech 20. století, kdy byl upraven pro Muzeum hlavního města Prahy. Deska s portrétem rodáka Egona Ervína Kische od Břetislava Bendy z roku 1956, je umístěna nad vchodem z Kožné ulice.

Citováno podle: Kisch Egon Ervín, *Tržiště senzací*, Svoboda Praha, str. 28.

Wikipedie, otevřená encyklopedie, *Dům U dvou zlatých medvědů*,

dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C5%AFm_U_Dvou_zlat%C3%BDch_medv%C4%9Bd%C5%AF> ze dne 28. června 2014.

¹⁵³ Osvaldová Barbora, *Životopisná poznámka*, in: *Egon Erwin Kisch známý a neznámý*, Sborník ze Symposia o životě a díle Egona Ervína Kische k 120. výročí jeho narození, Karolinum Praha 2005, str. 69.

¹⁵⁴ Rozhovor Václava Müllera s historičkou PhDr. Lenkou Mandovou v pořadu *Prahou křížem krážem* (25. 3. 2014), 2 díl: *Egon Erwin Kisch – Městský park*, dostupné z

<[http://hledani.rozhlas.cz/?query=egon+erw%C3%ADn+kisch+&offset=0&porad=^%22Prahou%20k%C5%99%C3%AD%C5%BEem%20kr%C3%A1%C5%BEem%22\\$](http://hledani.rozhlas.cz/?query=egon+erw%C3%ADn+kisch+&offset=0&porad=^%22Prahou%20k%C5%99%C3%AD%C5%BEem%20kr%C3%A1%C5%BEem%22$)> ze dne 28. června 2014.

¹⁵⁵ Veselý Jiří, „Odkaz Egona Ervína Kische pro mezinárodní a pokrokovou žurnalistiku“, in: *Odkaz Egona Ervína Kische pro mezinárodní a pokrokovou žurnalistiku*, Novinář Praha 1980, str. 6.

Wikipedie, otevřená encyklopedie, Egon Erwin Kisch,

dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Egon_Erwin_Kisch> ze dne 26. června 2014

¹⁵⁶ Pozn.: Jméno Ervín pochází z dob středoškolského studia, kdy nemohl oficiálně publikovat při otištění svých textů. Naproti domu rodiny Kischových byl krám s knoflíky, jehož majitelky měly v domě navíc podnájemníka, redaktora. Malý Egon se ujal obstarávání krejčovských potřeb v sousedním obchodě s knoflíky a doufal, že se mu během těchto aktivit podaří ukázat redaktorovi své básně. To se také stalo krátce před vánocemi v roce 1899, kdy své básně pod názvem „Básně E. Kische“ poslal redaktorovi k nahlédnutí po jedné ze sester. V reportážní vzpomínce s titulem „Opravdu otištěn“ Kisch píše: „Neodvážil jsem se napsat celé jméno Egon ze strachu před přísnými školními předpisy, a abych si zvolil nějaký pseudonym, na to jsem byl asi na své dílo příliš pyšný.“

ulici, které absolvoval v roce 1903 maturitou. Byť rodina naléhala, aby po ukončení středoškolského studia pokračoval na vysokých školách, Kisch techniku ani germanistiku na filozofické fakultě nedokončil. Už v této době věděl, že bude novinářem. Přestože Kischova rodina nepatřila k nejbohatší židovské či německé vrstvě a nebydlela v nejhonosnější městské čtvrti, díky svému obchodu s látkami si nežila špatně. Když byl Egon ještě malý, otázku židovství v tehdejší Praze, příliš neregistroval. Sociální nerovnosti vymizely především v době, kdy si jako malí chlapci, z různých rodin, hráli v městském parku. V pozdějším věku, se Žid Kisch v německé menšině obklopené českou většinou, dokázal pohybovat bez problémů, především prostřednictvím jazykových znalostí, dobrých vztahů s přáteli a svým chováním.¹⁵⁷

V roce 1904 vydal za matčiny peníze v nakladatelství E. Pierson v Drážďanech básně, které napsal mezi svými patnácti a osmnácti lety. Dílo vyšlo pod titulem *Květy mládí*. Nakladatelství bylo známé tím, že vydalo jakékoliv dílo, po zaplacení částky dvě stě marek spojené s náklady za tisk. S odstupem času, především v mládí, nebyl autor s knihou příliš spokojený a styděl se mimo jiné za to, že si vydání zaplatil. Nakonec se v něm probudila dychtivost po úspěchu a pustil se do nové práce. Vyšel soubor novel *Drzý Franta (Der Freche Franz)*, vydaný nakladatelstvím Hugo Steinitz v Berlíně. Téhož roku odešel na vojnu, do rakousko-uherské armády, jako jednoletý dobrovolník pražského sboru. Po návratu do civilu se věnoval především novinářství. Navštěvoval Wredovu žurnalistickou školu v Berlíně. Po jejím ukončení se stal dobrovolníkem v pražských německy psaných novinách *Pražský deník (Prager Tagblatt)*, kde začal svoji kariéru.¹⁵⁸

Touha být reportérem byla stále silnější. Po neplacené práci pro *Pražský deník* přijal v roce 1906 místo lokálního zpravodaje v dalším německy psaném listu, *Bohemia*. Reportér na takovéto pozici musel vědět o všem, co se kde šustlo a původní zprávy pro redakce lovil

Podepsal jsem se „E. Kisch“, – tak jsem se mohl pochlubit autorstvím kde jsem chtěl, a zapřít je tam, kde to bylo nutné.“ Kisch celý nedočkavý očekával další číslo a opravdu, jedna z básní byla otištěna dole v rohu hned na první straně. Redaktor ale škrtl tečku za E, jméno doplnil a pod nadpisem básně bylo: „Od Ervína Kische“. Od té doby si Kisch jméno Ervín ponechal.

Kisch Egon Ervín, *Tržiště senzací*, Svoboda Praha, str. 53-54.

¹⁵⁷ Rozhovor Václava Müllera s historičkou PhDr. Lenkou Mandovou v pořadu *Prahou křížem krážem*, 2. díl: *Egon Erwin Kisch – Městský park*, (25. 3. 2014) a 3. díl: *Egon Erwin Kisch – Pátrání po Golemovi* (26. 3. 2014) dostupné z

[http://hledani.rozhlas.cz/?query=egon+erw%C3%ADn+kisch+&offset=0&porad=^%22Prahou%20k%C5%99%C3%AD%C5%BEem%20kr%C3%A1%C5%BEem%22\\$](http://hledani.rozhlas.cz/?query=egon+erw%C3%ADn+kisch+&offset=0&porad=^%22Prahou%20k%C5%99%C3%AD%C5%BEem%20kr%C3%A1%C5%BEem%22$) ze dne 28. června 2014.

¹⁵⁸ Kisch Egon Ervín, *Tržiště senzací*, Svoboda Praha, str. 62-63.

Rozhovor Václava Müllera s historičkou PhDr. Lenkou Mandovou v pořadu *Prahou křížem krážem*, 2. díl: *Egon Erwin Kisch – Městský park*, (25. 3. 2014) a 3. díl: *Egon Erwin Kisch – Pátrání po Golemovi* (26. 3. 2014) dostupné z

[http://hledani.rozhlas.cz/?query=egon+erw%C3%ADn+kisch+&offset=0&porad=^%22Prahou%20k%C5%99%C3%AD%C5%BEem%20kr%C3%A1%C5%BEem%22\\$](http://hledani.rozhlas.cz/?query=egon+erw%C3%ADn+kisch+&offset=0&porad=^%22Prahou%20k%C5%99%C3%AD%C5%BEem%20kr%C3%A1%C5%BEem%22$) ze dne 28. června 2014.

z toku lokálního života. Každá redakce však disponovala jedním reportérem, v jehož silách nebylo být na dvou místech najednou. Proto za účelem výměny zajímavých informací sloužily novinářské burzy¹⁵⁹. Při těchto příležitostech poznal svého přítele, Jaroslava Haška. Znal každou pražskou uličku, průchod či špeluňku a jeho světem byly putiky a nevěstince¹⁶⁰. Kvůli námětům pro své investigativní reportáže a pro vášeň k novinářině, se často neváhal v přestrojení vydat mezi sociálně slabé vrstvy obyvatel z okraje společnosti, česal chmel, plavil se s voraři, díky čemuž získal přezdívku „zuřivý reportér“. Jeho „přidanou hodnotou“ byla schopnost překročit horizont německého židovského prostředí a ztotožnit se s prostředím pražským. Každodenní život na ulici koncem 19. století a začátkem 20. století, zachycen Kischovým pohledem, přinesla sbírka fejetonů *Pražská dobrodružství*. Investigativní reportáže *Pražské toulky* a *Pražské novely*, z prostředí okrajově slabých vrstev pražské společnosti, jež mu bylo v letech 1906-1914 inspirací, Kisch vydal ve dvou svazcích – v roce 1911 pod titulem *Z pražských uliček a nocí* a *Pražské děti* o dva roky později. Byť byl Kisch často zmiňován v souvislosti se sociálně slabší společností, bohémský život ve vysoce kultivované společnosti vrstevníků z řad literátů mu nebyl cizí. Často u jednoho stolu

¹⁵⁹ Pozn.: Takováto burza zpráv fungovala nejprve v hodinovém hotelu *Garni* na Václavském náměstí. Když si ale postupem času začaly některé noviny konkurovat a předháněly se v tom, kdo uloví danou zprávu jako první, burza se rozštěpila na dvě. Jedna fungovala krátce v restauraci U Choděřů na Ferdinandově třídě, druhá v restauraci U Brejšků. Kisch se ve své reportáži „Pranice o zprávách, hlavně o sebevraždách“ zmiňuje o způsobu fungování takovéto burzy: „V každé burze byly úkoly rozděleny. Jeden reportér docházel denně do nemocnice a zaznamenával zajímavé případy, které sem byly dopraveny, jiný chodil na radnici a podával zprávy o opatření městské správy, třetí udržoval spojení s hasiči, čtvrtý s četnickým velitelstvím.“

Citováno podle: Kisch Egon Ervín, *Tržiště senzací*, Svoboda Praha, str. 98-99.

¹⁶⁰ Pozn.: Za dob Rakouska-Uherska se prostituce trpěla za určitých podmínek (poskytovatelky se registrovaly a podstupovaly pravidelné prohlídky) a provozovala se ve veřejných domech neboli nevěstincích. Nejvíce jich bylo v Páté čtvrti, tedy v uličkách židovského města. V červenci 1922 byly oficiálně nevěstince zrušeny. Prostitutky byly často využívány policií jako informátorky. Bohaté záznamy o pražském nočním životě zanechal také E. E. Kisch (např. povídka o Tonce Šibenici). Mezi nejznámější podniky patřily např.: hodinový hotel U Štupartů s nočním barem Chapeau Rouge neboli Červený klobouk, nevěstinec U Napoleona. V okolí Staroměstského náměstí v domě U Černého medvěda bývala noční krčma, nazývaná Tunel (dle Kische sedávaly v přední části veteránky lásky), v Kozné ulici je restaurace U Špírků, která byla za první republiky také nevěstincem, či podniky nejnižší kategorie nesoucí název dle přezdívek svých majitelek – Kafemlejnek a Mastný drdol. A konečně přichází na řadu nejdůležitější a nejluxusnější nevěstinec v Kamzíkově ulici č. p. 8. Provozovatelem podniku v domě U Červeného páva, byl kolem roku 1865 Abraham Goldschmidt. Salón Gogo, jak ho hosté nazývali, sloužil i pro arcivévodky a chodilo se do něj na „lov kamzíků“. Tento nevěstinec byl známý také vysokou návštěvností literátů a umělců, nikoli však za děvčaty. Tato skupinka nevěstinec využívala jako místo pro pokračování v setkání poté, co již bylo po zavírací době všech pražských kaváren. Nočních setkání se účastnil také např. německy hovořící hudební skladatel a vynikající dirigent židovského původu, Gustav Mahler, který zde hrával na klavír.

Blanka Kovaříková, *Po stopách zaniklých pražských nevěstinců*, oficiální stránky Novinky.cz, dostupné z <<http://www.novinky.cz/zena/styl/324203-po-stopach-zaniklych-prazskych-nevestincu.html>> ze dne 28. června 2014.

Rozhovor Václava Müllera s historičkou PhDr. Lenkou Mandovou v pořadu *Prahou křížem krážem*, díl 4: Ulice, putiky, nevěstince (27. 3. 2014), dostupné z

<[http://hledani.rozhlas.cz/?query=egon+erw%C3%ADn+kisch+&offset=0&porad=^%22Prahou%20k%C5%99%C3%AD%C5%BEem%20kr%C3%A1%C5%BEem%22\\$](http://hledani.rozhlas.cz/?query=egon+erw%C3%ADn+kisch+&offset=0&porad=^%22Prahou%20k%C5%99%C3%AD%C5%BEem%20kr%C3%A1%C5%BEem%22$)> ze dne 28. června 2014.

v kavárnách Arco, Central či Montmartre, společně s Kischem sedávali např. Franz Kafka, Max Brod, Franz Werfel, Paul Leppin či Rainer Maria Rilke.¹⁶¹

Během první světové války se zúčastnil tažení v Srbsku. Byl šestkrát zraněn, dosluhoval v Uhrách a na přelomu let 1918 a 1919 ve vojenském tiskovém štábu ve Vídni. Plně se angažoval v revolučních bojích Rudých gard a komunistů, se snahou o uchopení moci v listopadu 1818. Až do března 1919 pracoval pro časopis *Svobodný deník (Der freie Arbeiter)*, jehož přílohu *Rudá garda (Die Rote Garde)* nejen redigoval, ale také obohacoval svými příspěvky. Toto období bylo zlomovým okamžikem v souvislosti s Kischovými levicovými názory, postoji a jeho následným působením v Komunistické straně Rakouska, jejímž členem se stal v červnu roku 1919. Vídeňské období ovlivnilo nejen autorovu budoucí tvorbu, ale také osobní život, jelikož se zde seznámil se svou budoucí ženou a dlouholetou spolupracovnicí, Gisel Lynerovou. Vzal si ji ale až za pětatřicet let.¹⁶²

Kisch zachoval *Pražskému deníku (Prager Tagblatt)* přízeň i v roce 1920, po svém návratu z Vídně a svými příspěvky jej obohacoval ještě ze svých zahraničních pobytů z Berlína. Zaměřil se na spolupráci s českou divadelní avantgardou kolem herce a spisovatele Emila Artura Longena a Jaroslava Haška. Z této doby pochází Kischovo dílo *Nanebevzetí Tonky Šibenice* (1921), které mu zajistilo další vlnu popularity. Více než deset meziválečných let strávil Kisch v Berlíně, kam se přestěhoval v roce 1921 a odkud přispíval do řady tiskovin (kromě německých listů také např. do *Lidových novin*). Podnikl několik cest do zahraničí a nové zážitky předával dál formou reportáží. Stýkal se s vyhraněnými levicovými intelektuály a dokonce vstoupil do Komunistické strany Německa. Historik a spisovatel doc. PhDr. Jaroslav Med, CSc. z Ústavu pro českou literaturu Akademie věd, Kischovo politické smýšlení okomentoval v pořadu Českého rozhlasu při příležitosti autorových nedožitých narozenin následovně: „*Stal se svým způsobem až dogmatickým stalinistickým levicovým intelektuálem, jehož vidění bylo zcela černobílé. To se projevovalo také v jeho reportážích z cest. Zatímco na straně jedné obdivně popisoval Sovětský svaz (Caři, popi, bolševici, 1927, pozn. autora), aniž by viděl hrůzy Stalinského režimu, na straně druhé jeho postřehy*

¹⁶¹ Veselý Jiří, „Odkaz Egona Ervína Kische pro mezinárodní pokrokovou žurnalistiku“, in: *Odkaz Egona Ervína Kische pro mezinárodní a pokrokovou žurnalistiku*, Novinář Praha 1980, str. 7.

Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří, *Egon Ervín Kisch, novinář a bojovník*, nakladatelství Novinář 1984, str. 12. Rozhovor Ladislava Dvořáka s Jaroslavem Medem z Ústavu pro českou literaturu Akademie věd, v pořadu 29. 4. 1885: *Narodil se Egon Erwin Kisch*, (29. 4. 2009), dostupné z < http://www.rozhlas.cz/radio_cesko/vyroci/zprava/576190 > ze dne 28. června 2014.

¹⁶² Československý svaz novinářů, *Odkaz Egona Ervína Kische, pro mezinárodní a pokrokovou žurnalistiku*, Novinář Praha 1980, str. 7, 92.

Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří, *Egon Ervín Kisch, novinář a bojovník*, nakladatelství Novinář 1984, str. 12. Rozhovor Ladislava Dvořáka s Jaroslavem Medem z Ústavu pro českou literaturu Akademie věd, v pořadu 29. 4. 1885: *Narodil se Egon Erwin Kisch*, (29. 4. 2009), dostupné z < http://www.rozhlas.cz/radio_cesko/vyroci/zprava/576190 > ze dne 28. června 2014.

z návštěvy Spojených států (*Americký ráj*, 1928, pozn. autora), vyznívají zcela opačně.“¹⁶³ Počátkem třicátých let se Kisch vydal do Sovětského svazu podruhé a reportážemi v knize *Asie od základů změněná* (*Asien gründlich verändert*) zprostředkoval informace o revolučních proměnách v zemi. „Hovoří ve vysílání moskevského rozhlasu pro Československo, přednáší na charkovské univerzitě o žurnalistice a 15. listopadu 1930 je mu dokonce vydán diplom, že byl jmenován „členem novinovědné katedry fakulty žurnalistiky Komunistické univerzity soudruha Arťoma v Charkově“. Pro reportéra s velkým R, reportéra revolučního, to bylo více než vyznamenání.“¹⁶⁴ Své reportáže z cest doplnil ještě v roce 1933 o knihu *Tajná Čína* (*China Geheim*). Kromě výše zmíněných literárních děl, byly vydány také knihy *Zuřivý reportér* (*Der rasender Reporter*), či Kischova antologie ze světové klasické žurnalistiky – *Klasický žurnalismus* (*Klassischer Journalismus*). Lze jej považovat za průkopníka literatury faktu. Podílel se na objasnění a odhalení určitých skutečností jako např. příběh vojáka rakousko-uherské armády Alfréda Redla¹⁶⁵. Napsanou reportáž Kisch několikrát přepracovával a zdramatizoval. Vyšla také v roce 1931 v knize *Pražský pitaval* (*Prager Pitaval*).¹⁶⁶

¹⁶³ Rozhovor Ladislava Dvořáka s Jaroslavem Medem z Ústavu pro českou literaturu Akademie věd, v pořadu 29. 4. 1885: *Narodil se Egon Erwin Kisch*, (29. 4. 2009),

dostupné z < http://www.rozhlas.cz/radio_cesko/vyroci/_zprava/576190> ze dne 28. června 2014.

¹⁶⁴ Citováno podle: Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří, *Egon Ervín Kisch, novinář a bojovník*, nakladatelství Novinář 1984, str. 13.

¹⁶⁵ Pozn.: Alfred Redl (1864-1913) byl vzdělaný, ambiciózní, vysoce postavený důstojník rakousko-uherské armády a současně ruský špión, který svoji kariéru budoval u tajné policie. Ruská strana se dozvěděla o jeho homosexualitě a vydírala ho. Redl hrál na obě strany – důležité informace (jména rakousko-uherských agentů působících na území carského Ruska, šifrovací systémy, plány pevností, aj.) prodával do Ruska za slušný obnos peněz, zajišťující mu život v luxusu. Po vyjasnění, kdo je zrádce, došlo vojsko k rozhodnutí, že vojenská čest nesmí být pošpiněna. Aby se veřejnost nic nedozvěděla, bylo nutné se Redla zbavit a pohřbit ho se všemi poctami. Důstojníci, kteří přinesli Redlovi do jeho hotelového pokoje pistoli, jej přesvědčili, aby se zachoval čestně. Dne 25. května 1913 objevil hotelový personál Redlova mrtvolu. Téhož dne, se ředitel rakouské vojenské zpravodajské služby A. U. von Ostrymiec z přítomnosti českého vojenského soudce V. Vorlíčka pokoušel zničit důkazy o Redlově zradě. S otevřením zámků jim pomohl zámečník, jistý pan Wagner. Nebyl by to snad ani E. E. Kisch, kdyby se nějakým způsobem k případu nepřipletl a stalo se tak přes fotbal. Ve stejný moment, kdy se zámečník Wagner pokoušel dostat do Redlova bytu, hrál se fotbalový zápas mezi týmem pražských Němců DBC Sturm, jehož kapitánem byl právě Kisch, a holešovickým Unionem. Prvnímu týmu chybělo jeho eso - zámečník Wagner - a zápas prohráli. Poté, co si kapitán mužstva vyslechl zámečnickovu obhajobu, okamžitě se pustil do pátrání a zradu odhalil. Se svým šéfredaktorem se rozhodli, že takovéto choulostivé informace veřejnosti předat nemohou a vše popřeli. Vysoké vojenské kruhy se nakonec oficiálně s plukovníkem Redlem nerozloučily a vše skončilo ostudou. Životní příběh Alfreda Redla byl nejméně dvakrát zfilmován.

Rozhovor Václava Müllera s historičkou PhDr. Lenkou Mandovou v pořadu *Prahou křížem krážem*, 6. díl: *Egon Erwin Kisch – Plukovník Alfred Redl*, (29. 3. 2014), dostupné z < <http://hledani.rozhlas.cz/?query=prahou+k%C5%99%C3%AD%C5%BEem+kr%C3%A1%C5%BEem+egon+erwin+kisch>> ze dne 29. června 2014.

Článek HISTORY REVUE, *Velká špiónážní aféra: Ovlivnil dvojité agent Redl 1. Světovou válku?*, (30. 4. 2012), dostupné z < <http://likehistory.webnode.cz/news/velka-spionazni-afera-ovlivnil-dvojity-agent-redl-1-svetovou-valku/>> ze dne 29. června 2014.

¹⁶⁶ Rozhovor Ladislava Dvořáka s Jaroslavem Medem z Ústavu pro českou literaturu Akademie věd, v pořadu 29. 4. 1885: *Narodil se Egon Erwin Kisch*, (29. 4. 2009), dostupné z < http://www.rozhlas.cz/radio_cesko/vyroci/_zprava/576190> ze dne 28. června 2014.

Po léta fungující soužití a vzájemné prolínání se českých, německých a židovských vlivů a atmosféra popisovaného období, zachycena pražskými německy píšícími literáty, byly po nástupu nacistického režimu k moci zničeny. Po požáru říšského sněmu v roce 1933 měl Kisch možnost jako jeden z prvních okusit na vlastní kůži poměry ve Špandavské káznici. „*Egon Ervín Kisch byl zatčen a octl se onoho únorového dne v roce třiatřicátém v hitlerovském vězení. Jedenáct dnů, které tam byl nucen strávit, je a není dlouhá doba. Je to doba velmi krátká ve srovnání s tím, jak dlouho byli věznění a mučeni různí němečtí vlastenci a antifašisté. Je to však velmi dlouhá doba pro tak vnímavého a bystrého novináře, jakým byl Kisch, aby zevrubně poznal, jak hitlerovská spravedlnost doopravdy vypadá a aby pak mohl podat otřesné svědectví.*“¹⁶⁷ V tu dobu, žil Kisch v Berlíně, ale protože měl stále naše občanství, intervence československého ministerstva zahraničí ho zachránila.

Od toho momentu byla další autorova činnost věnována výhradně boji proti fašismu. Zprvu v Československu, později všude, kde pobýval (např. ve Francii, ve Španělsku, v Austrálii nebo v Mexiku). Byl přítomen mnohým antifašistickým hnutím, kde jasně dával najevo svůj postoj k rasismu, fašismu a válce, byť se pražské Policejní ředitelství soustavně snažilo pořádané přednášky zakázat. Po svém návratu do Prahy – kde stále žila Kischova maminka – věnoval se, jako očítý svědek, psaní autentických reportáží o poměrech ve fašistickém Německu. Jako příklad lze uvést přispívání reportážemi do *Rudého večerníku*, pod titulem *V žalářích Třetí říše*. Rozšířenou verzi těchto reportáží vydala v Praze Levá fronta pod názvem *Zajatec Hitlerův*. U příležitosti protifašistického pařížského kongresu vydal v Praze v roce 1933 *Pozdrav Paříži*, poezii zaměřenou proti fašismu a válce.¹⁶⁸ Redigoval např. antifašistický časopis *Der Gegen Angriff*¹⁶⁹, jehož první číslo vyšlo v dubnu v roce 1933 a Kisch přispěl kriminalistickými poznámkami o požáru Říšského sněmu. Později bylo publikování periodika přesunuto do Paříže, kam ostatně v roce 1933 uprchl i sám autor reportáží.¹⁷⁰ Ještě před svým odchodem z Československa, vydal v roce 1933 v Praze u příležitosti protifašistického pařížského kongresu - jehož se zúčastnil - poezii zaměřenou proti fašismu a válce *Pozdrav Paříži*.¹⁷¹ V roce 1934 se „zuřivý reportér“ v roli delegáta Světového výboru proti válce a fašismu vydal na protiválečný kongres australských bojovníků do Melbourne. Nebyl by to snad ani Kisch, kdyby jeho zámořská cesta nebyla plná

¹⁶⁷ Citováno podle: Veselý Jiří, „Odkaz Egona Ervína Kische pro mezinárodní pokrokovou žurnalistiku“, in: *Odkaz Egona Ervína Kische, pro mezinárodní a pokrokovou žurnalistiku*, Novinář Praha 1980, str. 9.

¹⁶⁸ Tamtéž, str. 10.

¹⁶⁹ Pozn.: Časopis „Der Gegen Angriff“ byl vydáván v opozici vůči berlínskému nacistickému periodiku „Angriff“.

¹⁷⁰ Zemličková Gabriela, Tomáš Jiří, *Egon Ervín Kisch, novinář a bojovník*, nakladatelství Novinář 1984, str. 79.

¹⁷¹ Veselý Jiří, „Odkaz Egona Ervína Kische pro mezinárodní pokrokovou žurnalistiku“, in: *Odkaz Egona Ervína Kische, pro mezinárodní a pokrokovou žurnalistiku*, Novinář Praha 1980, str. 10.

dramatičnosti. Po zákazu vstupu na pevninu, následovaly neúspěšné protestní akce. Kisch opět na nic nečekal a celou situaci vyřešil po svém, tentokráté rázným krokem, kdy seskočil z 5,5 metrové výšky z paluby parníku na břeh a zlomil si nohu.¹⁷²

Jak již bylo zmíněno, po okupaci Československa manželé Kischovi odešli do exilu a hostitelskou zemí, kde pobývali nejdéle, se stalo Mexiko. Kisch i nadále pokračoval v boji proti fašismu a velmi silně propagoval Československo. Stále doufal a věřil v obnovení své vlasti. Do Prahy se manželé Kischovi vrátili až v březnu v roce 1946 a na letišti se dočkali přivítání přáteli, umělci, filmaři, či novináři. Kisch chtěl napsat ještě knihu o poválečném Československu, ale zůstalo pouze u poznámek. V době návratu do vlasti měl podlomené zdraví a zbývaly mu dva roky života. Zemřel 31. března 1948 a pohřeb byl vypraven se všemi státními poctami z budovy ústředního výboru Komunistické strany Československa (na konci ulice Na Příkopěch, až do roku 1960). Naposled se s Egonem Erwinem Kischem, „zuřivým reportérem“, přišli rozloučit českoslovenští, němečtí, francouzští spisovatelé, španělští interbrigadisté, novináři, umělci, politici.¹⁷³ Busta E. E. Kische byla původně umístěna u hrobu v urnovém háji ve Strašnicích. Před tím, než byla před několika lety přemístěna do Vinohradského hřbitova, byla třikrát ukradena a pravděpodobně prodána do sběrný kovů.

Rok 1948 nebyl pouze rokem autorova úmrtí, byl to především rok, kdy se moci chopila komunistická vláda. Pravděpodobně by odpověď na otázku: „Mohl se stát Egon Erwin Kisch prominentním spisovatelem?“ nebyla tak jednoznačná. Možná se nabízí další otázky

¹⁷² Pozn.: V roce 1934 se v australském Melbourne konal Celoaustralský kongres proti válce (All Australian Congress Against War and Fascism), jehož se zúčastnily stovky delegátů. Se svým projevem měl vystoupit také protiválečný idealista E. E. Kisch. Prostřednictvím britských zastupitelských úřadů v Paříži dostal Kisch vstupní vízum, zároveň ale došla do Melbourne zpráva, kde ho sdělovací prostředky prezentovaly jako nebezpečného radikála a zaznělo podezření, že je agentem Kominterny. Západoaustralský přístav Fremantle obdržel nařízení, kde australská vláda zakazovala Kischovi vstup na pevninu. Na toto gesto reagovaly pokrokové australské kruhy organizující řadu protestních akcí a na palubě lodi Strathaird Kisch uspořádal tiskovou konferenci. Když bylo téměř jisté, že všechny snahy byly marné, seskočil Kisch ve svých 49 letech z 5,5 metrové výšky lodi na pevninu a zranil se. Tyto události vyvolaly rozruch na všech stranách, reakcí byly mohutné protesty z celého světa. Australská veřejnost se ve svém postoji k dané situaci rozdělila na sympatizanty postupu australské vlády a naopak na ty, kteří celý postup odmítali. Nakonec se záležitost uzavřela kompromisem, kdy byl Kischovi vrácen pas a zproštěn nařízení na úhradu výdajů spojených se soudním řízením. Na situaci v Austrálii spojenou s „přistáním“ E. E. Kische reagoval nejen domácí, ale i světový tisk. Přestože svoji příležitost na zasedání v Melbourne propásl, nebyl kvůli zlomené noze v sádře z humanitárních důvodů vyhoštěn a vystoupil např. v Brisbane či Sydney (zde se Kischova veřejného projevu, o situaci v Evropě a nebezpečí fašismu, účastnilo asi 20 tisíc lidí). Ne jen dramatické události informující o „Kischově případu“, ale hospodářsky, zeměpisně a historicky představený pátý světadíl nabízí další autorova kniha reportáží s titulem „Přistání v Austrálii“, kterou z německého originálu „Landung in Australien“ přeložila Jarmila Haasová-Nečasová.

Morcomová Elfrída, „Vpád E. E. Kische do Austrálie“, in: *Odkaz Egona Ervína Kische pro mezinárodní pokrokovou žurnalistiku*, Praha 1980, str. 102-106.

Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří, *Egon Ervín Kisch, novinář a bojovník*, nakladatelství Novinář 1984, str. 81-85.

¹⁷³ Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří, *Egon Ervín Kisch, novinář a bojovník*, nakladatelství Novinář 1984, str. 11.

Rozhovor Václava Müllera s historičkou PhDr. Lenkou Mandovou v pořadu *Prahou křížem krážem*,

7. díl, *Egon Erwin Kisch – Návrat a smrt*, (30. března 2014), dostupné z

<http://hledani.rozhlas.cz/?query=prahou+k%C5%99%C3%AD%C5%BEem+kr%C3%A1%C5%BEem+egon+erwin+kisch> ze dne 4. července 2014.

v souvislosti s poučnými událostmi roku 1948, nad kterými dnes můžeme pouze polemizovat, a to: „Uspokojoval by život Egona Erwina Kische v Československu, respektive v Praze, změněných pod vlivem éry stalinismu tak, jak na něj vzpomínal?“, „Přežil by vůbec Egon Erwin Kisch 50. léta?“. Předložený text představuje Egona Erwina Kische jako pražského německy píšícího autora a především Žida. Navíc autora talentovaného a nadaného, který svoji práci vykonával pečlivě a s mimořádnou přípravou. Velice vzdělaného, kosmopolitního reportéra, zkrátka člověka znalého svého oboru, který mezi svými kolegy mohl být právem označován jako „profesionál“. Jak je známo, totalitní režimy jsou antisemitické a persekuování jsou ti, kdo odmítají akceptovat vše, co je podřízené jedné ideologii. Závěrem lze zmínit nepodloženou informaci o připravovaném spise na Egona Erwina Kische a konstatovat, že snad odešel právě včas.

Kisch byl známý tím, že rodící se literární dílo rád předčítal blízkým i cizím lidem. Díky tomu uměl danou reportáž skoro z paměti a mohl v průběhu čtení pozorovat reakce posluchačů. V případě slábnoucí pozornosti, si dělal poznámky o potřebě text přepracovat. Na otázku, „Jak Egon Erwin Kisch psal?“, odpovídala jeho manželka Gisela Kischová následovně: „*Egonek psal lehce. Věci, které nepospíchaly, přepisoval. Přepsal to třebas osmkrát a nemyslím, že vůbec kdy dal do tisku věc, kterou nepřepsal alespoň pětkrát.*“¹⁷⁴ Také Lenka Reinerová, na Sympoziu o životě a díle Egona Erwina Kische k 120. výročí jeho narození, ve svém příspěvku pod titulem *Vzpomínka na Kische* zavzpomínala na způsob autorovy práce během návštěvy Kischových v době, kdy bydleli v Mexiku: „...*najednou se otevřely dveře, vešel Kisch, bylo odpoledne asi kolem páté, byl v pyžamu, poněvadž od rána psal, měl v ruce jeden list papíru a říkal: „Bud'te zticha, já vám chci něco přečíst.“ A přečetl snad deset vět, půl strany. Ted' se tak zakoukal, jak to působí a zase šel. Já jsem pak příštího dne k němu šla a zeptala se: „Co to včera bylo? Že jsi včera přišel, přečetl jsi nám pět nebo deset vět, co to bylo?“ A on odpověděl: „To se nauč. Když něco píšeš a pak máš ten pocit, možná že jsem se strefil, možná že jsem se nestrefil, tak to jdi někam vyzkoušet, a když tam jdeš a sedí tam pět lidí nebo dvacet lidí a když vidíš, že jeden tě nepochopil, že se jen tak kouká, tak to musíš přepsat.*“¹⁷⁵

Literárním jazykem většiny velkých a slavných reportáží byla němčina a mezi první překladatele Kischových textů patřil básník Antonín Macek. Později se překladů ujala Jarmila Haasová-Nečasová a její práce byla mistrná. „*Vděčíme tomu překladatelce za její kouzelný,*

¹⁷⁴ Citováno podle: Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří, *Egon Erwin Kisch, novinář a bojovník*, nakladatelství Novinář 1984, str. 16.

¹⁷⁵ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Vzpomínka na Kische*, in: *Egon Erwin Kisch známý a neznámý*, Sborník ze Symposia o životě a díle Egona Erwina Kische k 120. výročí jeho narození, Karolinum Praha 2005, str. 60.

výstižný jazyk, kterým dovedla jako na klávesách věrně přehrávat Kischovy německé partesy, ale i samotnému autorovi, který velmi pozorně sledoval přesnost překladů.“¹⁷⁶ Dle vzpomínek výše zmíněné překladatelky, Kischovi velmi záleželo na překladu do češtiny. Slovíčko po slovíčku, pozorně dohlížel na překlad a ať byl zrovna kdekoliv na světě, vyžadoval o stavu překladů podrobné zprávy.¹⁷⁷

2.4.2 Mexiko jako výzva osudu

Po mnichovských událostech bylo více než jasné, že pro Kische a ostatní levicové spisovatele a antifašisty, bude jediným možným východiskem opustit Evropu.

Většinu času v exilu strávil Kisch v Mexiku, ale první zastávkou exilového období byla Francie. Než se dostali manželé Kischovi na americký kontinent, žili ve Versailles a čekali na svoji příležitost. Stejně jako ostatní exulanti, byli také manželé Kischovi odkázáni na pomoc jednotlivců či různých seskupení ze zahraničí. O autorovo vycestování za oceán se zasloužila osobní iniciativou Erika Mannová¹⁷⁸ a *Liga amerických spisovatelů (League of American Writers)*¹⁷⁹, za jejichž pomoci obdržel Kisch v prosinci v roce 1939 potřebné

¹⁷⁶ Citováno podle: Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří, *Egon Ervín Kisch, novinář a bojovník*, nakladatelství Novinář 1984, str. 16-17.

¹⁷⁷ Tamtéž, str. 16-17.

¹⁷⁸ Pozn.: Osud Eriky Mannové (1905-1969) jako dítěte židovského původu byl ovlivněn německým nacismem. Thomas Mann, Eričin otec a bratr spisovatele Heinricha Manna, byl také významný spisovatel, navíc držitel Nobelovy ceny za literaturu za rok 1929. Oba bratři Mannové byli nuceni opustit svou vlast a dočasným exilem se pro ně stalo nejprve Švýcarsko. Poté, co jim naše vláda udělila státní občanství, byli občany Československé republiky po osm let. Od roku 1944 se stali občany Spojených států amerických. Erika byla ze šesti dětí a v dospělosti působila jako vitální, moderní žena. Proslavila se především jako herečka, kabaretiérka, spisovatelka a novinářka. Také ona posilovala protifašistické aktivity se svým souborem „Pfeffermühle“, kde byla konfeciérkou a organizátorkou. V roce 1935 vystoupil literární kabaret, složený přibližně z deseti emigrantů, kteří za pomoci zpěvu, recitace, tance, apod. satiricky odkazovali na aktuální dění. Se skládáním textů šansonů pro soubor jí pomáhal publicista a prozaik, bratr Klaus Mann (1906-1949). Krátce poté, co Klaus spáchal sebevraždu, vrátila se Erika zpět do rodného Německa, kde se snažila propagovat díla svého bratra. „Mefisto“, zakázaný román Klause Manna se stal bestsellerem a předlohou maďarskému režisérovi Istvánovi Szabó pro filmové zpracování. Dvořáková Jaroslava, *Literatura německých autorů v exilu*, in: Týdeník pro literaturu a kulturu, 10/2010, dostupné z < <http://www.obrys-kmen.cz/archivok/index.php?rok=2010&cis=10&cl=01> > ze dne 3. července 2014.

¹⁷⁹ Pozn.: Liga amerických spisovatelů (League of American Writers) bylo sdružení spisovatelů, novinářů, básníků a literárních kritiků založené v USA v roce 1935 a začátky této organizace jsou spojeny s antifašistickou činností, kdy poskytovala morální i finanční podporu spisovatelů. Prvním prezidentem byl americký spisovatel, literární kritik a historik Waldo Frank (1889-1967), známý studiem a zájmem o španělskou a latinskoamerickou literaturu a kulturu a považovaný za kulturní most mezi USA a Latinskou Amerikou. Organizace vydávala oficiální bulletin „Věstník Ligy amerických spisovatelů“ a z řad členů lze zmínit např. spisovatele jako T. Mann, E. Hemingway, J. Steinbeck. Třetí kongres Ligy se pořádal v New Yorku v červnu 1939, s ústředním tématem ukazujícím na boj proti stále silícímu fašismu. Básník Langston Hughes přirovnal situaci židovské menšiny v Německu k situaci amerických černochů s tím rozdílem, že v USA mohou o problémech otevřeně hovořit, psát, protestovat, nějakým způsobem se pokusit danou situaci zlepšit. Oproti tomu v Německu nemohou Židé dělat vůbec nic. Řada exulantů, stejně jako Kisch, se dostala právě díky pozvání od tohoto sdružení nejprve do USA, poté se snažili, ač to bylo velmi vyčerpávající, zajistit finanční prostředky a dokumenty pro ohrožené německé antifašisty. Podobným způsobem se do Mexika dostali Ludwig Renn a Bodo Uhse, kteří díky svému odhodlání pomáhat tímto způsobem zachránili spoustu čekajících. Bodo Uhse během svého působení v Mexiku

doklady pro cestu. Nakonec mu byl dočasný pobyt ve Spojených státech zamítnut a Kisch byl po určitý čas držen na ostrově Ellis Island nedaleko New Yorku, který od roku 1892 sloužil jako přistěhovalecká stanice pro imigranty do USA. Nakonec v USA setrval až do příjezdu své manželky Gisel a společně pak donuceni okolnostmi druhé světové války odjeli v roce 1940 do Mexika, které jim bylo hostitelskou zemí až do roku 1946.

Egon Erwin Kisch se v Mexiku aktivně podílel na kulturně-politickém programu exulantů. Osobně působil v *Klubu Heinricha Heineho*, kde se konaly např. přednášky o Mexiku (zaměřené na kulturu, historii i současnost) určené zejména pro emigranty. Většina emigrantů se potýkala s tíživou finanční situací, protože už samotné náklady spojené se zámořskou cestou nebyly malé. V hostitelské zemi žili většinou skromně a prostředky navíc na cestování, aby poznali svůj nový dočasný domov, nebyly. Proto byly tyto a další podobné aktivity velice žádané a populární. A právě Kisch byl velice úspěšný se svou knihou *Objevy v Mexiku*.

Kisch byl v Mexiku antifašisticky velice aktivní a přispíval svými texty již od prvního nově vydaného čísla měsíčníku *Freies Deutschland*. Osoba Egona Erwina Kische, byla také úzce spjata se vznikem nového exilového nakladatelství *El Libro Libre*, jehož činnost jako první zahájila Kischova kniha v německém překladu *Tržiště senzací*. Obě dvě knihy napsané v exilu, lze považovat za vyvrcholení autorovy celoživotní činnosti. Jako první v anglickém překladu vyšlo autobiografické dílo, *Tržiště senzací (Marktplatz der Sensationen)*, ve kterém se prostřednictvím úvah a vzpomínek vrací ke vzdálenému domovu. Díky tomuto literárnímu dílu opět ožívají vzpomínky na autorovu rodinu, rodný dům a město, přátele a blízké, ale také Tonku Šibenici, plukovníka Redla či Domov Máří Magdalény (popisující, jakým způsobem bylo v nacistickém Německu nakládáno s literárními díly autorů, kteří jakožto exulanti žijící mimo rodnou vlast, se nemohli bránit zneužívání textů formou plagiátorství, dezinterpretací) aj. Některé pasáže z knihy Kisch prezentoval německy mluvícímu publiku např. v již zmíněném klubu Heinricha Heineho nebo v německém jazyce v exilovém tisku.

Druhou vydanou knihou v exilu byly *Objevy v Mexiku (Entdeckungen in Mexiko)*, opět vydané nakladatelstvím *El Libro Libre* v roce 1945. Tato kniha je věnována výhradně

zastupoval tamní Ligu pro německou kulturu v Mexiku, která v roce 1940 začala spolupracovat s Ligou amerických spisovatelů. Tento krok, společně s podporou přátel a především napojení na mexickou vládu za pomoci V. L. Toledana, zajistili efektivnější výsledky.

Wikipedia, otevřená encyklopedie, *League of American writers*, dostupné z < http://en.wikipedia.org/wiki/League_of_American_Writers> ze dne 5. Července 2014.

Glosíková Viera, *Exil Mexiko*, Praha 2009, str. str. 27-28, 30.

hostitelské zemi, před válkou pro Kische téměř neznámou. Během svého pobytu ji však procestoval a svoje objevy a poznatky soustředil do zmíněného literárního díla. O dva roky později bylo publikováno rozšířené vydání v berlínském nakladatelství Aufbau, které obsahovalo 28 reportáží, tedy o čtyři texty více. Nejúplnější soubor složený z třiceti čtyř reportáží byl vydaný v šedesátých letech.¹⁸⁰ Řada textů, které byly součástí prvního knižního vydání, byla publikována v periodiku *Freies Deutschland*, plus šest reportáží, které původně zahrnuty nebyly.¹⁸¹ Texty vznikly po autorově cestě na Yucatán, kterou mohl uskutečnit pouze za finanční podpory svých přátel a příznivců¹⁸². Bez jejich pomoci by Kisch tak nákladnou cestu nemohl realizovat. V roce 1945 se kniha dočkala také španělského překladu s titulem *Descubrimientos en México* a byla přijata velice kladně samotnými mexickými kritiky.

Kniha rozebírá témata historická z období předkolumbovského až po války za nezávislost v 19. století, dále soudobé problémy politické i sociální. Kniha evropskému čtenáři přibližuje také přírodní a kulturní zvláštnosti. Za zmínku stojí úvodní kapitola, reportáž o kukuřici s titulem *To je věcí kukuřice*. Je až neuvěřitelné, jakým způsobem a co všechno Kisch dokázal o této plodině napsat. Kapitola začíná líčením o tom, jak byla kukuřice důležitou plodinou a svět je za ni Mexiku vděčný: „*Mexické zemi děkuje svět za kukuřici, svou velkou živitelku. (Jenom rýže je ještě větší živitelkou). Kukuřice je jedním z královských znaků Mexika; korunou je agave, železem kaktus a zlatem zářícím korunovačním jablkem je klas kukuřice.*“¹⁸³ Autor dále v průběhu kapitoly vypráví o typických mexických pokrmech připravovaných z kukuřice, podle toltéckého náboženství ozřejmuje staré legendy o kukuřici a také zmiňuje soudobé problémy s devalvací hodnoty kukuřice či odchodem mexické pracovní síly do Spojených států. Kukuřičné příběhy končí následovně: „*Rolníkům nezůstanou žádné pracovní síly. Tak nakonec jde rolník sám buď jako „bracero“ do USA nebo zaseje místo kukuřice, která by mu vynesla 325 pesos za tunu, na příklad sesam*

¹⁸⁰ Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka v Mexiku*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 38-39.

¹⁸¹ Glosíková Viera, *Exil Mexiko*, Praha 2009, str. 119.

¹⁸² Pozn.: Na Yucatán se Kisch vydal vypůjčeným letadlem se dvěma muži, bez jejichž pomoci by výpravu do oblasti mayské kultury realizovat nemohl. Emigrant z Německa židovského původu, obchodník, milovník umění a sběratel precortezíánských figurek, Dr. Kurt Stavenhagen, autora *Objevů v Mexiku* nejen podpořil finančně, ale celou výpravu fotograficky zdokumentoval. Dalším Kischovým sponzorem a účastníkem výpravy byl Ludwig (Ludl) Lindau, pro kterého pracovala autorova manželka Gisel jako sekretářka (bezdůvodně by Kisch peníze nepřijal). Lindau a jeho rodina byli velmi vstřícní a pohostinní i k jiným antifašistickým emigrantům. Tamtéž, str. 119.

¹⁸³ Citováno podle: Kisch, Egon Erwin, *Objevy v Mexiku*, kapitola *To je věcí kukuřice*, Praha 1950, str. 5.

o výtěžku 1.100 pesos. Všechny užitkové rostliny vykazují na burse vyšší záznam než kukuřice, bez níž by lid musil zahynout hladem.“¹⁸⁴

Kisch ale nebyl prvním členem rodiny, který se dostal na západní polokouli, konkrétně do Mexika. Do Nového světa se dostal už Egonův prastrýc, rodilý Pražan a profesor na vídeňské univerzitě Samuel Basch. Nadaný lékař se dostal až k arcivévodovi Ferdinandu Maxmiliánu Habsburskému a jako člen dvora v roli Maxmiliánova osobního lékaře se dostal do Mexika. Společně s arcivévodovým koncem v roce 1867 končí také Samuelovo působení v Mexiku.¹⁸⁵ Kisch se k Maxmiliánovi a prastrýci vrací po návštěvě Queretára v reportáži s názvem *Maxmilián Habsburský a Karel Marx: „Habsburkové postavili v Queretáru, na místě, kde byl Maxmilián zastřelen, chladnou, nevkusnou hrobku, jakých najdeme na sta na každém hřbitově. V nápisu se nemluví o císaři Maxmiliánovi, nýbrž o „arcivévodovi Ferdinandu Maxmiliánovi“, poněvadž Mexičané neuznávají jeho císařský titul. Uvnitř kaple visí zežloutlé fotografie Maxmiliánových dvořanů. Pod obrázkem čestné dámy Josefy Velardové je pyšně poznamenáno, že pochází od Nezahualcoytla, krále z Texcoca, zatím co pod fotografií osobního lékaře dr. Samuela Basche není uvedena stejně bezvýznamná zmínka, že byl mým prastrýcem.“*¹⁸⁶ Prostřednictvím zájmu o historii v rámci československo-latinskoamerických vztahů, pokusil se Kisch československou i mexickou veřejnost seznámit s osudy obou zemí a jejich provázaností. To dokládá ve své knize *Hranice uzavřeny* také Lenka Reinerová: „*Nikdo jiný nedovede nám říci tolik věcí, které spojují lid středoamerického Mexika s naším českým lidem.*“¹⁸⁷

V knize reportáží z Mexika se objevuje také tematika židovská, nikoli však spjatá se situací v nacistickém Německu a osudu evropských Židů. Ač se to může jevit paradoxně, Kisch se během své cesty po regionu setkává ve vesnici Venta Prieta nedaleko města Pachuca de Soto (stát Hidalgo) se skupinkou Židů. O mexicko-židovském prostředí rozjímá se seňorem Enrique Téllezem, vedoucím zdejší židovské obce. Své poznatky představuje v reportáži s názvem *Davidova hvězda nad indiánskou vesnicí*, kde popisuje židovskou

¹⁸⁴ Tamtéž, str. 12.

¹⁸⁵ Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka v Mexiku*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 38.

¹⁸⁶ Citováno podle: Kish, Egon Erwin, *Objevy v Mexiku*, kapitola Maxmilián Habsburský a Karel Marx, Praha 1950, str. 86-87.

Pozn.: Nevšední život, kariéra a smrt rakouského arcivévodky Maxmiliána I. a jeho manželky Charloty, byly zpracovány knižně i filmově. Pro více informací k tomuto historickému období lze jako příklad uvést knihu Jiřího Pernese s titulem „Maxmilián I. - Mexický císař z rodu Habsburků“, nakladatelství Brána, 1997. Také spisovatel Norbert Frýd sáhl po historické látce a v roce 1997 v Edici Spirála vyšla kniha „Císařovna – román Charloty Mexické“. Česká televize odvysílala dvoudílný dokument z roku 2000 s názvem *Mexické dobrodružství Maxmiliána Habsburského (Cesta k trůnu, Cesta na popraviště)*, scénář J. Pernes, režie K. Fuksa. Dostupné z <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1036599012-mexicke-dobrodruzstvi-maxmiliana-habsburskeho/39934234105-cesta-k-trunu/>> ze dne 8. července 2014.

¹⁸⁷ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola V Mexiku, Praha 1956, str. 195.

tématiku v mexickém prostředí, jakým způsobem židovská obec funguje, kolik má členů, ozřejmuje historii Židů v Mexiku a konkrétně se zabývá příbuzensky spřízněnými rodinami Téllezů a Gonzalů. Zmiňuje ale také odlišný průběh bohoslužeb, než je zvykem a popis místnosti, kde se odehrávají. Kischův humor, sarkasmus a ironie však ustupují v okamžiku, kdy sám reportér předstoupil a opakoval po rabínovi modlitbu za mrtvé. Své pocity a vzpomínky na rodinu, pátrání po osudech svých tří bratrů (v tu dobu byli již tři po smrti – jeden padl v první světové válce, dva zemřeli v koncentračním táboře), ostatních příbuzných a přátel vyjádřil následovně: „*Můj otec a má matka se narodili v Praze, žili tam, zemřeli a jsou tam pochováni. Nikdy by je nenapadlo, že jeden z jejich synů bude odříkávat modlitbu za mrtvé ve skupině Indiánů, ve stínu pachuckých stříbrných hor. Mí rodiče, kteří strávili život v Praze, v Melantrichově ulici, v domě „U dvou zlatých medvídků“, netušili, že jejich synové budou jednou vyhnáni z tohoto domu, jeden do Mexika, druhý do Indie a Číny a dva, kteří už nemohli utéci před hitlerovským terorem, do neznámých míst nepředstavitelných hrůz, do smrti.*“¹⁸⁸ V reportáži, která působí v samém závěru bezvýchoďně až tragicky, si autor uvědomuje své postavení v roli exulanta - donuceného okolnostmi druhé světové války opustit svou vlast, rodnou Prahu a milující rodinu - ale také člověka, který se na rozdíl od některých členů své rodiny, přátel či ostatních lidí nestal obětí nacistického teroru.

2.5 Otto Katz (André Simone)

Jihočeský rodák Otto Katz - známý pod pseudonymem André Simone - vstoupil do podvědomí řady Čechů a Slováků ani ne tak jako symbol protinacistického odboje, ale jako člověk figurující na seznamu odsouzených v procesu Rudolfa Slánského. Otto Katz byl světoběžníkem, mužem mnoha tváří, pro kterého nebyl problém proniknout kamkoli. Jako bohémský intelektuál, neodolatelný společník a gentleman okouznil svým šarmem ne jednu herečku či prominentní novinářku. Běžně se pohyboval mezi společenskou smetánkou a politiky. Přátelil se s dramatikem Bertoldem Brechtem či režisérem Fritzem Langem. Byl jedním z nejbližších přátel E. E. Kische a stejně jako on, pobýval během druhé světové války v exilu, převážně v Mexiku. V zahraničí působil jako politický komentátor a publicista a byl jeden z prvních, kdo svět varoval před hrozbou nacistického režimu. Programově levicově orientovaný Katz měl své místo v hledáčku spousty tajných služeb a byl považován za nebezpečného člověka. Nebyl pro něj problém vystupovat jako Francouz či Němec. Dokonce

¹⁸⁸ Citováno podle: Egon Ervin Kisch, *Objevy v Mexiku*, kapitola Davidova hvězda nad indiánskou vesnicí, Praha 1950, str. 152.

byl podle některých zdrojů spojován s vraždou L. D. Trockého či Jana Masaryka. Muže, který se stal předobrazem hrdiny filmu *Casablanca*, nakonec osud dohnal a byl popraven.

2.5.1 Život a tvorba Otto Katze

Otto Katz pocházel z židovské, velmi rozvětvené rodiny¹⁸⁹, která spadala do komunity Židů usazených v jihočeském městě Jistebnice¹⁹⁰, nedaleko Tábora. Otto se narodil 27. května 1895 zámožnému podnikateli Edmundovi Katzovi a Františce Piskerové, která ho však mateřskou láskou zahrnovala jen do věku pěti let. Po smrti maminky vyrůstali bratři Leopold, Robert a Otto v rodném městě, kde vychodili českou obecnou školu. V rodině se mluvilo česky i německy, takže poté co se Ottův otec v roce 1900 přizemil do Prahy – vzal si ženu německého původu Ottilii Schulhofovou – neměli bratři problém pokračovat ve studiu na reálné německé škole.¹⁹¹

V době, kdy se rodina přestěhovala do Prahy, nepanovalo tam příliš tolerantní prostředí. Osmdesátá léta 19. století byla ve znamení antisemitské literatury a protizidovských nepokojů¹⁹². Nepříliš početná pražská židovská komunita se stala obětí nesváru mezi stále nespokojenějšími Čechy s tím, že mají být české země nadále součástí Rakouska-Uherska, a prohabsburskými Němci, kteří neměli s německy mluvícími Židy téměř nic společného.¹⁹³ Také Ottovi spolužáci se začlenili mezi tyto dvě skupiny, ale on sám bojoval proti oběma skupinám. Ke změnám došlo také v osobním životě, kdy se v roce 1904 narodil nevlastní matce syn Emil, a rodina se přestěhovala do Plzně, kde Otto od 4. třídy navštěvoval reálnou

¹⁸⁹ Pozn.: Nelze nezmínit alespoň Ottovy podnikavé strýce. Pozornost si zaslouží Leopold Katz, právník a historik městečka. V mládí objevil dochovaný zpěvník husitských chorálů, *Jistebnický kancionál*, v němž byla i plamenná reformační výzva „Povstaň, povstaň, veliké město pražské“. Když Leopold zestárl, stal se mecenášem České akademie umění a věd a prominentním vůdcem českého židovského hnutí. Prastrýc Hynek Katz byl nejen jistebnickým poštímistrem, ale hlavně zapálený vlastenec a národní gardista z roku 1848. Další strýc Adolf byl zapálený vlastenec a v Jistebnici založil veřejné sady. Miles Jonathan, *Devět životů Otto Katze-Příběh komunistického superšpióna z Čech*, Nakladatelství Paseka, Praha 2012, str. 32.

Oficiální stránky Ústavu pro studium totalitních režimů, Doležalová Markéta, *Dokumentace popravených z politických důvodů 1948-1989 - André Simone/Otto Katz (1895-1952)*, dostupné z <<http://www.ustrcr.cz/cs/andre-simone-otto-katz>> ze dne 11. července 2014.

¹⁹⁰ Pozn.: Židé žili v této oblasti již od šestnáctého století a během této doby čelili občasnému pronásledování a útokům. Ke zvratu došlo v roce 1721, kdy židovská komunita zažila největší útok; všechny židovské domy byly zapáleny. Přestože byla charakteristickým znakem tehdejší doby poměrně vysoká míra migrace do Prahy, přeživší se z útoku vzpamatovali a nadále žili v jihočeské Jistebnici. Místní komunita zaznamenala v následujících letech rozkvět.

Miles Jonathan, *Devět životů Otto Katze*, Nakladatelství Paseka 2012, str. 32.

¹⁹¹ Tamtéž, str. 32. Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka v Mexiku*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 53.

¹⁹² Pozn.: Především po roce 1899, kdy byli Židé obviněni z činu rituální vraždy, aby získali krev pro výrobu velikonočních macesů – obrození dávné „krevní pověry“.

Miles Jonathan, *Devět životů Otto Katze*, Nakladatelství Paseka 2012, str. 33.

¹⁹³ Tamtéž, str. 33.

školu. Přesto si jako syn továrníka mohl užívat blahobytu. V období dospívání Otto poznává socialismus zprostředkovaný bratrovými zážitky z Vídně o rakouské Dělnické straně, kterým věnoval obrovskou pozornost. V roce 1913 následoval Otto staršího bratra Roberta a odjel do Vídně, kde nastoupil na Císařskou exportní akademii.¹⁹⁴ Více pozornosti však věnoval hledání společenskému a politickému životu a vstoupil do socialistické studentské organizace. Byť ho obor připravující studenty na práci v mezinárodním obchodě nenadchl a po roce byl vyloučen, manažerské znalosti později zúročil. Po studijních neúspěších poslal otec svého syna, v této chvíli již radikálního socialistu, na vojnu. Během první světové války byl poslán na frontu, ale dne 24. prosince 1914 byl raněn a během rekonvalescence dezertoval. Nakonec byl dopaden a následoval sedmiměsíční trest ve vojenské věznici v Praze.¹⁹⁵ V létě 1918 dezertoval podruhé, tentokrát z italské fronty, kam byl trestně poslán. Konec války a rozpad Rakouska-Uherska zajistil, že záležitost nikdo nezkoumal.

Po válce následovalo období, kdy se mladý třiatvacetiletý Otto vydal za prací do Německa. V nakladatelství G. G. Vogel Poessneck v Duryňsku pracoval na pozici vedoucího českého oddělení. Kvůli organizování stávků byl propuštěn. Následně vystřídal několik zaměstnání¹⁹⁶, ale nikde nezakotvil. V předchozí kapitole, věnující se E. E. Kischovi, je popsána pražská německy mluvící židovská skupina zastoupená v literatuře, novinářině, divadle a hudbě, ke které Otto Katz velmi vzhlížel. Díky finanční podpoře svého otce si mohl dovolit bohémský způsob života a pokoušet se psát básně. Navíc se E. E. Kischem, ke kterému měl blízko nejen v politickém přesvědčení, přátelil. Kisch byl neustále v centru všeho dění a jeho téměř detektivní práce při získávání informací pro své reportáže Katze velmi fascinovala. Když se Kisch přestěhoval do Berlína, Katz ho na podzim v roce 1921 následoval společně se svou budoucí manželkou, Soňou Bogsovou. S levicově orientovanou, o čtyři roky starší pražskou herečkou německého divadla, měl Katz dceru Petru.¹⁹⁷

V Berlíně, kde měla židovská komunita stejně jako v Praze velký vliv ve sféře umělecké a literární, se Katz pokoušel být novinářem na volné noze a současně hledal práci v divadelních kruzích. Zejména díky přátelství s E. E. Kischem, se dostal do společnosti marxistických literátů a divadelníků, kteří se scházeli v Romanisches Café v módní čtvrti Charlottenburg a vytvořil si kontakty, které v budoucnosti využíval.¹⁹⁸ V roce 1922 vstoupil do Komunistické strany Německa a začal psát pro německá levicová periodika *Die Welt-*

¹⁹⁴ Doležalová Markéta, *Dokumentace popravených z politických důvodů 1948-1989 - André Simone/Otto Katz (1895-1952)*.

¹⁹⁵ Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka v Mexiku*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 53.

¹⁹⁶ Pozn.: Krátce pracoval v zákulisí divadla v Teplicích či pro kovozpracující firmu Meva.

¹⁹⁷ Miles Jonathan, *Devět životů Otto Katze*, Nakladatelství Paseka 2012, str. 40.

¹⁹⁸ Tamtéž, str. 47.

buhne či *Das Tage-buch*. Práce pro tento deník měla význam a vliv na pozdější Katzovo působení především proto, že se seznámil s německým propagátorem marxismu Wilhelmem Münzebergem a stal se jeho blízkým spolupracovníkem. Během jednoho z pracovních úkolů, kdy měl čtenářům zprostředkovat vlastenecké nacistické shromáždění Německý den, vzpomínal Otto Katz na Adolfa Hitlera následovně: „*Na pohled mě Adolf Hitler, poměrně muž vysoký sto šedesát pět centimetrů, dráždil, skoro odpuzoval. Protivilo se mi jeho vystupování, jeho póza prostého muže z lidu. Jeho obličej mi připadal vulgární a ústa s tenkými rty mu dodávala zlomyslný výraz. Knírkem mi připomínal vesnického donchuána. Zdálo se, jako by se pořád s někým hádal, rukama neustále dělal rozmáchlá nesmyslná gesta. Chraptivý hlas, který se téměř lámal, mi šel na nervy. Histrion, pomyslel jsem si, který chce hrát hlavní roli. Ale může ji hrát? Musím přiznat, že jsem dospěl k názoru, že nikdy.*“¹⁹⁹ Psaní pro noviny se Katz věnoval zejména přes den, v noci pak pracoval v zákulisí či na jevišti několika divadel a pokračoval v psaní vlastních divadelních her – *Čtyři ďáblův, Člověk musí být šťastný* - které však zmizely beze stopy. V roce 1927 se stal obchodním ředitelem Piscatorovy scény a osobně se zasloužil o uvedení Haškovy hry *Švejk* v dramatinizaci Maxe Broda a Heinze Reimana. O rok později již vedl nakladatelství *Universum*, kde prosadil knihu *Devět mužů v ledu*. Co se týkalo Katzova osobního života, manželství se Soňou Bogsovou vydrželo do roku 1928, poté se rozvedli a dcera Petra zůstala s matkou. S otcem se setkala až po skončení války, když se vrátil do Československa.²⁰⁰ Rok 1931 byl ve znamení cest mezi Berlínem a Moskvou; stále přispíval do německých komunistických novin *Welt am Abend* a *Berlin am Morgen* a z iniciativy Muzenberga byl umístěn na pozici scénáristy do moskevské filmařské pobočky Mezinárodní dělnické pomoci v *Mežrabpomfilmu*. Z původní moskevské filmové společnosti, kterou Muzenberg jako vlastník padesátiprocentního podílu předělal na studio s názvem *Mežrabpom-Russ*, se vytvořil prosperující podnik se dvěma velkými studii a spoustou zaměstnanců. Jak dále zmiňuje Jonathan Miles, autor knihy *Devět životů Otto Katze*, bylo Katzovi toto prostředí výborným krycím manévrem, aby se v Moskvě mohl současně věnovat výcviku v agenta, ve středisku sovětské zpravodajské služby.²⁰¹ „*Koncem*

¹⁹⁹ Citováno podle: Miles Jonathan, *Devět životů Otto Katze*, Nakladatelství Paseka 2012, str. 48-49.

²⁰⁰ Doležalová Markéta, *Dokumentace popravených z politických důvodů 1948-1989 - André Simone/Otto Katz (1895-1952)*.

²⁰¹ Pozn.: PhDr. Markéta Doležalová, ve svém textu o životě Otto Katze dostupném na Oficiálních stránkách Ústavu pro studium totalitních režimů, se vyjadřuje v souvislosti s Katzovým výcvikem v tajného agenta, takto: „Toto tvrzení je široce akceptováno a dále rozšiřováno v memoárech přeběhlíků z československých, tak zahraničních zpravodajských služeb, a to i autory serióznějších publikací. Nezbyvá než konstatovat, že dokud nebude možné prozkoumat příslušné archiválie z provincie dotyčných služeb, nelze zaujmout jednoznačné stanovisko.“ Stejně obtížně prokazatelné jsou informace z osobního života Otta Katze v souvislosti s jeho tvrzením, že byli s Marlene Dietrichovou milenci. Katz vždy tvrdil, že byl prvním manželem Dietrichové ještě před příchodem do Berlína. Přestože slavná herečka o Katzovi nikdy nemluvila, nařídila: „... aby její deníky

roku 1931 přijela za Katzem do Moskvy Němka, jíž táhlo na třicítku. Ilse Klagemannová²⁰² nebyla tak okouzující jako ženy, za nimiž se běžně honil, ani tak společenská jako Soňa Bogsová, ani tak nevázaná jako Marlene Dietrichová. Ale byla oddanou členkou strany a Katz zjistil, že je dobrá sekretářka a ochotná milenka.²⁰³

2.5.2 Oddaný antifašista André Simone

Ve třicátých letech se začal Otto Katz angažovat v antifašistických aktivitách a jako takto orientovaný novinář a spisovatel vystupoval pod pseudonymem *André Simone*²⁰⁴ Po požáru Říšského sněmu 27. února 1933 v Berlíně, soustředili nacisté agresi především proti komunistům a ostatním politickým odpůrcům a celé jejich snažení vyvrcholilo lipským procesem. V březnu téhož roku Simone odjel do Paříže a následně do Anglie, kde organizoval *Mezinárodní výbor pro pomoc obětem fašismu* a byl sekretářem tzv. „protiprocesu“, odplatě proti nacistické propagandě.²⁰⁵ Spolupracoval s Teodorem Balkem na přípravě a vydání protihitlerovsky zaměřené knihy s názvem *Hnědá kniha o požáru Reichstagu a o nacistickém teroru* (1933), která byla přeložena do patnácti jazyků.²⁰⁶ Bylo to období, kdy Andre Simone upozorňoval na vážnost stále vlivnějších nacistických a fašistických sil v Evropě řadou dalších antifašistických textů, kterými se snažil rozdmýchat plameny odporu, (např. druhá *Hnědá kniha*²⁰⁷, popisující ohavnosti a krutosti Hitlerova teroru, či kniha o páté koloně ve světě pod titulem *Hnědá síť*).

zůstaly pod zámekem, dokud neuplyne pětadvacet let od smrti její jediné dcery, ale její vnuk Petr Riva se do nich podíval už předtím, než byly uloženy do trezoru.“ O mileneckém vztahu mezi Dietrichovou a Katzem nelze pochybovat, o manželství však ano. Záznamy, které by celou záležitost objasnily, zničili nacisté a v Národním archivu v Praze o sňatku také není žádná zmínka.

Citováno podle: Miles Jonathan, *Devět životů Otto Katze*, Nakladatelství Paseka 2012, str. 51.

²⁰² Pozn.: „Ilzchen“ se narodila v roce 1903 ve Wilhelmshavenu v severním Německu v měšťácké rodině. Jako mladá vstoupila do komunistické strany Německa. S Katzem se seznámila koncem dvacátých let v redakci jednoho z marxistických časopisů, kde pracovala na pozici asistentky. Stala se Katzovo sekretářkou, korektorkou, překladatelkou a 7. prosince roku 1931 také druhou manželkou. V Moskvě nastoupila ihned po příjezdu jako úřednice do novin Komiterny „Deutsche Zentralzeitung“. Byť soužití s Katzem, plné nevěry, nebylo jednoduché, byla mu Ilsa důvěryhodnou a stálou pomocnicí a oddanou manželkou po celý život.

Doležalová Markéta, *Dokumentace popravených z politických důvodů 1948-1989 - André Simone/Otto Katz (1895-1952)*.

Miles Jonathan, *Devět životů Otto Katze*, Nakladatelství Paseka 2012, str. 66-67.

²⁰³ Citováno podle: Miles Jonathan, *Devět životů Otto Katze*, Nakladatelství Paseka 2012, str. 66.

²⁰⁴ Dále již jen André Simon.

²⁰⁵ Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka v Mexiku*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 53.

²⁰⁶ Glosíková Viera, *Exil Mexiko*, Praha 2009, str. 42.

²⁰⁷ Pozn.: Jednotlivé kapitoly knihy rozebíraly různá hlediska Hitlerova teroru jako „rozbití dělnických organizací, kampaň proti kultuře, používání krutosti mučení, pronásledování Židů, koncentrační tábory, vraždy.“ „Kniha konstatuje, že nacisté vyhnali z Německa všechny nejlepší spisovatele, hudebníky a filmaře, protože byli Židé.“ Způsob mučení obžalovaných po předstíraném soudu je popsán následovně: „Mučení je do značné míry otázkou jednoduché aritmetiky – třicet ran obuškem členům sociálnědemokratické strany, čtyřicet nebo víc členovi komunistické strany. Jeden takový vězeň, Berstein, však dostal padesát šlehů bičem proto, že byl komunista, a pak dalších padesát proto, že byl Žid.“

V roce 1935 vycestoval do Ameriky, kde měl kontrolovat a rekrutovat agenty pracující v sovětském zájmu a současně vyvíjet aktivity na pomoc evropským obětem nacismu. Za pomoci dalších známých osobností z filmařských, divadelních a intelektuálních skupin (např. Dorothy Parker, Marlene Dietrich či Charles Chaplin) založil *Ligu proti nacismu (Anti-Nazi League)* v Hollywoodu. S Erikou a Klausem Mannovými, se snažili získat finanční prostředky pro uprchlíky z Německa a dalších evropských zemí a všemožně jim pomáhat.

O rok později se Andre Simone ocitl ve víru španělské občanské války a Francova vystoupení v Barceloně. Zmocnil se 40 000 dokumentů dokazujících spolupráci gestapa s falangisty generála Francisca Franca a propašoval je do Paříže a do Londýna. Později (1936) tyto dokumenty vydal pod pseudonymem *Franz Spielhagen* jako *Špióni a spiklenci ve Španělsku (Spione und Verschwörer in Spanien)* nebo *Nacistické spiknutí ve Španělsku (Nazi Conspiracy in Spain)*.²⁰⁸ Od roku 1936, byl na žádost ministerstva zahraničních věcí Španělské republiky vedoucím tiskové kanceláře v zahraničí *Agence Espagne*. V roce 1937 se stal redaktorem poměrně konzervativních novin *L'Ordre*, kde za pomoci úplatků ministerského předsedy Juana Negrína získal zahraniční rubriku. V reakci na mnichovské události, napsal ještě tzv. *Bílou knihu*.

V roce 1939 pod jménem *Rudolf Breda* opět vycestoval do zámoří, s cílem získat další finanční prostředky. Po svém návratu do Paříže, krátce před začátkem druhé světové války, předal do rukou pozdějšího ředitele rozhlasu a televize v NDR dvanáct tisíc dolarů.²⁰⁹ Po porážce Francie německou armádou neunikl zatčení a umístění do internačního tábora v Rolland Garros, který opustil až po osobní přímluvě přítele a ministra Georgese Mandela.²¹⁰ Následovalo vypovězení ze země. V lednu 1940 nastoupili Katzovi s dvanácti sty dolary a tříměsíčním vízem na palubu parníku *President Adams* a vypluli z přístavu Marseille směr Spojené státy.²¹¹ Ovšem na západní polokouli je čekal stejný scénář jako dříve manžele Kischovi. Na ostrově Ellis Island byli Katzovi zadrženi a Simone obviněn z podezření, že je sovětským špiónem. Využil svých známostí a kontaktů ještě z doby první cesty do USA a za pomoci autorů *Ligy amerických spisovatelů (League of American Writers)*, kteří složili kauci, byli manželé Katzovi propuštěni.²¹² V této době vznikl další autorův literární počín *J'Accuse!*

Citováno podle: Miles Jonathan, *Devět životů Otto Katze*, Nakladatelství Paseka 2012, str. 92.

²⁰⁸ Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka v Mexiku*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 49, 53. Doležalová Markéta, *Dokumentace popravených z politických důvodů 1948-1989 - André Simone/Otto Katz (1895-1952)*.

²⁰⁹ Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka v Mexiku*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 53.

²¹⁰ Tamtéž, str. 49.

²¹¹ Miles Jonathan, *Devět životů Otto Katze*, Nakladatelství Paseka 2012, str. 218.

²¹² Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka v Mexiku*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 49.

*O těch, kdož zradili Francii (J'Accuse! The Men Who Betrayed France)*²¹³ psaná na základě osobních zkušeností. Své čtenáře se získala krátce po uvedení na trh, patřila k nejžádanějším knihám ve Spojených státech a v průběhu druhé světové války si získala čtenáře také v Chile, Mexiku, Brazílii.

Od příjezdu do Spojených států, se oddaný antifašista intenzivně věnoval záchraně ostatních exulantů z poražené Francie, čekajících na víza. Tyto aktivity vyvíjel na obou březích Atlantiku, jak ve Francii, tak v USA či Spojených státech mexických. A právě do Mexika odjel v říjnu roku 1940 se svojí ženou Ilsou a manželi Kischovými, tedy v době, kdy ho latinskoamerický svět díky knize *J'Accuse* vnímal jako vynikajícího autora a rozhodně nebyl neznámou osobností.

Simone se stal členem *Československo-mexické asociace*, svými komentáři přispíval pro mexická periodika a výrazně se angažoval v exilových politicko-kulturních aktivitách. Avšak jeho nejvýznamnějším literárním počinem v Mexiku byla *Černá kniha o nacistickém teroru v Evropě (El Libro Negro del Terror Nazi en Europa)*²¹⁴. Právě Simone, byl autorem myšlenky a návrhu materiálu, přibližující situaci v Německu od uchopení moci nacisty a následné šíření a praktikování agresivní politiky a teroru. Avšak překážkou v realizaci jeho myšlenky bylo, že nakladatelství El Libro Libre nedisponovalo dostatečným kapitálem. Věci se daly do pohybu poté, co mexický prezident Manuel Avila Camacho přijal v rezidenci Los Pinos A. Seghersovou, E. E. Kische, L. Renna a B. Uhseho, prezentující skupinu německy píšících autorů. Spisovatelé prezidenta obdarovali úplně první vydanou knihou zmíněného nakladatelství, Kischovým *Tržištěm senzací* včetně věnování vyjadřující vděčnost za možnost „*vzkříšení německé literatury, pronásledované Hitlerem na půdě svobodného a velkorysého Mexika*“²¹⁵. Netrvalo dlouho a z prezidentské kanceláře bylo posláno vyrozumění o osudu „*Černé knihy*“. Hlava státu přislíbila zaštitění projektu po finanční stránce, zavázala se uhradit náklady spojené s vytištěním knihy do výše 10 000 exemplářů a vytisknout text přímo ve státní tiskárně. Tří set stránková kniha s podtitulem, že jde o svědectví spisovatelů a umělců ze šestnácti zemí (*Testimonios de escritores y artistas de 16 naciones*), vyšla v dubnu 1943. Antonio Castro Leal poznamenal hned v úvodu, že kniha vznikla pod patronátem mexického prezidenta generála Avila Camacha, peruánského prezidenta Dr. Manuela Prada y Ugarteche

²¹³ Pozn.: Na překladu anglického originálu „*J'Accuse! The Men Who Betrayed France*“ vydaného v roce 1940 nakladatelstvím The Dial Press v New Yorku, se podílely před návratem A. Simoneho do Československa Helena Benešová a Líza Zárubová. Jako jediná Simoneho kniha v českém jazyce pod názvem „*Žaluji!*“, byla vydaná v roce 1947 nakladatelstvím Svoboda v Praze.

²¹⁴ Pozn.: Ve formátu pdf je kniha ve španělském jazyce dostupná z <https://ia700501.us.archive.org/32/items/EiLibroNegroDelTerrorNaziEnEuropa/EiLibroNegroDelTerrorNaziEnEuropa.pdf> ze dne 17. července 2014.

²¹⁵ Citováno podle: Glosíková Viera, *Exil Mexiko*, Praha 2009, str. 43.

a československého exilového prezidenta Dr. Edvarda Beneše.²¹⁶ S výjimkou již zmíněného A. Simoneho a A. C. Leala, redigovali texty z jazykového a stylistického hlediska také Bodo Ushe, Juan Rejano, Anna Seghersová, Ludwig Renn a Egon Erwin Kisch. Do knihy přispělo svými texty více než osmdesát spisovatelů a politiků.²¹⁷ Celé dílo je proloženo desítkami kreseb a více jak stovkou fotografií, zachycujících odporosti páchané nacisticko-fašistickým režimem. S výjimkou již zmíněného Simona, především v roli hlavního redaktora a přispěvatele knihy, se za Československo na knize svými příspěvky podíleli Lenka Reinerová, Egon Erwin Kisch či F. C. Weiskopf.²¹⁸ Oddanému antifašistovi, se největší pocty dostalo při příležitosti padesátých narozenin, 27. května 1943 v Mexiku. „*Osudy André Simona, jeho posláním a literární zřetel ocenily osoby k tomu nejpopovolanější; jménem svým a jménem Československo-mexické asociace hovořil autorův nejbližší přítel a třicetiletý soupevník Egon Erwin Kisch. Z dalších přítomných uvedme alespoň Kischova a Simonova přítele z let španělské občanské války, tehdejšího chilského konzula v Mexiku Pabla Nerudu.*“²¹⁹

Po úspěchu s knihou „*J'Accuse*“, sklídl autor obrovský úspěch mezi latinskoamerickou veřejností také s „*Černou knihou*“, která se dočkala druhého vydání. Nakladatelství El Libro Libre se nebránilo publikovat další texty ve španělském jazyce a tak A. Simone připravil ke druhému výročí napadení Sovětského svazu další literární dílo, byť výrazně prosovětsky orientované, s názvem *Ruská bitva (La Batalla de Rusia)*, vydané rovněž u mexického nakladatelství v červenci 1943 a se stejným ohlasem jako knihy předchozí.²²⁰ „*Nejen hodnotu literárního dokumentu si uchovávají partie věnované rozboru a komentování mezinárodně politických souvislostí; ostatně právě zde byl André Simone vždy čtenářsky nejzajímavější a nejpřínosnější.*“²²¹ Závěrem je třeba zmínit spis *Muži Evropy (Hombres de*

²¹⁶ „El libro negro del terror nazi Europa se publica bajo el patrocinio de los señores General Manuel Avila Camacho, Presidente de los Estados Unidos Mexicanos; Doctor Manuel Prado, Presidente del Perú, y Doctor Eduardo Benes, Presidente de Checoslovaquia.“ Citováno podle: Simone André, *El libro negro del terror nazi Europa*, El Libro Libre, México 1943, str. 11, dostupné z <https://ia700501.us.archive.org/32/items/EILibroNegroDelTerrorNaziEnEuropa/EILibroNegroDelTerrorNaziEnEuropa.pdf> ze dne 17. července 2014.

²¹⁷ Pozn.: Jako příklad lze uvést následující příspěvky: Adolfo Hitler: La Policia lo Busca od André Simoneho, Desprecio y Barbarie en Checoslovaquia od E. E. Kische, Hitler quiere destruir la cultura checa od F. C. weiskopfa, Alli empezo la veganza od Waltera Janky, Como se hace un nazi od Anny Seghersová, La transformación del soldado Schweik od Lenky Reinerové či Destrucción total del regimen nazi od V. L. Toledano.

²¹⁸ Simone André, *El libro negro del terror nazi Europa*, El Libro Libre, México 1943.

²¹⁹ Citováno podle: Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka v Mexiku*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 52.

²²⁰ Tamtéž, str. 51.

²²¹ Citováno podle: Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka v Mexiku*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 51.

Europa)²²², jež seznamoval čtenáře s významnými evropskými politickými představiteli z let třicátých a čtyřicátých. Vicente Lombardo Toledano knihu doplnil a v prosinci 1943 nakladatelství El Libro Libre vydalo publikaci věnovanou životu a dílu mexického odboráře pod názvem *Un hombre de América*.²²³

Katzův přítel Lombardo Toledano jej doprovázel na desetidenní cestě na Kubu, kde se konal 26. července 1943 sjezd *Konfederace latinskoamerických pracujících* v Havaně za přítomnosti někdejšího kubánského prezidenta, Fulgencia Batisty. Posláním této cesty bylo zajistit informace o průběhu sjezdu pro noviny *El Populo*. Katz udělal s Batistou rozhovor, na jehož základě vznikl článek pro list *Havana Post*. Prezident a komunisté zastoupení ve vládě udělali na Simona velký dojem. Po návratu z Havany napsal článek pro časopis *Freies Deutschland*, kde narážel na vykořisťovatelskou společnost *United Fruit Company*, která se snažila uplácením obchodně zmocnit celé Střední Ameriky.²²⁴

Po návratu z Kubu se v Mexiku dlouho nezdržel a vydal se do Montevidea na konferenci *Latinskoamerické ligy proti fašismu*. Pro list *El Buen Vecino* napsal příspěvek upozorňující na rostoucí podporou nacismu na kontinentě, např. Argentina toho času byla srovnatelná s Německem v roce 1933. Na výraznější nacistické aktivity v Jižní a Střední Americe neupozornil pouze Simone, o těchto skutečnostech informoval také např. *New York Times*.²²⁵

S blížícím se koncem války ve prospěch spojenců, si Andre Simone uvědomoval, že by většina zemí Jižní a Střední Ameriky nebyla proti přijetí komunismu, ale politicky vyspělými státy vhodnými pro tento krok byly pouze Kuba a Chile. Současně si uvědomoval nereálnost případného komunistického převratu ve Spojených státech a jeho další publikace byly zaměřené převážně protiamericky. S koncem války, založil a redigoval židovský měsíčník *Tribuna Israelita* a ke spolupráci přizval Židy různých politických názorů. Novinářský projekt mu ale v padesátých letech, v období výrazného antisemitismu, značně přitížil.²²⁶ Začátkem roku 1945 se padesátiletý André Simone objevoval na veřejnosti jen zřídka. Vedl velmi populární kurzy publicistiky ve španělštině. Cítil se často unavený a onemocnění žlučníku doprovázely další komplikace jako časté nemoci, horečky, bolesti

²²² Pozn.: Simonova kniha „Hombres de Europa“ byla vydána nejprve v anglické verzi „Men of Europe“ v roce 1941 v New Yorku.

²²³ Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka v Mexiku*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 52.

²²⁴ Miles Jonathan, *Devět životů Otto Katze*, Nakladatelství Paseka 2012, str. 240-241.

²²⁵ Tamtéž, str. 241.

²²⁶ Doležalová Markéta, *Dokumentace popravených z politických důvodů 1948-1989 - André Simone/Otto Katz (1895-1952)*.

břicha. Díky finanční podpoře na nemocniční náklady přátel z Hollywoodu, ji provedli lékaři v Anglické nemocnici v Mexico City.²²⁷

Válka v Evropě spěla ke konci a blízcí přátelé a souputníci Kich a Simone s manželkami, přemýšleli nad budoucností a případným návratem na starý kontinent. Nejpříjemnější a nejzajímavější evropskou destinací pro ně bylo Československo, avšak cesta ze Spojených států směr Evropa nebyla vůbec snadná. Na oba manželské páry pohlížela americká cizinecká policie jako na osoby podezřelé, kterým odmítala vystavit tranzitní víza. Až po žádosti o laskavost u Hurberta Ripky, ministra zahraničí v poválečné vládě Zdeňka Fierlingera a osmi měsících marného čekání na víza, se na Čechoslováky usmálo štěstí. Osmnáctého února roku 1946 Katzovi i Kischovi opustili Mexiko a v Laredu legálně vstoupili do Spojených států. V New Yorku se nalodili na *Queen Elizabeth* a v březnu téhož roku dorazily do Prahy. Manželka Ilse Katzová vzpomínala na postoj československé vlády k Simonemu po návratu do vlasti takto: „...zacházela česká komunistická strana s Ottou jako s „čestným hostem“. Byl zván, aby se jako konzultant účastnil kongresů, naléhali na něj, aby využíval své staré i nové kontakty se zahraničními novináři, a byl velkoryse financován z reprezentačního fondu rozpočtu komunisty ovládaného ministerstva informací.“²²⁸ Díky zahraničním aktivitám, byl André Simone ve své vlasti přivítán s velkou okázalostí, avšak pro domácí komunistickou elitu nebyl příliš čitelný.²²⁹

Jeho parketou byly diplomatické služby a tak krátce po návratu do své vlasti opět odjel. Ve francouzském hlavním městě si užíval luxusu v prvotřídním hotelu *Bristol* na předměstí St. Honoré a účastnil se *Pařížské mírové konference*. Spíše zde působil jako politický a zahraniční redaktor tehdejšího československého komunistického tisku *Rudé právo*, kde od roku 1946 pracoval.²³⁰ „Vladimír Clementis – jeden z pozdější pražské čtrnáctky – slyšel, jak se chladnokrevný sovětský ministr zahraničí Molotov ptá českých komunistických vůdců Rudolfa Slánského a Klementa Gotwalda na Katze: „Co tu dělá ten světoběžník?“ Byl to zastřený vzkaz z Moskvy. Katzovy „politické intriky“ začaly Stalina obtěžovat. Sovětským vůdcům mohla dělat starosti spousta veřejných útoků na tohoto jejich důležitého agenta. Nemohla mít Katzova „viditelnost“ za následek „propálení“ nějakých

²²⁷ Miles Jonathan, *Devět životů Otto Katze*, Nakladatelství Paseka 2012, str. 243.

²²⁸ Citováno podle: Miles Jonathan, *Devět životů Otto Katze*, Nakladatelství Paseka 2012, str. 246.

²²⁹ Tamtéž, str. 244.

Pozn.: Stranický funkcionář Rudolf Slánský se musel na první setkání se Simonem připravit a nastudovat více informací o jeho osobě v sovětských publikacích a tisku.

Doležalová Markéta, *Dokumentace popravených z politických důvodů 1948-1989 - André Simone/Otto Katz (1895-1952)*.

²³⁰ Pozn.: Kromě psaní pro *Rudé právo* působil v rozhlase, přednášel na Vysoké škole politické zahraniční politiku a úvod do žurnalistiky či vedl přednášky v nejrůznějších továrnách.

operaci nebo síti? Po mexickém vedru se Československo ukázalo být poněkud chladnější, než si Otto Katz představoval.“²³¹

2.5.3 Devátý život Otto Katze

Nadpis této podkapitoly, inspirovaný titulem knihy od Jonathana Milese *Devět životů Otto Katze*²³², který jednotlivé životní etapy Otto Katze alias André Simona popsal následovně: „Katz už prožil osm různých životů – rozmazlený Čech, playboy v dekadentním Německu dvacátých let, student kursů pro agenty v Moskvě, antinacista v Evropě, agent v Anglii, hvězda v roli bojovníka za svobodu v Hollywoodu, všestranně použitelný stalinista v občanské válce ve Španělsku, komunistický odbojář v Severní a Latinské Americe. Ted' měl před sebou devátý život – vítězství a teror v Československu.“²³³

Po návratu Edvarda Beneše z exilu v dubnu roku 1945 vznikla téhož měsíce nová vláda a Československo bylo obnoveno.²³⁴ Poválečná nestabilita a bída, útoky na spolupracovníky nacistů, to vše hrálo do karet komunistické straně v čele s Klementem Gotwaldem. Volební úspěch²³⁵ na sebe nenechal dlouho čekat a snahy, vybudovat demokratický stát po vzoru Anglie či Francie, se pomalu rozplývaly; naopak docházelo k navázání stále těsnějších vztahů se Sovětským svazem. Katz stále ještě okupoval pozici redaktora v komunistickém tisku Rudé právo a jeho příspěvky kritizovaly české katolíky, jako kolaboranty nacistů za války, odsuzoval *Marshallův plán* a naopak přispíval prostalinskými články a jednoznačně odmítal tvrzení, že Československo bylo pod nadvládou Sovětského svazu. Stejně tak Jan Masaryk, ministr zahraničí a syn prvního československého prezidenta tvrdil, že i přes pevné pouto mezi Československem a Sovětským svazem, zůstane naše země nezávislým státem. Komunisté zatím ovládali dění v zemi stále intenzivněji a když si

²³¹ Citováno podle: Miles Jonathan, *Devět životů Otto Katze*, Nakladatelství Paseka 2012, str. 244.

²³² Pozn.: Uvedeno v seznamu použité literatury.

²³³ Citováno podle: Miles Jonathan, *Devět životů Otto Katze*, Nakladatelství Paseka 2012, str. 244.

²³⁴ Pozn.: Nová vláda „Národní fronty“, ve které měli největší vliv komunisté, a pravicové strany byly zakázány, byla ustavena 4. dubna roku 1945 v Košicích a o měsíc později byla přesunuta do Prahy. Přestože nacisté vyvraždili téměř 150 000 obyvatel Československa, politika nové vlády neznala při vyřizování si účtů žádné slitování. S výjimkou Podkarpatské Rusi (kterou ještě za války obsadili Sověti a na základě smlouvy z června 1945 podepsané v Moskvě, připadlo území Sovětskému svazu), představující ztrátu přibližně 13 000 km² území a 600 000 obyvatel, si nově vzniklý stát zachoval podobu jako před mnichovskými událostmi. Toto ale nebyly jediné územní a národnostní změny v Československu. Na základě Benešových dekretů začal masivní odsun Němců, který probíhal ve třech etapách. Období v prvních měsících po vzniku Třetí republiky, bylo ve znamení pomsty německému obyvatelstvu v podobě většinou i bezdůvodného věznění, vraždění či zabavování majetku. V letech 1945 až 1948 došlo v několika etapách k odsunu asi 3 miliónů Němců z Československa. Maďarská otázka nezískala mezinárodní podporu, tudíž se na Slovensku odsun asi 600 000 Maďarů nekonal.

²³⁵ Pozn.: V prvních poválečných volbách v roce 1946 získala v českých zemích zisk 40% hlasů. Přestože obdobného úspěchu na Slovensku dosaženo nebylo, s celkovým počtem 38% hlasů byla komunistická strana nejsilnější v zemi.

uvědomili koncem roku 1947 možnost prohraných voleb, zaujali nové stanovisko. V únoru 1948 došlo k dosazování vlastních lidí na pozice doposud okupované nekomunisty, zatýkání členů opozice, zrušení kapitalistického tisku a k úplnému znárodnění průmyslu. Tomu neunikl ani nevlastní bratr André Simona, který sice přežil uvěznění v terezínském koncentračním táboře, ale netrvalo dlouho a musel sledovat znárodnění své společnosti a následný odchod do mlékárenského podniku.²³⁶ Desátého března 1948 byl Jan Masaryk nalezen mrtev pod okny své úřadovny. Byť celé vyšetřování skončilo jako sebevražda, za nevyjasněných skutečností se mluvilo také o vraždě, se kterou byl spojován také Katz. V březnu roku 1948 zastihl Simona osobní smutek. Jeho velmi blízký přítel a od roku 1946 také kolega z novin Rudé právo Egon Erwin Kisch, zemřel. V tomto období se objevily i světlé stránky, jako shledání s dcerou Petrou, která v Německu studovala práva.

Poté, co si komunisté utužili v Československu moc, nátlak a represe do té doby používané proti oponentům se začali aplikovat i mezi vlastní členy. Vykonstruované politické procesy v letech 1949-1951 nebyly ničím neobvyklým, avšak jeden vyvolal mezinárodní pobouření. Proces ve vyhroceném antisemitském ovzduší se čtrnácti nejvýše postavenými komunisty v zemi, označovaný jako *Proces se Slánským* nebo *Proces s protistátním spikleneckým centrem Rudolfa Slánského*. Po měsících fyzického nátlaku a nekonečných výslechů byl znám rozsudek: na jedenáct obviněných čekal trest smrti, zbylí tři dostali doživotí. Všichni obžalovaní se ale museli naučit nazpaměť své výpovědi napsané vyšetřovateli. Jedním z odsouzených k trestu smrti byl Otto Katz. Klement Gotwald žádosti o milost odmítl a poprava se konala 3. prosince roku 1952 v Pankrácké věznici.²³⁷ Gisela, vdova po toho času již zesnulém E. E. Kischovi, podporovala z peněz získaných za autorská práva po manželovi osoby spjaté se Slánského procesem či vdovy po odsouzených.²³⁸

Závěrem lze citovat I. Bartečka v reakci na Katzův příspěvek do *Černé knihy* pod titulem *Adolfo Hitler: La policia lo busca*: „*Nunca en la historia del crimen Santos habían sufrido tanto por tan pocos. – Nikdy v dějinách zločinu netrpělo tolik a tak mnoho příčiněním tak nepoččetných.*“²³⁹ „*Simonova věta je koncentrovaným vyjádřením pohnuté reality třicátých a první poloviny čtyřicátých let. Pro Evropu, pro svět i pro André Simona to neměla být*

²³⁶ Citováno podle: Miles Jonathan, *Devět životů Otto Katze*, Nakladatelství Paseka 2012, str. 246.

²³⁷ Štěpková Tereza, *Monstrproces s Rudolfem Slánským zahájil před šedesáti lety státem řízený antisemitismus* (2. 12. 2012), Oficiální stránky Českého rozhlasu, dostupné z <http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/1145108> ze dne 22. července 2014.

Oficiální stránky Wikipedie: Otevřená encyklopedie, *Proces se Slánským*, dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Proces_se_Sl%C3%A1nsk%C3%BDm> ze dne 22. července 2014.

²³⁸ Wiener Charles, *A ještě jedna vzpomínka na závěr*, in: *Egon Erwin Kisch známý a neznámý*, Sborník ze Symposia o životě a díle Egona Erwina Kische k 120. výročí jeho narození, Karolinum Praha 2005, str. 64.

²³⁹ Simone André, *Adolfo hitler: la Policia lo Busca*, o.c. str. 22, citováno podle: Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka v Mexiku*, 1. vyd. Ostrava 1999, str.52.

*zkušenost jediná. Zatímco jedné, již minulé neblahé zkušenosti úporně bránil, druhou živoucí a budoucí, obdobně neblahou zkušenost (jejíž obětí se sám stal), se stejným zaujetím pomáhal budovat.*²⁴⁰

2.6 Lenka Reinerová, poslední pražská německy píšící autorka

Dne 27. června roku 2008 zemřela poslední pražská německy píšící autorka a překladatelka Lenka Reinerová, do té doby pamětnice Prahy tří kultur a živá kronika minulého století. Byla jakýmsi časovým mostem až do 19. století, ve kterém se narodila řada jejích přátel a kolegů z okruhu německých předválečných spisovatelů jako Franz Kafka, Max Brod, Franz Carl Weiskopf, Jaroslav Foglar či ten, který jí byl nejen učitelem a kolegou, ale především blízkým přítelem, Egon Erwin Kisch.

Snad v každém rozhovoru vedeném s autorkou zazněla otázka – jež ona sama považovala za nesmyslnou - týkající se volby němčiny pro psaní literárních textů. Čili jazyka těch, kteří donutili nejen ji samotnou ještě před válkou opustit Prahu, ale stáli za smrtí celé její rodiny a spousty dalších. Ale odpověď Lenky Reinerové byla vždy stejná a to, že jazyk jako takový za nic nemůže: *„Jazyk je jen nástroj a je důležitější, co píšete, než v jakém jazyce. Navíc si musíte uvědomit, že pražská literatura v německém jazyce, to byl pojem!*“²⁴¹ Navíc Lenka Reinerová slýchávala němčinu od narození. Maminka pocházela z města Žatce, kde se před válkou mluvilo z devadesáti procent německy. Přestože ovládala plynule češtinu, doma mluvila německy. Tatínek byl Pražák a mluvil jak česky, tak německy, tudíž Lenka Reinerová vyrůstala v bilingvním prostředí.²⁴² Němčinu používala už v zaměstnání a napsala v ní i svá první díla, zprvu celkem bez odezvy. S postupem času se situace měnila a nakonec se skutečnost, že rozená Pražanka židovského původu píše německy, stala její předností. Byť autorka běžně překládala texty českých spisovatelů do němčiny, překlad svých německých rukopisů přenechala jiným.

Lenka Reinerová byla autorkou autobiografických próz líčících příběhy, které sama během života prožila, nebo nějakým způsobem zasáhly do života jejích přátel a blízkých. Na otázku „Proč vlastně píše?“ odpověděla v rozhovoru při příležitosti oslavy devadesátých narozenin následovně: *„Protože nemůžu jinak. Látku mi dává můj život. Píšu si to, co se mi honí hlavou, a pořád si kladu otázku, jak to, že to mí čtenáři přijmou, že je to stále zajímavá.*

²⁴⁰ Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka v Mexiku*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 52.

²⁴¹ Anon., *Barvy jednoho života*, Reflex 37/2005, dostupné z < <http://www.jedinak.cz/stranky/txtreinerova.html> > ze dne 17. srpna 2014.

²⁴² Anon., *Barvy jednoho života*, Reflex 37/2005.

*Jinak se ale necítím být spisovatelkou. Já jsem vypravěč.*²⁴³ Neměla potřebu vymýšlet si postavy a jejich příběhy, psala o svém životě. Prožila ho v období plném zvrátů, poznala spoustu lidí, jejich osudů a události od dvacátých let 19. století do současnosti, představovaly dostatečnou zásobu k zanechání jakéhosi svědectví nejen o tragických momentech oné doby, ale také o schopnostech vzdorovat jim a překonat je. Velmi osobně pojaté příběhy Lenky Reinerové, ve kterých dokázala svůj přirozený talent vypravěče, jsou zrcadlem jejího života. Reflexi osobních zážitků propojila s osudy své rodiny, přátel, spolupracovníků, literátů a umělců či úplně neznámých osob, které měla možnost během akčního života poznat. V textech se zaměřila i na politické, kulturní a společenské události tehdejší doby. Lenka Reinerová dala vzniknout prostřednictvím svých vzpomínek řadě knih²⁴⁴ s posláním, aby jednotlivé příběhy a osudy lidí nebyly zapomenuty. Následující text zmapuje život spisovatelky Lenky Reinerové, podrobněji se bude věnovat próze s tematikou druhé světové války a nedobrovolnému vystěhování autorky z rodné vlasti.

2.6.1 Během první světové války narozena, během té druhé vězněna

Lenka Reinerová se narodila 17. května 1916 v Karlíně²⁴⁵, do židovské česko-německé rodiny jako prostřední ze tří sester. Dětství prožívala v nově vzniklé malé demokratické republice s dvacetiletou historií, kde na rozdíl od sousedních států panovala jiná atmosféra. V pořadu Marka Ebena s názvem „Na plovárně“, se spisovatelka vyjádřila, že téměř až do roku 1936 si své židovství neuvědomovala, nebylo rozhodující.²⁴⁶

²⁴³ Rudiš Jaroslav, *Lenka Reinerová: Člověk se nesmí litovat. Ani vteřinu* (17. května 2006), rozhovor se spisovatelkou z roku 2006 při příležitosti oslavy 90. Narozenin je dostupný z <http://www.novinky.cz/kultura/85621-lenka-reinerova-clovek-se-nesmi-litovat-ani-vterinu.html> ze dne 23. července 2014.

²⁴⁴ Pozn.: L. Reinerová je autorkou následujících knih: *Hranice uzavřeny* (česky 1956), *Barva slunce a noci* (česky 1969, náklad zabaven), *Sklo a porcelán* (česky 1991), *Kavárna nad Prahou* (česky 2001, audiokniha 2006), *Bez adresy* (česky 2001, 2006), *Všechny barvy slunce a noci* (česky 2002), *Vůně mandlí* (česky 2004), *Praha bláznivá* (česky 2005), *Čekárny mého života* (česky 2007), *Lodní lístek* (česky 2009), *Adiós, Španělsko* (česky 2012), *Grenze geschlossen* (1958), *Ein für allemal* (1962), *Der Ausflug zum Schwanensee* (1983), *Es begann in der Melatrichgasse* (1985), *Die Premiere* (1989), *Das Traumcafé einer Pragerin* (1996), *Mandelduft* (1998, audiokniha 2006), *Zu Hause in Prag – manchmal auch anderswo* (2000), *Alle Farben der Sonne und der Nacht* (2003), *Närrisches Prag* (2005), *Das Geheimnis der nächsten Minuten* (2007), *Promenade au lac de cygnes* (francouzsky 2004), *Drömmarnas kafé* (švédsky 2005).

²⁴⁵ Pozn.: Dnešní městská část Prahy 8 mezi Libní a Novým Městem, Karlín, byla založena v roce 1817 jako oficiální pražské předměstí a v letech 1903-1921 byla městem. Pojmenování „Karlín“ vzniklo na počest Karolíny Augusty, manželky císaře Františka I.

Wikipedie: Otevřená encyklopedie, článek pojednávající o městě Karlín,

dostupné z < <http://cs.wikipedia.org/wiki/Karl%C3%ADn> > ze dne 8. července 2014.

²⁴⁶ Oficiální stránky České televize, Rozhovory Marka Ebena s významnými osobnostmi v rámci pořadu „Na plovárně“ tentokrát věnovaném Lence Reinerové (23. Listopadu 2006), dostupné z < <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1093836883-na-plovarne/206522160100025-na-plovarne-s-lenkou-reinerovou/> > ze dne 23. července 2014.

Rodina bydlela na Královské třídě, dnešní Sokolovské ulici, kde měl tatínek, byť ne na dlouho dobu, železářství.²⁴⁷ Za první světové války sloužil v rakouském vojsku, odkud byl následně přesunut do klatovských kasáren. Zde ho omylem postřelil do hlavy jiný voják, během údržby zbraně, o které netušil, že je nabitá. Byť ho kulka zasáhla přímo do hlavy a zastavila se na okraji mozku, rána nebyla smrtelná. Tehdejší úroveň medicíny však nedovolovala neurochirurgický zákrok, běžný v dnešní době. S postupem času se otcovo chování měnilo, pravděpodobně tlakem kulky na mozek. „*Postupně začal být tatínek divnej, což se nám se sestrami někdy hodilo – zejména, když jsme s ním hrály Člověče, nezlob se. Nepamatoval si, jakou mají jeho figurky barvu, tak jsme mu vždycky daly ty, které prohrávaly.*“²⁴⁸ Změny v chování dopomohly také ke krachu železářství, zejména poté, co se jeho chodu ujal ne příliš poctivý společník a rodina přišla doslova přes noc o všechno.²⁴⁹ Vztah spisovatelky s matkou mohl někdy působit až chladným dojmem, ale jak sama Reinerová poznamenala, bylo to dáno především ekonomickou situací a životními podmínkami rodiny, kdy péče o celou domácnost ležela na bedrech matky. Po ukončení základní školy, následovala studia na německém gymnáziu ve Štěpánské ulici. Jako u většiny mladých lidí, i Lenčiny literární prvotiny začaly poezií. O uveřejnění autorčiny první básně v roce 1935 v deníku *Prager Tagblatt*, se postaral židovský básník Rudolf Fuschs.²⁵⁰ Jako mladá hrála divadlo v tehdy ještě demokratickém Československu, kam se po nástupu Hitlera k moci přesunula spousta uprchlíků z řad intelektuálů, umělců či spisovatelů, jako např. Thomas a Heinrich Mannovi, filozof Ernst Bloch, a další. V této společnosti se seznámila s Franzem Weiskopfem, což se jí později velmi hodilo.²⁵¹

Špatná finanční situace rodiny nedovolila Lence Reinerové studium dokončit a ve věku necelých šestnácti let, musela nastoupit do zaměstnání. Začínala v pražské pobočce *Harmaneckých papíren*, kde s ní sdílel kancelář Jaroslav Foglar, pracující ve společnosti jako fakturant. Na pozici úřednice v oddělení evidence, kde měla na starost korespondenci, účty, atp. setrvala tři roky a během tohoto období se stala předválečnou členkou komunistické strany. Rozhodnutí k tomuto kroku bylo reakcí na tehdejší politické a sociální poměry nejen v Československu. Jak již bylo zmíněno, z ekonomických důvodů v rodině, musela Reinerová vyměnit školu, byť byla nadaná studentka, za zaměstnání. Tehdy se pracovalo včetně soboty

²⁴⁷ Anon., *Barvy jednoho života*, Reflex 37/2005.

²⁴⁸ Citováno podle: Poláček Tomáš, *Lenka Reinerová – přítelkyně Kische i Foglara* (17. Května 2006), dostupné z <http://ona.idnes.cz/lenka-reinerova-pritelkyne-kische-i-foglara-fzi-/spolecnost.aspx?c=A060517_122240_ona_ony_jup> ze dne 23. července 2014.

²⁴⁹ Anon., *Barvy jednoho života*, Reflex 37/2005.

²⁵⁰ Citováno podle: Poláček Tomáš, *Lenka Reinerová – přítelkyně Kische i Foglara*.

²⁵¹ Anon., *Barvy jednoho života*, Reflex 37/2005.

a tak nebylo ničím neobvyklým, že cestou domů z práce potkávala spolužáky či zamilované dvojice v parku. A v tomto momentě si Reinerová uvědomovala jistou sociální nespravedlnost, navíc podpořenou vysokou úrovní nezaměstnanosti, která byla zřejmá pouhým pohledem na žebrající lidi v ulicích oné doby. Šířící se fašismus na hranicích a Musolliniho vzestup v Itálii, to vše na mladou dívku působilo a utvrdilo jí ke vstupu do komunistické strany. Navíc byla přesvědčena, že se v Sovětském svazu pokoušejí o něco nového a jde správnou cestou. Bohužel, jako celá řada dalších, musela si prožít tragické zkušenosti a trvalo jí poměrně dlouho, než vše prokoukla. V téměř devadesáti letech, okomentovala toto rozhodnutí ovlivněné celou řadou faktorů tehdejší doby následovně: „Člověk musel zestárnout a sesbírat životní zkušenosti, aby dnes věděl, že nárok na absolutní moc, ať již záminky budou politické, etické, či náboženské, se nesmí nikomu tolerovat.“²⁵²

V devatenácti letech se osamostatnila a bydlela v Melantrichově ulici, což na tehdejší poměry nebylo zvykem. Od roku 1936 pracovala na pozici novinářky pro periodikum *AIZ* (*Arbeiter – illustrierte – Zeitung*), jehož redakce, pod vedením Franze Weiskopfa, uprchla před Hitlerem z Berlína do Prahy. Časopis vycházel v letech 1933-1938 pouze v němčině a byl určen německým emigrantům, kteří opustili svoji vlast po roce 1933. Šéfredaktor Weiskopf brával Lenku Reinerovou na různá setkání a diskuze spisovatelů do pražských kaváren. A v jedné z nich, v kavárně *Metro*, poznala v roce 1935, tehdy devatenáctiletá autorka o jednatřicet let staršího E. E. Kische. První setkání se zuřivým reportérem popsala takto: „*Tam se najednou objevil takový menší, kulatý člověk, který mi připadal velice starý. Každému dal nějaký časopis, a když přišel až ke mně, zastavil se a říká: „Kdo jsi? Tebe jsem tady ještě nikdy neviděl...“ Kisch se musel na každou ženu podívat okem velice pátravým a já si říkala: „Co se na mě má ten dědek takhle dívat?“*“²⁵³ Po vedením Franze Weiskopfa v redakci *AIZ* se z Lenky Reinerové stala novinářka.

Šířící se fašisticko-nacistická agrese a blížící se hrozba druhé světové války nedopřály spisovatelce prožít klidné mládí. Pro svůj židovský původ, politickou orientaci a angažovanost v pomoci uprchlíkům před Hitlerem, byla jen otázka času, kdy si pro ni přijdou. Novinářku tehdy zachránilo jen to, že ji Weiskopf vyslal pracovně za hranice. Když si Podkarpatská Rus po Mnichovu vytvořila vlastní vládu, chtěla se od Československa odtrhnout. Kromě řady novinářů se měl dostavit také jeden americký dopisovatel deníku *Baltimore Sun* z Paříže, jemuž měla Reinerová tlumočit. Vše se událo v době, kdy již nebylo snadné získat víza a většina států své hranice uzavírala. Nicméně pod záminkou, že je

²⁵² Citováno podle: Anon., *Barvy jednoho života*, Reflex 37/2005.

²⁵³ Poláček Tomáš, *Lenka Reinerová – přítelkyně Kische i Foglára*.

Reinerová sekretářkou zmíněného novináře, vydala jí francouzská ambasáda v Praze vízum, které později zúročila. Podkarpatská Rus, Polsko, Rumunsko, to byl seznam navštívených zemí a odtud Lenka Reinerová pokračovala sama do Bukurešti, kde bydlela u kamarádky. Když se 14. března 1939, po desetidenním pobytu v Bukurešti, měla vrátit do Československa, dozvěděla se o odtržení Slovenska a raději nejprve zatelefonovala své rodině. Bylo to naposledy, co mluvila se svojí matkou a sestrou, jejíž slova si pamatovala po celý svůj život: „*Myslím, že by ses ještě neměla vracet, přece jen jsi měla tu chřipku, a tady bys neměla dost klidu, dneska večer tu byli tvoji přátelé.*“²⁵⁴ Bylo jí jasné, co by jí kvůli židovskému původu v případě návratu do Československa čekalo, navíc jako odpovědná redaktorka jednoho emigračního antifašistického týdeníku už figurovala na seznamu gestapa. Díky francouzskému vízu se přes Itálii dostala do Paříže a tímto rozhodnutím, realizovaným na základě slov její sestry, si zachránila život.²⁵⁵

Protože nedostala povolení k pobytu v Paříži, bydlela zprvu relativně blízko, ve Versailles. Odtud denně dojížděla až na stanici *Pont Mirabeau*, kde se nacházelo malé náměstí, ze kterého vedla ulice *Rue Convention* až k hotelu, kde v levném malém pokoji bydlel Jan Šverma, představitel československého odboje ve Francii. Stál v čele periodika *Světový rozhled*, a protože mu bylo francouzskou vládou odepřeno povolení k azylu, žil v hlavním městě Francie ilegálně. Z toho důvodu se pohyboval nenápadně a do styku přišel pouze s určitým počtem osob.²⁵⁶ O setkání s tímto mužem usiloval E. E. Kisch, který Lenku Reinerovou jakožto přítelkyni požádal o jeho zprostředkování. Schůzka nakonec proběhla ve skromném hotelovém pokoji E. E. Kische ve Versailles. Z iniciativy Adolfa Hoffmeistera vznikl v Paříži na Montparnassu *Maison de la culture tchécoslovaque (Dům československé kultury)*. Mezi Čechoslováky, kteří se zde scházeli, lze zmínit např. Egona Hostovského, Františka Langera, generály Ingra a Španiela, nebo Huberta Ripku. Poté co byla skupina Čechoslováků zatčena, následoval přesun věznic – muže do Lacanté, Lenku Reinerovou, jako jedinou zástupkyni žen, do La Petite Roquette. Během prvního zatčení na policejním ředitelství v hlavním městě Francie líčila Lenka Reinerová své pocity v knize *Hranice uzavřeny* následovně: „*Na ulici je úplná tma. Vzpomínka na zatemnění pražských ulic na podzim roku 1938 je tmavomodrá. Zatemněná Paříž je černá. Bliká v ní jen žlutavé světýlko kapesní lampy strážníka, který mne odvádí přes noc do skladiště. Pamatuji, jak jsme se sestrou na zatemněném Václavském náměstí mluvily o tom, jak strašné to musí být, když*

²⁵⁴ Citováno podle: Anon., *Barvy jednoho života*, Reflex 37/2005.

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola V Paříži, Praha 1956, str. 25.

člověka zastihne válka v cizině. V neznámých ulicích, mezi cizími lidmi, kterým nerozumí.“²⁵⁷ Pokračuje představením spoluvězňů v noci strávené za prkennými dveřmi, v místnosti plné strašného, dusícího zápachu. „*tak tu sedíme pohromadě. Antifašisté, komunisté, lidé, kteří by mohli být nejlepšími spolubojovníky francouzského lidu proti nacistickým útočníkům a fašistickým zrádcům, spolu s vyvrheli lidské společnosti v temném sklepe pod pařížskou prefekturou. My, přirození spojenci francouzského lidu, jsme vězněni v týchž zdech, mezi kterými téměř před půl druhým stoletím revoluční lid Francie věznil své tyrany, Ludvíka XVI. A jeho nenasytné dvořany.*“²⁵⁸ Po půl roce úplné samovazby v pařížském ženském vězení *Petite Roquette*, byla převezena do ženského tábora *Rieucros*, kde jí dělalo společnost hned osmdesát žen.

Z právního hlediska byly obyvatelky tábora považovány za válečné zajatce. *Rieucros* nebyl pracovní tábor a mezi denní povinnosti vězňů patřilo podílet se na běžných aktivitách v souvislosti s chodem tábora. Dokonce se tady pořádaly zájmové kroužky zaměřené na výuku jazyka. Ženám bylo umožněno napsat dva dopisy týdně a přijímat jich libovolný počet. Reinerová si často dělala starosti o ostatní členy rodiny, kteří zůstali v okupované Praze a byli neustále pod přímým dosahem gestapa. Nakonec se dočkala zprávy od matky a sestry z Prahy, kde stálo „Žijeme“. Po pádu Belgie překročila nacistická vojska francouzskou hranici a napětí a nervozita rostly. Internační tábory byly téměř přeplněny, posilovali se strážci a zhoršovaly se životní podmínky. „*Naše přiděly jsou čím dál, tím menší. Z týdne na týden dostáváme tenčí krajíc chleba, z polévky zmizelo i poslední kolečko omastku. K večeři dostáváme stále častěji jeden horký brambor do ruky.*“²⁵⁹ Obyvatelky *Rieucros* mohly být v poštovním spojení se svými protějšky, umístěnými zejména v táborech *Le Vernet*, *Gursu*, *Argeles* nebo *St. Cyprien*.²⁶⁰ Ze všech sběrných táborů se ozývaly prosby antifašistů o pomoc volané do světa a snahy o rychlé propuštění. Reinerová byla z Francie vypovězena a až do odjezdu ze země musela setrvat v táboře *Rieucros*. Dostala příležitost odjet do *Marseille*, kde se během sedmi dnů pokusila získat potřebné doklady pro vycestování. Veškeré snažení skončilo neúspěchem a Reinerová se rozhodla pro návrat do *Rieucros*.²⁶¹ V táboře strávila vánoce a doufala, že s novým rokem 1941 přijde další

²⁵⁷ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola V Paříži, Praha 1956, str. 11.

²⁵⁸ Tamtéž, str. 22.

²⁵⁹ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola V ženském táboře *Rieucros*, Praha 1956, str. 65.

²⁶⁰ Tamtéž, str. 63.

²⁶¹ Pozn.: Prodloužit legální pobyt v *Marseille* nebylo možné. Reinerová měla dvě možnosti: cestu zpět do sběrného tábora a čekat na další příležitost pro vyřízení potřebných dokumentů v *Marseille*, nebo se pokusit opustit Francii ilegálně. Její rozhodnutí k návratu do *Rieucros* bylo ovlivněno zaprvé zprávou z Mexika, že

příležitost k cestě do „nouzového východu“ – jak Marseille pojmenovala - z nacisty okupované Evropy. Netrvalo dlouho a opravdu spisovatelka byla opět v Marseille, kde každý den chodila na mexický konzulát plna očekávání vysněného víza. Ve francouzském, zejména pro uprchlíky nejdůležitějším přístavu, se setkala s německou spisovatelkou Annou Seghersovou²⁶².

Na jaře roku 1941, když už měla vízum i lodní lístek, nastoupila na francouzskou loď *Wyoming* a za vzpomínání na matku, sestru a další uprchlíky čekající na stejnou šanci v Marseille, opustila pevninu. „*Kolik lidí v Marseille a ve francouzských koncentračních táborech myslí dnes večer na tuto loď, myslí na ni s touhou a s trochou závidí: Jaké štěstí mají ti, kteří dnes odjíždějí. Nevědí, tak jak jsme my včera ještě nevěděli, jak to je těžké, odjet z Evropy. Odtrhnout se od země, na které jsme se pokoušeli o první dětské krůčky, od země, která je nyní, v těchto krutých válečných letech, porosena krví tolika našich nejlepších soudruhů. Kéž bychom nikdy nemuseli jako vyhnanci odjet z Evropy...*“²⁶³ Cesta do Ameriky byla naplánovaná přes francouzský ostrov Martinique, loď však zakotvila v Africe a cestující byli po několika dnech převezeni do pouštního uprchlického tábora *Oued-Zem*, v dnešním Maroku. S neplatným vízem a bez lodního lístku setrvala autorka v Casablance téměř půl roku a to, co se jí zdálo nemožné, se koncem roku 1941 stalo skutečností. Přišlo jak obnovené vízum, tak nový lodní lístek, Reinerová nastoupila na portugalskou loď s uprchlíky *Serpa Pinto* (*Růžový had*) a zhruba čtyři týdny se plavila z Casablanky přes Atlantik. Od vytoužené cílové destinace dělily uprchlíky na portugalské lodi ještě dvě zastávky. V San Domingo zdejší obyvatelé přivítali loď *Serpa Pinto* jako první evropské plavidlo, které připlulo do oblasti od vypuknutí války před dvěma lety. Ze San Dominga loď pokračovala na Kubu a několik hodin setrvala v Havaně.²⁶⁴ Začátkem prosince 1941, v době kdy po japonském útoku na Pearl Harbour vstoupily do válečného stavu také Spojené státy americké, dorazila Reinerová poprvé do Mexika.

vízum určitě dorazí a za druhé skutečností, že v Rieucros čekaly i další ženy na stejnou možnost k odjezdu do Marseille, ale žádná nesměla tábor opustit do návratu Reinerové.

Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola Dvakrát v přístavním městě Marseille, Praha 1956, str. 95.

²⁶² Statečná antifašistka Anna Seghersová, jejíž manžel byl v táboře Le Vernet, se dostala do Francie spolu se svými dvěma dětmi ilegálně. Ve velice těžkých podmínkách se snažila o totéž co L. Reinerová.

Tamtéž, str. 108-109.

²⁶³ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola Dvakrát v přístavním městě Marseille, Mladá Fronta, Praha 1956, str. 117.

²⁶⁴ Tamtéž, str. 170-171, 173.

2.6.2 Mexiko, jako nová životní kapitola

Po šestitýdenní plavbě loď Serpa Pinto zakotvila v přístavu Veracruz, kde už čekaly skupinky mexických úředníků a zástupci různých pomocných výborů, aby vyřídili potřebné formality. „Po všech zkušenostech ve Francii a pak na cestě až sem máme zvláštní pocit, když se při celé proceduře vylození považují lidé, spadající pod označení „refugiado antifascista“, antifašistický uprchlík, jako zvláštní, nejvíce vítání hosté země. Ještě na lodi dostáváme noviny, ovoce, cigarety a na každém obličejí je připraven ochotný, laskavý úsměv.“²⁶⁵ Na Lenku Reinerovou čekali dva staří známí – Gils Kischová, manželka E. E. Kische a Theodor Balk²⁶⁶, jugoslávský politický emigrant, kterého spisovatelka poznala už v Praze. Po letech plných strachu, nejistoty a pronásledování, mohla Lenka Reinerová v kruhu starých přátel z Prahy, Paříže a Marseille, na adrese Avenida Nuevo León, Ciudad de México, otevřít novou životní kapitolu.²⁶⁷ Své první pocity po příjezdu do Mexika líčila Lenka Reinerová následovně: „Bylo to všechno neskutečně krásné a působilo to na mě po žalostných měsících jako silné víno.“²⁶⁸

Nejprve žila z podpor pomocných výborů a při tom hledala zaměstnání. Přestože byla mexická vláda vstřícná i v tomto ohledu – oproti mnoha jiným – nenabízel mexický trh práce dostatečné množství pracovních příležitostí pro poměrně početnou skupinu emigrantů. Lenka Reinerová přijala pozici technické sekretářky v Československo-mexické asociaci se skromným, ale stálým platem. Pro vylepšení finanční situace, pracovala ještě jako mexická dopisovatelka novin české skupiny americké dělnické organizace *Naše doba* v Chicagu a přispívala pro časopis amerických pokrokových intelektuálů *New Masses*.²⁶⁹ Podporovala a aktivně se zapojovala do antifašistických aktivit. Byť Čechoslováci v Mexiku netvořili početnou skupinu, pokoušeli se někteří z nich oživit Československo-mexickou asociaci

²⁶⁵ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola Na lodi „Serpa Pinto“, Mladá Fronta, Praha 1956, str. 176.

²⁶⁶ Theodor Balk (1900, Rakousko-Uhersko, dnes Srbsko – 1974, Praha), původním jménem Dragutin Fodor, byl německo-židovský spisovatel. Od roku 1925 pracoval jako lékař v Bělehradě a psal pro komunistický tisk. O čtyři roky později musel z politických důvodů emigrovat a odešel do Berlína, kde pracoval jako novinář a redaktor. S Reinerovou se spřátelil v Praze, ale v roce 1937 odjel do Španělska posílit řady Mezinárodních brigád, kde působil jako důstojník a lékař. Poté byl internován v táboře Le Vernet a se spisovatelkou udržoval písemný kontakt. Opět se setkali až v Mexiku, kde se také vzali. Po roce 1945 se společně s Lenkou Reinerovou vrátil do Jugoslávie a od roku 1948 žili manželé v Praze. Knížek František, *Kalendárium. Výročí měsíce (říjen 2010)*, dostupné z < <http://www.fknizek.nazory.cz/kalendar/vyroci45.htm> > ze dne 17. srpna 2014.

²⁶⁷ Pozn.: Ubytování emigrantům poskytovali většinou dříve usedlí Evropané, kterým skromný příspěvek za nájem přišel vhod a byl přijatelný i pro evropské uprchlíky. Reinerová bydlela ve velkém moderním domě, kde byly v každém patře dva nebo tři byty a na ploché střeše pokojíčky pro služebnictvo. Jeden z pokojíčků se stal Lenčiným novým domovem. S hledáním podnájem v hlavním mexickém městě jí pomohl T. Balk. Reinerová Lenka, *Bez adresy*, povídka Bez adresy, Labyrint, Praha 2006, str. 61. Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola V Mexiku, Mladá Fronta, Praha 1956, str. 183, 185.

²⁶⁸ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola V Mexiku, Mladá Fronta, Praha 1956, str. 62.

²⁶⁹ Tamtéž, str. 186.

a pohrávali si s myšlenkou, založit vlastní časopis. Snažili se seznámit mexickou veřejnost s naší zemí, s osudy jejích obyvatel a přiblížit tragické události ve válkou zmítané Evropě. Na vzniku časopisu *El Checoslovaco en México* se podíleli mimo Reinerové např. také Kisch či Simone.

Začátkem roku 1942 byly obnoveny diplomatické vztahy mezi Mexikem a československou exilovou vládou v Londýně a opět bylo otevřeno československé vyslanectví, kde se Lenka Reinerová uchytila na pozici sekretářky prvního vyslance dr. Karla Wendla. Také v osobním životě nastala změna. S Balkem se sblížila natolik, že se společně přestěhovali do nové bytu v *Avenida Industria*, nedaleko bytu Anny Seghersové.²⁷⁰ V Mexiku se spisovatelka za jugoslávského přítele také vdala, a konečně spolu s ním procestovala hostitelskou zemi. Ačkoli už mohla po všech dramatických událostech pomnichovské doby svobodně dýchat, často vzpomínala na svoji maminku a sestry, o kterých věděla pramálo. „*Už dlouho nemám z domova žádnou zprávu. Poslední bylo dvacet skoupých slov na žlutém formuláři Mezinárodního Červeného kříže. „Jsem zdráva,“ psala mi matka. Těžce mi to leží v hlavě. Proč psala najednou v jednotném čísle? Jak strašně se jí musí žít, když zůstala sama a když snad svou nejmladší, mou statečnou sestřičku, má v gestapačské mučírně.*“²⁷¹

Na jaře roku 1945 sledovala Lenka Reinerová v Československo-mexické asociaci, stejně jako celý svět, zprávy informující o blížícím se konci války. Uvědomovala si, že až nastane onen historický den a nacistické Německo bude rozdrveno, její kroky po boku manžela nepovedou do rodné vlasti, nýbrž do Bělehradu. S koncem války, když se všichni uprchlíci snažili o návrat domů, nastal chaos. Z Evropy chodily emigrantům zprávy o jejich rodinách, jedné se dočkala také Lenka Reinerová. Mladší milovaná sestra se zapojila do odboje a následně byla vyslýchána po dobu šesti měsíců na pražském gestapu, následoval Ravensbrück a Osvětim, kde zahynula. Starší sestra odešla i s malým chlapečkem do Lodže, oba byli udušeni v plynové komoře. Matka putovala přes Terezín do Osvětimi a otec v terezíně údajně zahynul. „*Smutný osud jedné židovské rodiny z tisíce. Jenomže tohle byla moje rodina. Dnes (v době rozhovoru rok 2005, pozn. autorky) už jsem z toho víceméně venku, ale řeknu vám, není jednoduché přežít. To není jásavá radost. Pořád totiž zůstává všudypřítomná otázka: „Proč zrovna já? A jak s tím mám dál žít?“*“²⁷²

Dne 17. září roku 1945 po splnění všemožných formalit, potřebných k získání tranzitního víza pro cestu z Mexika do Kanady, opustili za doprovodu přátel z kruhu evropských antifašistů i těch mexických, Lenka Reinerová s manželem hostitelskou zemi. Pro

²⁷⁰ Reinerová Lenka, *Bez adresy*, povídka *Bez adresy*, Labyrint, Praha 2006, str. 66.

²⁷¹ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola *V Mexiku*, Mladá Fronta, Praha 1956, str. 204.

²⁷² Citováno podle: Anon., *Barvy jednoho života*, Reflex 37/2005.

spisovatelku tak nastal čas loučení s Mexikem, kde se vdávala a počala své jediné dítě, kde se dozvěděla, že přišla o celou svou rodinu a kde napsala svou první povídku o vyhlazení Lidic. Poslední, kdo spisovatelku objal a dlouze se s ní loučil, byl Egon Erwin Kisch.

2.6.2.1 Mexický exil v díle Lenky Reinerové

Téma mexického exilu knižně zpracovala Lenka Reinerová až po návratu do Evropy, zejména v knihách *Hranice uzavřeny* a *Druhé přistání v Mexiku*. Próza *Hranice uzavřeny* (*Grenze geschlossen*), byla česky vydaná nakladatelstvím Mladá fronta v Praze roku 1956. V tomto literárním díle autorka poprvé mapovala prostřednictvím vzpomínek a osobních zážitků šest let v exilu, a každému období věnovala jednu kapitolu. Stejně tak Mexiku dopřála samostatný, poměrně obsáhlý oddíl.

V autobiografickém textu nejenže ožily příběhy autorčiných přátel, spolupracovníků a osob úplně neznámých, ale poutavě vylíčila Mexiko, jako exotickou latinskoamerickou zemi, hrající všemi barvami. Především v úvodu kapitoly jsou popsány první dojmy po vylodění se v přístavu Veracruz a následném pobytu v hlavním městě. „*Poprvé jsem nad sebou viděla temně modré, a přitom svítivé nebe, sněhem pokryté, navečer rudě planoucí vrcholy gigantických sopek Popocatepetl a Iztaccíhuatl, z nichž prvá prý ztělesňuje mužskou postavu a druhá ležící pannu. Poprvé jsem se zakousla do horké tortilly, spolkla doušek tequily, poprvé zaslechla melodii kapely Mariachi táhnoucí ulicemi, byla jsem všude pohostinně přijímána, všude jsem nacházela pomocné ruce. Znovu jsem našla své přátele i svého milého pražského a versailleského souseda Egona Erwina Kische. Přikrášlují moje vzpomínky tyhle první hodiny a dny v zemi Aztéků a Mayů? Asi sotva.*“²⁷³

Často se ve svých knihách vrací k solidaritě mexické vlády či přátelství a pohostinnosti samotných Mexičanů, mezi kterými mohli evropští uprchlíci klidně žít a fungovat jako jedna velká rodina. „*Mexická vláda je v tomto ohledu velkorysá; uprchlík, kterému bylo poskytnuto právo azylu, může pracovat jak chce a kde chce, a může být dokonce i politicky činný. Může psát do novin a vystupovat na veřejných schůzích.*“²⁷⁴

Přesto všechno, také v hostitelské zemi na západní polokouli, pociťovala stesk po rodné vlasti. Přestože spolu s milovaným přítelem Kischem mluvili před emigrací německy, v Mexiku společně také s Otto Katzem, užívali češtiny. Snad i tohle lze chápat jako projev nostalgie a stesku po domově a blízkých. Lenka Reinerová nenesla lehce střídající se roční období v Mexiku, protože jí vždycky přimělo zavzpomínat na rodnou vlast a vyvolalo u ní

²⁷³ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Lodní lístek*, část *Druhé přistání v Mexiku*, Labyrint, Praha 2009, str. 15-16.

²⁷⁴ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola *V Mexiku*, Mladá fronta, Praha 1956, str. 185.

pocity smutku: „Nastalo nové jaro. Doma v Čechách zežloutly pruty starých vrb u rybníků. Na kaštanech se lesknou hnědá poupata budoucího listí. V pražských sadech obracejí sedmikrásky své bílé hvězdičky k hřejícímu jarnímu slunku. Lidé jsou plni naděje. Jinak je tomu v Mexiku. Vždyť zde jaro sotva pociťuješ. Slunce září po celý rok a zahrady jsou plné květin. Snad právě proto jsou v únoru a březnu, v dubnu a v květnu touha a stesk po vlasti tak nesnesitelně palčivé.“²⁷⁵

Současně ale s určitým časovým odstupem po návratu do Evropy, vzpomíná autorka ve svých dalších textech na ono Mexiko, právě pro jeho jasné, po celý rok zářící slunce, všudy přítomnou barevnost a pestrost či tradice a lidové zvyky. Tento kontrast si uvědomovala především v době pobytu ve válkou zdecimovaném Bělehradu či v temném období padesátých let v Československu. Byla to zářivě červenobílá bunda, zdobená vyšitými girlandami a pestrobarevným mexickým znakem s orlem na zádech, která jako jedna z mála věcí „přežila“ cestu přes Atlantik; spisovatelka ji v šedém a zpusťšeném jugoslávském městě často oblékala. Nad podivem manžela, že v Mexiku oděv nenosila, odpověděla: „*Tam jsem nemusela, tam svítilo slunce.*“²⁷⁶

V další autobiografické próze ***Druhé přistání v Mexiku*** (*Zweite Landung in Mexiko*), kterou vydalo nakladatelství Labyrint v Praze v roce 2009 jako součást knihy *Lodní lístek* (*Die Schiffskarte*). V této knize ožily vzpomínky na mexický exil během druhé světové války z perspektivy 90. let. Lenka Reinerová vypráví o své druhé cestě do hlavního mexického města, na mezinárodní konferenci o kulturním působení německy mluvících evropských emigrantů v Mexiku během druhé světové války, kam byla v roce 1993 pozvána. Setkání pořádala Národní autonomní mexická univerzita a Goethe-Institut a zúčastnila se ho řada profesorů, historiků a literárních vědců z Evropy i z amerického kontinentu.

Text je založen na neustálé konfrontaci a prolínání se vzpomínek na Mexiko z exilového období, s nově nabytými dojmy během návštěvy země po necelých padesáti letech. Jako příklad lze uvést srovnání příjezdu do Mexika hned v úvodu knihy - v roce 1941 lodí, v roce 1993 letadlem: „*Když jsem v roce 1941 poprvé a po půl století v roce 1993 podruhé přistála v Mexiku, nemusela jsem skákat ani z lodi* (spisovatelka tímto reaguje na nepříjemnou zkušenost E. E. Kische během plavby do Austrálie, kam mu byl vstup zakázán a tak z lodi seskočil – pozn. autora), *ani z letadla. V obou případech jsem nejen směla naprosto bez překážek vkročit do země, ale dokonce na mě čekali, vítali mě – všechno tam bylo docela jinak.* Spisovatelce se během pochůzek po městě či setkávání s určitými lidmi,

²⁷⁵ Tamtéž, str. 203.

²⁷⁶ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Lodní lístek*, próza *Druhé přistání v Mexiku*, Labyrint, Praha 2009, str. 37.

vynořila celá řada vzpomínek z minulosti, jako v případě setkání s mexickou dcerou Gilberta Bosquese, před zahájením konference v UNAMu. Někdejší mexický generální konzul, se kterým se Lenka Reinerová setkala v Marseille a po celý svůj život si pamatovala větu „...*ted' už to bude všechno dobré...*“, se pro svůj vysoký věk 101 let nemohl dostavit osobně.

V závěru prózy spisovatelka bilancuje a uvažuje nad svými pocity z pobytů v Mexiku. Přestože se v exilu octla vlivem již popsaných dramatických událostí, navíc úplně sama a s návratem do Československa se bohužel nekonalo setkání s rodinou, o kterou mezitím navždy přišla, vzpomínala na exil jen v dobrém. Pobyt v zemi zalité sluncem jí obohatil a celoživotně inspiroval. V hostitelské zemi ale setrvala z donucení a o to větší stesk po své domovině zažívala. Během prvního pobytu byla *mladá* věkem, avšak *stará* svými životními zkušenostmi. „*Ale v Mexiku na počátku čtyřicátých let jsem nebyla jen mladá, byla jsem také už stará z přestálého nebezpečí, zlých zkušeností, krutých ztrát. A jakkoli jsem tehdy přijela jen s komickým námořnickým kufříkem v ruce, vyloženým papírem potištěným pestrými květy, který byl vyroben někde v Casablance, byla jsem zároveň i bohatá: měla jsem dobré i zlé zkušenosti, staré i nové přátele. A možnost začít znova, umět dál žít. Možná právě proto mě tohle shledání tak hluboce zasáhlo. Neboť to bylo právě Mexiko, kde jsem se v těch strašlivých válečných letech soužila a doufala, byla to tahle krásná a svérázná země, kterou jsem se pokoušela pochopit, kde jsem se učila psát a kde jsem se vdala, kde jsem toužila po Evropě a třásla se před návratem do její zpusťované podoby – to všechno tu pro mě zase bylo.*“²⁷⁷

2.6.3 Návrat do poválečné Evropy

Na dalmatské nákladní lodi *Perast*, kde Balk působil jako lodní lékař a Reinerová jako pomocná síla v kuchyni, pluli do Bělehradu. Za normálních podmínek byla cesta přes Atlantik pro většinu uprchlíků finančně těžko dostupná. Ale díky Balkově domluvě s jugoslávským kapitánem lodi, ji mohli manželé tímto způsobem realizovat.

Návrat do válkou zasaženého města, byl pro manželský pár s dítětem na cestě, navíc bez dostatečného množství finančních prostředků a zajištěného bydlení, obzvlášť náročný. „*Kdo byl v Bělehradě v prvních poválečných měsících nezapomene nikdy na všechny ty chlapce a dívky s prázdnými rukávy, nezapomene jak svými novými berlemi a dřevěnými nohami vyřukávali na dlažbu svého města obžalobu proti válce a fašistickému běsnění.*“²⁷⁸

²⁷⁷ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Lodní lístek*, próza Druhé přistání v Mexiku, Labyrint, Praha 2009, str. 45.

²⁷⁸ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola Poslední stanice a návrat domů, Mladá Fronta, Praha 1956, str. 252.

Poté co si Reinerová v nové zemi, i přes prvotní nelehké období a stesk po rodné vlasti, přivykla zdejšímu životu, narodila se spisovatelce v březnu roku 1946 dcera Anna. Smutné zprávy se spisovatelce nevyhnuly ani v Jugoslávii; milovaný přítel Kisch zemřel a manžel Balk onemocněl a musel být převezen na kliniku do Prahy. Po devíti letech plných stesku po rodné vlasti, přijela do Československa také Lenka Reinerová s dcerou.

Návrat do Prahy, kde už nikdo z rodiny nežil a kde už domov nebyl domovem, byl velmi těžký. Také mistr reportáže už nebydlel v pražském domě U dvou zlatých medvědů. V padesátých letech, se vždy levicově orientovaná spisovatelka, musela postavit realitě. Jako židovka, předválečná členka strany, manželka interbrigadisty, která žila v emigraci na západě, splňovala všechny předpoklady pro vyšetřovací samovazbu v pražské Ruzyni, kde nakonec v letech 1952-1953 strávila patnáct měsíců. Dohromady spisovatelka odseděla přes 3 roky, v zahraničí jako mladá dívka, v Praze jako matka malého děvčátka. A snad právě v Ruzyni si sáhla na samé dno; nejvíce se jí dotklo, že při každém vyvedení z cely musela mít zavázané oči a to i při samotném propuštění. Pro překonání těchto nelehkých chvil bylo pro Lenku Reinerovou důležité následující: „*Když jsem si večer lehla na podlahu, popřála jsem si nahlas „dobrou noc“ a ráno jsem si nahlas popřála „dobré jitro“. A takovéto maličkosti obrovsky pomáhají. Je to otázka vlastní důstojnosti, kterou si člověk nesmí nechat vzít i za těch nejhorších podmínek.*“²⁷⁹

Osmatřicetiletá spisovatelka musela odejít do Pardubic, kde pracovala jako prodavačka skla, přesto stále vyvíjela úsilí o návrat do veřejného života. Spolupracovala např. s československým germanistou a profesorem dějin německé literatury Eduardem Goldstückerem. V roce 1964 už pracovala na pozici šéfredaktorky pro časopis *Im Herzen Europas*, vydávaný pro zahraničí, zejména pro Německo. Na podzim roku 1968 se aktivně zúčastnila protestního shromáždění *Svazu novinářů* v pražské Lucerně a její příspěvek o nedobrovolných tragických životních zkušenostech v různých zemích se jí stal osudným. Když dcera Anna odjela v roce 1968 jako studentka Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze na čtyřtýdenní pobyt do Londýna, matka ani dcera netušily, že je následující vývoj politických událostí v Československu odloučí na další roky. Dnes žije nejbližší rodina Lenky Reinerové, dcera Anna Fodorovová a vnučka Philipa, v Londýně.

Po roce 1969, kdy postihl spisovatelku zákaz publikovat a opět byla vyhozena ze zaměstnání, vydělávala si tlumočením z němčiny a naopak a překládáním knih pod jiným

²⁷⁹ Citováno podle: Oficiální stránky České televize, Rozhovory Marka Ebena s významnými osobnostmi v rámci pořadu „Na plovárně“ tentokrátě věnovaném Lence Reinerové (23. listopadu 2006), dostupné z < <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1093836883-na-plovarne/206522160100025-na-plovarne-s-lenkou-reinerovou/>> ze dne 23. července 2014.

jménem. Od začátku osmdesátých let mohla vydávat německy psané knihy v berlínském nakladatelství *Aufbau*. Pád berlínské zdi v listopadu 1989 byl počátkem úspěšných let a docenění také pro Lenku Reinerovou, jak v Německu, tak v Čechách. Až do své smrti žila v Praze a neustále psala v němčině. České překlady zajistily Olga Walló a Jana Zoubková a od roku 2001 je soustavně vydává nakladatelství Labyrint.

Přestože Lenka Reinerová začala boj se zákeřnou nemocí už v roce 1948, po celý život byla mimořádně aktivní dámou, která se účastnila veřejného života a nikdy se nelitovala. Byla první nositelkou *Schillerova prstenu (Schiller ring)*, který získala v roce 1999 ve Výmaru. Prezident Václav Havel ji v roce 2001 státně vyznamenal *Medailí Za zásluhy I. řádu*, za sbližování české, německé a židovské kultury. Od roku 2002 se stala čestnou občankou města Prahy a od března 2003 nositelem německého vyznamenání, *Goetheho medaile*. V roce 2004 se zasloužila o vznik *Pražského literárního domu autorů německého jazyka*.

„Já myslím, že mám kladný postoj k životu. Ten život je někdy velice těžký. Jsem dokonce dost nemocný člověk, ale musíme se s tím poprat a všechno jde. A potom, všítat si lidi kolem sebe, každý z nás je jen součást něčeho. I maličkosti dovedou být zážitek a to člověka potom podrží.“²⁸⁰

2.7 Závěrečná poznámka

Emigrace z Československa probíhala v několika vlnách, vždy z různých důvodů. V druhé polovině 19. století a ve 20. letech 20. století, opouštěli lidé Československo dobrovolně, především z ekonomických důvodů, jednalo se tedy o vystěhovalectví nebo emigraci. Oproti tomu, další vystěhovalecká vlna během pohnutých let 1938-1939, způsobila nucený, politicky motivovaný odchod, tedy exil.

V době, kdy se řada demokraticky smýšlejících lidí, rozhodovala opustit předválečné Československo, podmínky k přijímání uprchlíků se od třicátých let značně omezily. Jednalo se především o zavedení kvótového systému do Ameriky, který emigrantům otevřel dveře do Latinské Ameriky (především Argentiny a Brazílie) a do Kanady. Mexiko přes počáteční uplatňování politiky „zavřených hranic“ udělilo nakonec azyl cca 2000 uprchlíků z řad židovských umělců, intelektuálů, advokátů, lékařů, zejména pak španělským republikánům.

²⁸⁰ Oficiální stránky České televize, Rozhovory Marka Ebena s významnými osobnostmi v rámci pořadu „Na plovárně“ tentokrát věnovaném Lence Reinerové (23. listopadu 2006), dostupné z < <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1093836883-na-plovarne/206522160100025-na-plovarne-s-lenkou-reinerovou/>> ze dne 23. července 2014.

Mezi rakouskými a německými antifašisty v Mexiku, zastupovala Československo skupinka pražských, německy píšících spisovatelů židovského původu, kterým se během dramatických let druhé světové války podařilo uprchnout. Byl to Egon Erwin Kisch, Otto Katz alias André Simone a mladá žurnalistka Lenka Reinerová. Všichni tři se podíleli na aktivitách německých antifašistických spisovatelů, intelektuálů či umělců a snažili se proti fašismu bojovat psaným slovem. Byly to výjimečné osobnosti, jejichž životy, tvorba a především zkušenosti nabyté v exilu, byly v předchozím textu popsány.

3 Česká přítomnost v Mexiku ve 30. a 40. letech 20. století

3.1 Vlastimil Kybal, československý diplomat v Mexiku

Významnou úlohu pro navázání dobrých vztahů mezi Československem a Mexikem, ve 2. polovině třicátých let 20. století, sehrály diplomatické a společenské aktivity československého historika a především velvyslance z let 1935-1939, Vlastimila Kybala.²⁸¹

Ihned po svém příjezdu do Mexika, začal s mnoha činnostmi na poli kultury a vědy, ale snažil se také o prohloubení ekonomické spolupráce mezi oběma zeměmi. K tomu využíval svých kontaktů v akademickém světě, kdy vedl přednášky na univerzitách, či promlouval k široké veřejnosti o problematice historických vztahů mezi Střední Evropou a Mexikem.

Kybal byl velice činnorodý také v ekonomické oblasti, byť nedosáhl takových úspěchů, jako v kulturní a vědecké sféře. Nezájem československých exportérů způsobila nedostatečná informovanost. V roce 1936 dal podnět k účasti mexických exportérů na pražském mezinárodním veletrhu a ve zprávě o mexické ekonomice zdůrazňoval možnosti, které by československo-mexické obchodní vztahy přinesly pro průmysl, zemědělství a obchod.²⁸²

²⁸¹ Pozn.: Profesor historie středověku a novověku na Filozofické fakultě, navázal plynule na univerzitní dráhu v roce 1920 jako velvyslanec ve službách nově vzniklého samostatného státu Čechů a Slováků a svoji diplomatickou kariéru zahájil v Římě v letech 1920-1925. Společně s historikem Kamilem Kroftou pracoval na vytváření nových vztahů mezi ČSR, Vatikánem a Itálií. Protože měl vlídný vztah k románskému světu, pokračoval v diplomatických aktivitách v letech 1925-1927 v Jižní Americe (v Brazílii a Argentině) a v letech 1927-1933 ve Španělsku. A konečně, po dvou letech přestávky, kdy se vrátil na univerzitní půdu, byl v roce 1935 jmenován vyslancem pro Mexiko a středoamerické republiky, kde se také jeho dvacetileté působení v čele diplomatických misí v roce 1939 uzavřelo předáním legace ČSR německé moci.

Hrdlička, op. cit., kapitola Exil, str. 1-9.

²⁸² Pozn.: Mexický export v Československu tvořily především tropické plodiny (bavlna, sisal, káva) a suroviny. Před okupací Československa nacistickým Německem, bylo Mexiko největším exportérem olova do Československa. Mexiko ale nezaujímal pouze postavení dodavatele základních surovin, naopak nabízelo možnosti i pro československý vývoz, který tvořily textilní výrobky (zejména bavlna), sklo, slad, chmel a významné zastoupení měly také stroje, technická zařízení a chemikálie.

Opatrný Josef, *Stručná historie států, MEXIKO*, kapitola Česko – mexické vztahy, Praha 2003, str. 193-194.

Hospodářskou a kulturně politickou spolupráci, zaštitilo *Sdružení přátel Československa*, založené na základě Kybalovy iniciativy v listopadu roku 1936. V době vzniku měl spolek asi devatenáct příznivců Československa z řad mexických intelektuálů. O dva roky později se členská základna rozšířila na čtyřicet devět členů a v roce 1938 už dosahovala čtyřiapadesáti členů.²⁸³

V roce 1937 spatřilo světlo světa první vydání časopisu *Boletín Económico Checoslovaco*, představující československou politiku a možnosti, které československý obchod nabízel pro mexický vývoz. Ke konci roku 1938 bylo vydáno poslední číslo časopisu, nicméně v zápětí jej nahradil nový titul *El Corazón de Europa*. Všechny tyto nepřetržité aktivity a činnosti Kybala a rovněž celého jeho týmu, měly nesporný význam pro budoucnost.²⁸⁴

3.1.1 Obnovení československo-mexických vztahů

Kybalovo působení v diplomatických službách v Mexiku a Střední Americe se uzavírá na počátku roku 1939 okupací Československa nacistickým Německem. K předání zastupitelského úřadu v Mexiku došlo dr. Poláčkem, v době Kybalovy nepřítomnosti, a celá událost vyvolala v liberálním Mexiku překvapení. Mexická vláda totiž neuznávala mnichovskou ani berlínskou smlouvu. Díky aktivitám československého diplomata, se po roce 1938 stalo Mexiko jedním z nejvýznamnějších exilových center a tamní vláda poskytla víza našim antifašistům hledajícím azyl. Během druhé světové války, zaujaly mexické úřady kladný postoj k Benešově vládě v exilu v Londýně a ke konci roku 1940, obdržela československá vláda nečekanou nabídku z Mexika. „*Dr. Brumlík informoval v prosinci 1940 Vladimíra Hurbana o iniciativě polského vyslance v Mexiku Marchlewského*²⁸⁵, který již od

Opatrný Josef, „La dimensión histórica de las relaciones checo-mexicanas“, in: *Las relaciones checo-mexicanas*, Ibero-Americana Pragensia, Supplementum 26/2011, Praha 2011, str. 55.

²⁸³ Opatrný Josef, „La dimensión histórica de las relaciones checo-mexicanas“, in: *Las relaciones checo-mexicanas*, Ibero-Americana Pragensia, Supplementum 26/2011, Praha 2011, str. 52.

²⁸⁴ Tamtéž, str. 55-56.

²⁸⁵ Pozn.: Až do září 1939 panovalo mezi Čechoslováky a Poláky nepřátelství. Po porážce Polska projevil obě exilové vlády, československá i polská, snahu sblížit se. Hlavním iniciátorem v tomto směru byl polský velvyslanec dr. Marchlewski, který podporoval Československo. Spolupráce vycházející z polsko-české deklarace ze dne 10. listopadu 1939, se rozšířila i mimo okruh polského velvyslanectví. V květnu 1941 vznikl *Československo-polský výbor* v Mexiku. V témže roce, taktéž na popud dr. Marchlewského, vznikla *Společnost přátel Československa*. Předsedou se stal francouzský velvyslanec v Mexiku, Bodard. Československo-mexická asociace získala prostřednictvím obou organizací dobré kontakty s mexickou veřejností a vstoupila do mezispojeneckého výboru, který se zabýval protifašistickou propagandou. Československo-polská spolupráce však zůstala omezena pouze na Mexiko, kde zaznamenala skutečný význam a ohlas. Jak již bylo mnohokrát zmíněno, demokratické Mexiko, otevřené emigrantům nejen z Polska a z Československa, ale i dalších okupovaných evropských zemí, bylo v Latinské Americe výjimkou. Na rozdíl od československo-polských vztahů v ostatních latinskoamerických zemích, v Mexiku vzájemná spolupráce pokračovala i po roce 1943, po vzájemném ochlazení vztahů mezi oběma vládami. Skončila až návratem emigrantů do osvobozených zemí.

počátku války poskytoval československým uprchlíkům nutnou konzulární pomoc.“²⁸⁶ Beneš zprvu udržoval rezervovaný postoj s ohledem na choulostivé vztahy mezi Anglií a Mexikem způsobené naftovou krizí v roce 1938. Během války však došlo k navázání užších kontaktů Mexika se Spojenými státy, i s Velkou Británií. Smlouvu o vzájemné pomoci v případě agrese, podepsalo Mexiko s USA 14. března 1941.²⁸⁷

Obnovení diplomatických vztahů s Latinskou Amerikou bylo aktuální až po uznání Benešova kabinetu Velkou Británií v červenci 1940. „17. září notifikoval československý vyslanec v Londýně dr. Lobkovic zástupcům Argentiny, Brazílie, Chile, Peru, Ecuadoru, Kolumbie, Venezuely, Bolívie, Paraguaye a Uruguaye ustavení čs. vlády v exilu a odevzdal jim memorandum o její právní totožnosti s vládou předmnichovské republiky.“²⁸⁸ S výjimkou Bolívie, která zaslala dr. Benešovi pouze prohlášení o svých sympatiích, ostatní latinskoamerické vlády na československou akci vůbec neodpověděly.²⁸⁹

Prvotní odmítání ze strany latinskoamerických států se změnilo po vstupu USA do války. Na meziamerické konferenci v Rio de Janeiru v lednu 1942, byla z mexické a uruguayské iniciativy přijata rezoluce č. 38, jež „doporučovala americkým republikám pokračovat v kontaktech se zástupci okupovaných států, které bojují za svou nezávislost a nespolupracují s nepřítelem.“²⁹⁰ Dne 12. března 1942 oznámil mexický velvyslanec ve Spojených státech rozhodnutí o obnovení diplomatických vztahů mezi Mexikem a Československem a to se také 26. března 1942 realizovalo. V květnu se chopil svého úřadu v Mexiku československý chargé d'affaires dr. Karel Wendl. Koncem května a počátkem června 1942, kdy se československé ministerstvo zahraničí pokoušelo opět obnovit diplomatické styky s latinskoamerickými vládami, byla zahraničněpolitická pozice československé vlády stabilní a preferovala hospodářské podněty – udržení ekonomických pozic v regionu by vytvořilo předpoklady pro poválečné obchodní styky. Nyní byla situace příznivější a Československo obnovilo diplomatické styky s Bolívií, Paraguayí, Uruguayí, Peru.²⁹¹

Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, kapitola Československo-polská spolupráce v Latinské Americe, Praha 1972, str. 55-56.

²⁸⁶ Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, kapitola Mexická nabídka, Praha 1972, str. 51.

²⁸⁷ Tamtéž, str. 52.

²⁸⁸ Citováno podle: Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, kapitola První pokusy o obnovení diplomatických styků se státy Latinské Ameriky, Praha 1972, str. 40.

²⁸⁹ Tamtéž, str. 41.

²⁹⁰ Citováno podle: Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, kapitola Meziamerická konference v Rio de Janeiru a československá otázka, Praha 1972, str. 72.

²⁹¹ Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, kapitola První úspěchy, Praha 1972, str. 74, 77.

3.2 Krajaňské hnutí v USA a v Mexiku, 1939 – 1945

Desetitisíce legionářů, bojujících za vznik nového státu na frontách první světové války v Rusku, v Itálii a ve Francii v letech 1914-1918, výrazně podpořily krajaňské spolky Spojených států poskytnutím rozsáhlé materiální a finanční pomoci. Vytvoření nového státu si vážili a velmi citlivě vnímali jakékoliv jeho ohrožení, zejména pak v souvislosti s březnovými událostmi roku 1939.²⁹²

V meziválečném období byla zaznamenána klesající aktivita krajaňských organizací. Tento útlum v jejich činnosti mohl souviset s opatřením vlády Spojených států na omezení imigrace v podobě zavedení kvót. K opětovnému nárůstu činnosti krajaňských spolků v USA došlo v roce 1933, v souvislosti s přípravou Světové výstavy v Chicagu²⁹³. Dalším faktorem, který měl vliv na aktivizaci krajanů v druhé polovině třicátých let 20. století, byl bezesporu šířící se fašismus v Německu a z toho plynoucí ohrožení Československa. „*Informace o situaci v republice přinášely krajaňské noviny a časopisy, především Svornost, Denní hlasatel, New Yorkské Listy a další, ale i americké sdělovací prostředky.*“²⁹⁴

Veřejnost situaci v Evropě se zájmem sledovala, protiněmecká nálada byla čím dál znatelnější a mobilizovala se antifašistická síla. Sympatie k cílům nacistické agrese rostly, především k Československu. Přirozeně nebylo snadné akceptovat vyhlášení samostatné Slovenské republiky a následnou okupaci Československa v březnu 1939.

V souvislosti s mnichovskými událostmi, vystoupila v Latinské Americe masivní podpora v rámci československého zahraničního odboje rozšířená o pomoc českých a slovenských²⁹⁵ krajanů. Jejich aktivity se lišily stejně, jako jednotlivé státy. Hlavní úlohu sehráli opět krajané ve Spojených státech, ale v průběhu války je možné vystopovat jejich působení také v jiných koutech světa. Od roku 1939 se na pomoci čs. zahraničnímu odboji podíleli krajané z Latinské Ameriky, Kanady, Austrálie, Jižní Afriky, Indie. V případě Latinské Ameriky byl rozpad státu Čechů a Slováků chápán rozdílně – veřejnost a demokratické kruhy jej kritizovaly a vyjadřovaly svůj nesouhlas. Naproti tomu vlády

²⁹² Hanzlík František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938 – 1945*, Ministerstvo obrany České republiky, Praha 2010, str. 3.

²⁹³ Pozn.: Kromě představitelů krajaňských organizací se na přípravách výstavy podílel také první český starosta Chicaga, Anton Čermák, rodák z Kladna. Na výstavě měl své zastoupení také československý pavilon, kdy bylo možné shlédnout krajaňské osady v USA zobrazené na nástěnné mapě, informace o spolkovém životě krajanů, přehled novin a časopisů či seznam starostů měst českého či slovenského původu. Dokonce prezident T.G.Masaryk zaslal krajanům fotografii s věnováním.

Tamtéž, str. 4.

²⁹⁴ Tamtéž, str. 5.

²⁹⁵ Pozn.: s výjimkou některých slovenských spolků a skupiny kolem „Jihoameričana“. Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, Universita Karlova, Praha 1972, str. 32.

jednotlivých států nechtěly komplikovat především hospodářské vztahy s Německem. Ve spletité situaci se nacházeli krajané ve státech sympatizujících a podporujících fašismus.²⁹⁶

Po květnové částečné mobilizaci v Československu, se na jaře a v létě zintenzivnily aktivity krajanů v USA. Organizovaly se různé akce na podporu Československa, jako např. sbírka do *Fondu na obranu republiky*. Tímto způsobem získané finanční prostředky se posílali přímo do Prahy a nejaktivnějšími organizacemi byly např. výbory v Clevelandu, New Yorku nebo Texasu. Stále ještě ale neexistovala politická organizace krajanů, která by jejich úsilí a aktivity sjednotila a realizovala pomoc materiální i politickou v rámci celých Spojených států.²⁹⁷ Teprve až koncem září 1938 vznikl celoamerický *Výbor na záchranu Československa*²⁹⁸, jehož členy byli nejen zástupci protifašistických organizací z celých Spojených států, ale také přední osoby politického a veřejného života.²⁹⁹

S myšlenkou vytvoření jednotné americké *Národní rady Čechů, Slováků a Karpatorusů*, tvořené místními krajanými výbory bez ohledu na politické přesvědčení a národní příslušnost, přijel dne 27. září 1938 do Spojených států bratr prezidenta Beneše, Vojta Beneš. Jeho idea se realizovat nepodařila, naopak vyvolala mezi jednotlivými skupinami nesváry. Situace se obrátila až v únoru 1939, kdy do USA dorazil také samotný dr. Edvard Beneš. Další uznávanou a populární osobností v USA, byl syn T. G. Masaryka, Jan Masaryk. V lednu 1939 odplul z Londýna do New Yorku. Jak již bylo zmíněno, mnichovské události vyvolaly vlnu reakcí. Někteří okupaci zbytku Československa Německem jednoznačně odsoudili, zatím co jiní, především krajané – legionáři z první světové války, vyjadřovali podporu dr. Benešovi. S žádostí, aby se postavil do čela odboje, mu do chicagského hotelu Windermere přišlo stovky písemných žádostí.³⁰⁰ „Dne 16. března zaslal protestní telegramy prezidentu Spojených států F. D. Rooseveltovi, ministerským předsedům Chamberlainovi a Daladierovi i předsedovi Rady Společnosti národů.“³⁰¹ A na rozdíl od

²⁹⁶ Hanzlík František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938 – 1945*, Ministerstvo obrany České republiky, Praha 2010, str. 4.

²⁹⁷ Pozn.: Během první světové války fungovalo České národní sdružení, ale s koncem války se rozešly také jeho organizace. Místní organizace fungovala pouze v Chicagu, současně bylo v provozu Ústředí československých spolků v New Yorku. Tamtéž, str. 7.

²⁹⁸ Pozn.: Nově založená instituce uskutečnila ihned po svém vzniku na v newyorské Madison Square Garden manifestaci. Účast předčila očekávání – kapacita haly pro 20 000 osob byla nedostačující a tak další tisíce posluchačů podpořili manifestaci v přilehlých ulicích. Události se zúčastnili i významné osobnosti, jako např. německý spisovatel Thomas Mann či britská novinářka známá svými protifašistickými články, Dorothy Thompsonová. Součástí manifestace byla sbírka pro Československý červený kříž a vynesla přes 7 000 dolarů. Dále byla schválena rezoluce s žádostí adresovanou americkému prezidentovi, o případný zásah do evropského konfliktu ve prospěch Československa. Tamtéž, str. 7.

²⁹⁹ Tamtéž, str. 7.

³⁰⁰ Tamtéž, str. 9 – 10.

³⁰¹ Citováno podle: Hanzlík František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938 – 1945*, Ministerstvo obrany České republiky, Praha 2010, str. 10.

kapitulace československých zastupitelských úřadů v Latinské Americe: „*v tentýž den odmítl vydat československé velvyslanectví ve Washingtonu nacistickým úřadům velvyslanec v USA Vladimír Hurban. Okamžitě odcestoval za E. Benešem do Chicaga a dal sebe i svůj úřad k dispozici vznikajícímu čs. zahraničnímu odboji.*“³⁰²

Krátce po březnových událostech roku 1939 se zformovalo odbojové hnutí na domácí i zahraniční půdě – na vnitřních frontách vznikly odbojové organizace konfrontující se s nacisty a zahraniční odboj se odehrával v západním světě. Ve Spojených státech k němu 19. března 1939 vyzval světovou veřejnost dr. Beneš. „*O několik týdnů později, 8. června, přednesl pak „inaugurační řeč“ druhého zahraničního odboje.*“³⁰³ Aktivně se zapojili noví přistěhovalci, kteří opustili Československo v letech 1938-39. Jejich hlavním cílem bylo obnovit Československo v té podobě, kterou mělo před mnichovskými událostmi a opět oživit diplomatické vztahy s ostatními státy, včetně latinskoamerických.

Významným impulsem pro vznik a první akce druhého odboje, bylo založení *Československé národní rady* v Chicagu 18. dubna 1939, sdružující asi čtvrt miliónů krajanů ve Spojených státech. Za postavením E. Beneše do čela zahraničního odboje krajané jednoznačně stáli.³⁰⁴ „*Československá národní rada v Americe se stala centrem organizujícím pomoc čs. zahraničnímu odboji. Do uznání československé exilové vlády vládami velmocí a Sovětského svazu se ČSNRA stala hlavním pojítkem mezi krajany nejen ve Spojených státech, ale i v Kanadě, Mexiku, v zemích Latinské Ameriky, v Evropě, Asii, Africe a v Austrálii.*“³⁰⁵

Současně tyto kroky inspirovaly krajanské hnutí v ostatních zemích. Československá politická emigrace ve Francii se snažila sestavit dočasnou exilovou vládu, uznávanou západními mocnostmi. Francie a Velká Británie ale souhlasily pouze s vytvořením tzv. *Československého národního výboru*, jako orgánu zahraničních Čechoslováků. Nakonec francouzská vláda 14. listopadu 1939 Československý národní výbor uznala a o měsíc později ji následovala anglická vláda. Ještě v průběhu následujícího roku uznaly Národní výbor Austrálie, Nový Zéland a Jihoafrická Unie. Po kapitulaci Francie se československé emigrační centrum přesídlilo do Londýna a dalším cílem Národního výboru byla snaha o zrušení mnichovské smlouvy a o vytvoření prozatímní exilové vlády. Benešova žádost

³⁰² Citováno podle: Hanzlík František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938 – 1945*, Ministerstvo obrany České republiky, Praha 2010, str. 10.

³⁰³ Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, str. 37.

³⁰⁴ Hanzlík František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938 – 1945*, Ministerstvo obrany České republiky, Praha 2010, str. 13.

³⁰⁵ Citováno podle: Hanzlík František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938 – 1945*, str. 14.

o uznání nově sestavené československé vlády britskému kabinetu byla vyslyšena.³⁰⁶ „*Na tomto základě budovala čs. vláda v Londýně i své vztahy vůči zemím Latinské Ameriky.*“³⁰⁷

Pomoc krajanů³⁰⁸ československému zahraničnímu odboji spočívala především v získávání finančních prostředků (zejména pro československý zahraniční odboj a uprchlíky), v podpoře československému zahraničnímu odboji prostřednictvím amerických úřadů a samozřejmě v zajištění spolupráce jednak mezi krajany v ostatních zemích světa a také s reprezentanty československého odboje v zahraničí. Krajané v jednotlivých státech USA se podíleli také na uznání československé exilové vlády a to zejména formou dopisů adresovaných významným politikům. Od léta roku 1939 už směřovala finanční podpora ze Spojených států do Francie a Polska, kde vznikala československá vojenská skupina.³⁰⁹ Určitá podpora, především finanční, byla poskytnuta hlavně uprchlíkům ve Francii a interbrigadistům ve francouzských internačních táborech.

Československá národní rada intenzivně pracovala na rozšíření svých poboček téměř do všech zemí světa a za pomoci zřízení tiskové služby byl umožněn snadnější přístup k informacím.³¹⁰ ČSNRA navázala spolupráci např. s redakcí časopisu *Čechoslovák* a prostřednictvím svých poboček jej šířila mezi ostatní krajanské spolky v zahraničí, zejména v latinskoamerických státech. Naproti tomu, časopis na svých stránkách zprostředkoval informace o působení ČSNRA. Vzájemná spolupráce se však neomezovala pouze na zmíněné periodikum, ale také na vydávání knih, brožur, pohlednic či jiných tiskovin.³¹¹ Krajanské spolky tak dostaly příležitost dozvědět se více informací o možnostech poskytování konkrétní pomoci československému zahraničnímu odboji, či exulantům v nesnázích.³¹² ČSNRA navázala také velmi těsnou spolupráci s československou exilovou vládou ihned po jejím uznání.

Začátkem června 1942 proběhla tiskem zpráva o atentátu na R. Heydricha a netrvalo dlouho a celý svět se mohl dočíst o reakci Němců na tuto událost. Zpráva o vyhlazení Lidic

³⁰⁶ Nálevka Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, kapitola Počátky zahraničního odboje, Praha 1972, str. 37 - 38.

³⁰⁷ Tamtéž, str. 38.

³⁰⁸ Pozn.: Edvard Beneš vycházel ze zkušeností získaných v první světové válce, kde sehrála finanční a materiální pomoc krajanů důležitou úlohu. Proto se v rámci svých přednášek po Americe zaměřil zejména na tyto skupiny. Nejdůležitějším centrem krajanů se, stejně jako během první světové války, stalo Chicago. Hanzlík František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938 – 1945*, Ministerstvo obrany České republiky, Praha 2010, str. 18.

³⁰⁹ Tamtéž, str. 18.

³¹⁰ Tamtéž, str. 25.

³¹¹ Pozn.: Jejich jediným posláním nebylo pouze zprostředkovávání informací, ale možnost získat finanční prostředky. Prostřednictvím různých bazarů, byly tiskoviny prodávány a výtěžek zajistil buď to pomoc finanční, nebo materiální. Zdrojem příjmu se staly i různé kulturní akce či přednášky významných představitelů československého exilu, mezi které patřili např. J. Masaryk, J. Papánek, V. Beneš. Tamtéž, str. 54, 59.

³¹² Tamtéž, str. 34.

vyvolala vlnu reakcí, konaly se demonstrace s vysokou účastí osob a na památku této tragické události se řada vesnic přejmenovala na *Lidice* po vzoru bývalého českého města. Demonstrace proběhla např. v městečku Stern Park Gardens, kde byl odhalen pamětní kámen s nápisem: „*Lidice v Československu byly zničeny barbary, avšak budou žít navždy v srdcích všech milovníků svobody. Tento pomník postavil svobodný lid americký v Lidicích, Illinois.*“³¹³ Lidická tragédie ještě více podnítila činnost krajanských spolků.

Pomoc československému exilu přicházela kromě Spojených států i z jiných zemí světa. Byly to zejména některé státy Latinské Ameriky, Austrálie, Kanady a další. Nelze ale jednoznačně konstatovat, že s čím větší krajanskou kolonií co do počtu obyvatel, nabývala širších rozměrů také pomoc jimi poskytovaná. Ukázkový příklad lze uvést na státech Latinské Ameriky, kde se některé z nich postavily po okupaci za Československo (zejména Mexiko, Venezuela, Uruguay, Ekvádor či Guatemala). Ale nejpočetnější krajanská kolonie na západní polokouli, hned po Spojených státech, byla v Argentině. Jak už bylo popsáno v rámci první kapitoly, ozřejmující postoj Latinské Ameriky k válečnému dění, byla v Argentině, kvůli otevřeným sympatiím její vlády s Německem, poměrně složitá situace; veřejné protifašistické akce či podpora Československu byly těžko realizovatelné. A naopak Guatemala, s počtem krajanů na desítky, výrazně svými činnostmi krajanské hnutí podpořila.³¹⁴

Československá národní rada, která veškerou činnost organizovala a koordinovala, se od druhé světové války stala celosvětovým centrem krajanského hnutí. Snažila se zacílit pomoc krajanských spolků, založených především na kulturní tradici, na pomoc československému zahraničnímu odboji.³¹⁵ Z celosvětového hlediska měla pomoc krajanských spolků určité rozdílné i shodné znaky. Odlišné stránky pomoci se týkaly zejména druhu podpory (materiální, finanční, politická podpora) ale také jejího rozsahu a výše (závislost na sociálním postavení krajanů v jednotlivých zemích). Všechny organizace ale měly stejný cíl – podporu a pomoc československému zahraničnímu odboji, často ve spojení s hlavními jmény odboje, T. G. Masarykem či E. Benešem.³¹⁶

³¹³ Citováno podle: Hanzlík František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938 – 1945*, Ministerstvo obrany České republiky, Praha 2010, str. 83.

³¹⁴ Tamtéž, str. 95, 111.

³¹⁵ Tamtéž, str. 95.

³¹⁶ Tamtéž, str. 95.

3.2.1 Československo-mexická asociace

Mexiko patřilo k zemím, které se po okupaci Československa za něj postavily. Krajané sdružovaní v *Československo-mexické asociaci*, v úzkém napojení na československý zastupitelský úřad v Mexiku v čele s J. V. Hykou, se také intenzivně zapojili do procesu na pomoc československému zahraničnímu odboji. Díky vzájemné spolupráci těchto institucí, s napojením na československou exilovou vládu v Londýně a Československou národní radu v Chicagu, bylo umožněno také mexické veřejnosti seznámit se s děním v nacisty okupovaném Československu. Ale než byla schopna Československo-mexická asociace tímto způsobem fungovat, prošla určitým vývojem.

3.2.1.1 Vznik Asociace a její fungování až do roku 1942, činnost českých antifašistů

„Počátkem čtyřicátých let vykazovala československá kolonie okolo dvou set padesáti osob. Z části byla organizačně sjednocena v Československo-mexické asociaci (Asociación Checoslovaco-Mexicana), která se zformovala roku 1936 ze Sdružení přátel Československa.“³¹⁷

Během svého exilového pobytu v Mexiku, se na chodu organizace podílela mimo jiné také spisovatelka Lenka Reinerová, která do Asociace nastoupila na pozici technické sekretářky, krátce po svém příchodu do Mexika. Vzpomínky na tehdejší dobu přenesla do své knihy *Hranice uzavřeny*, kdy dle jejího názoru asociace příliš dobře nefungovala: *„Československo-mexická asociace vedla doposud planý a neplodný život. Zmohla se jen na uspořádání jednoho veřejného koncertu české hudby a zahájila sbírku peněžitých příspěvků do „Národního fondu“, kterého má být po válce použito k „všenárodním účelům“. Jinak se omezovala na společenské schůzky a příležitostný poslech přednášky pana docenta. Nikdy pánům z výboru nenapadlo, aby pozvali na přednášku tak svědčeného antifašistického bojovníka, jako světoznámého pražského spisovatele Egona Ervína Kische, který taky žije v Mexiku jako uprchlík. Nestarají se ani o to, aby se dohodli se skupinou slovenských emigrantů, kteří žijí stranou a sami pro sebe.“³¹⁸*

Tuto skutečnost potvrzuje také Ivo Barteček, který upozorňuje na nedostatečnou aktivitu výboru Asociace bezprostředně po okupaci Československa, zejména v otázce navázání kontaktů s evropskými antifašisty či slovenskými emigranty.³¹⁹ Většina členů spolku nebyla s vedením někdejšího výboru spokojená. Fungování vedení asociace velmi osobně

³¹⁷ Citováno podle: Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka v Mexiku*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 30-31.

³¹⁸ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola V Mexiku, Mladá Fronta, Praha 1956, str. 182.

³¹⁹ Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka v Mexiku*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 31.

popsala opět Lenka Reinerová: „*Hlavní slovo v asociaci má jedovatý, nenávistný pan docent Brumlík, o němž se s úctou šeptá, že je „strašně inteligentní“ a že je „důvěrníkem londýnských“ (...)* „*Mezi Čechoslováky se pohybuje jako jejich naprostý pán a všichni se bojí toho nahrblého, nevrlého člověka, jeho arogance a kousavých poznámek. (...) Tajemníkem spolku je jakýsi pan inženýr – každý uzná, že to na veřejnost lépe působí, jsou li členy výboru skuteční „vzdělanci“.*“³²⁰

Pole Lenky Reinerové měla Asociace kolem dvou set členů (1941): „*Jsou mezi nimi i lidé bez akademických titulů, skromní, povýšeneckým výborem zakřiknutí. O ně, především, se musíme opírat, s nimi se může pracovat.*“³²¹ Bohužel, ověřit tento počet u jiného zdroje se nepodařilo, stejně tak zjistit, za jakých podmínek byli uchazeči do Asociace přijímáni. Egon Erwin Kisch se stal řádným členem Asociace v roce 1941 a z jeho legitimace je patrné, že má pořadové číslo 61.

Je evidentní, že absenci zastupitelského úřadu bylo třeba vyřešit, aby se zajistily československé kolonii a Československo-mexické asociaci podmínky, pro správné fungování. Jak bylo popsáno v předchozí kapitole, proces obnovení československého zastupitelského úřadu byl dovršen v březnu 1942. Československo-mexická asociace začala navazovat kontakty s evropskými antifašistickými exulanty i s mexickou veřejností a postupně měnila charakter svých aktivit. Podle Ivo Bartečka byla v Asociaci patrná dvojí politická orientace: „*Zatímco jedna část československého exilu orientovala svůj interes ke spolupráci se skupinou polské reprezentace*³²² *podporující londýnskou vládu generála Sikorského (...), formovala se druhá výrazná skupina československého exilu v úzkém kontaktu s německými antifašistickými intelektuály.*“³²³

Reinerová, Kisch i Simone se bezesporu zasadili o narůstající prestiž Asociace. Na základě zkušeností z prostředí německých antifašistů, snažili se vytvořit z Asociace organizaci složenou z českých a slovenských emigrantů a současně oživit její fungování. Lenka Reinerová, ne jen její úsilí, popsala následovně: „*Krok za krokem se snažíme oživit Československo-mexickou asociaci, udělat z čistě společenské instituce přece jen organizaci z vlasti vyhnaných Čechů a Slováků. List při tom pomáhá. Někteří z členů se pokoušejí o psaní*

³²⁰ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola V Mexiku, Mladá Fronta, Praha 1956, str. 181-182.

³²¹ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola V Mexiku, Mladá Fronta, Praha 1956, str. 182.

³²² Pozn.: Prostřednictvím česko-polské spolupráce, která vyvrcholila vznikem Československo-polského výboru a Společnosti přátel Československa, získala Československo-mexická asociace dobré kontakty s mexickou veřejností a vstoupila do mezispojeneckého výboru. Detailněji otázku československo-polské spolupráce rozebírá kapitola.. viz. str....

³²³ Citováno podle: Barteček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka v Mexiku*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 31.

článků. *Paní Miroslava svolává ženy, aby psaly a lepily adresy a balily noviny. Lidé chodí nyní raději do asociace; přišli i Slováci.*³²⁴ Zmíněným listem, byl časopis *El Checoslovaco en México*, kterým se československá komunita snažila přiblížit zdejší lidem svoji rodnou vlast a podmínky, které tam v oné době panovaly. Noviny se posílali mexickým odborům, školám, univerzitám či novinám a rozhlasovým stanicím. Do Asociace, která začala prosperovat, se postupně zapojovali také slovenští emigranti.³²⁵ O situaci v okupovaném Československu a o československém zahraničním odboji podporovaným aktivitami krajské kolonie v Mexiku psal list *Analýza*, který vycházel jako čtrnáctideník.³²⁶

3.2.1.2 Aktivity Asociace určené na pomoc československému zahraničnímu odboji

Členové Československo-mexické asociace se podíleli na pomoci československému zahraničnímu odboji i jinými způsoby. Organizovali zejména finanční sbírky, na kterých se většina krajanů podílela formou pravidelných finančních příspěvků. Např. 13. září 1940 posílala Československo-mexická asociace, zastoupená předsedou Václavem Vrátným, Československé národní radě v Chicagu výtěžek pravidelné měsíční sbírky tzv. „národní daně“, na pomoc československému odboji. V příloze dopisu byly dva šeky na 100,00 a 200,00 dolarů. Asociace si vedla jmenný přehled členů, kteří pravidelně na „národní daň“ přispívali, včetně výše jednotlivých vybraných částek. Na seznamu opět figurují známá jména, jako např. Eduard Čejka³²⁷, Josef Smutný, Václav Vrátný, a další.³²⁸ Pořádaly se také sbírky Národního Osvobození a z doložených seznamů dárců vyplývá, že se na sbírce podíleli také Čechoslováci žijící v Guetemale, jeden člověk z Argentiny a jeden z Hondurasu.³²⁹

Stejně jako jinde ve světě, také v Mexiku vyvolala tragédie spojená s vyhlazením obce Lidice, mimořádnou reakci. Aby se vzpomínka na obec trvale uchovala, došlo k přejmenování vesnice San Jeronimo na Lidice. V Mexiku se pořádali na počest lidických obětí různé akce. Jako příklad lze uvést dopis z června roku 1943, od československého zastupitelského úřadu v Mexiku prostřednictvím tehdejšího chargé d'affaires Dr. Wendla, adresovaného

³²⁴ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola V Mexiku, Mladá Fronta, Praha 1956, str. 192.

³²⁵ Tamtéž, str. 191-192.

³²⁶ Hanzlík František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938 – 1945*, Ministerstvo obrany České republiky, Praha 2010, str. 124.

³²⁷ Pozn.: Eduard Čejka emigroval z Rakouska-Uherska v roce 1916 a než se usadil ve 30. letech trvale v Mexiku, žil v různých státech Latinské Ameriky. Pomáhal československým dobrovolníkům bojujícím ve španělské občanské válce, kteří se posléze dostali do Mexika (např. Slovák Alfred Herzog s rodinou). Aktivně se účastnil organizování sbírek na pomoc československému zahraničnímu odboji, sám také pravidelně přispíval. Pomohl několika československým rodinám židovského původu přehajícím před nacismem, pro které se Mexiko stalo pouze přestupní stanicí, než se dostali ke svým rodinám do USA či jiných států Latinské Ameriky. Přeloženo autorem práce. Online rozhovor s Glorií Čejkovou, 25. 11. 2010, archiv Martyiny Jonákové.

³²⁸ Hanzlík František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938–1945*, Ministerstvo obrany České republiky, Praha 2010, str. 123.

³²⁹ Tamtéž, str. 125.

Československé národní radě v Chicagu, ve věci žádosti zaslání lidických plakátů, potřebných pro chystanou manifestaci. Jak z dopisu vyplývá, manifestační schůze na počest lidických obětí se konala dne 6. července roku 1943 v divadle Palacio de Bellas Artes, kde předsednictví schůze přijal mexický ministr vnitra Miguel Alemán. Kromě zmíněného na akci vystoupil mimo jiné také mexický dělnický vůdce Vicente Lombardo Toledano, místopředseda Asociace Dr. Oscar Štern, nebo československá žurnalistka Lenka Reinerová. Dále se na základě dopisu ví, že byla zahrána Smetanova *Vltava* či v podání mexické herečky zapěna árie z *Prodané nevěsty* a průběh manifestace byl přenášen oficiální rozhlasovou stanicí *Radio-Gobernación*. Na základě druhého doloženého dopisu se dozvídáme, že bylo poskytnuto 25 lidických plakátů.³³⁰

3.2.1.3 Československo-mexická asociace po volbách v roce 1942

S novým modelem fungování Asociace došlo v roce 1942 k výměně dosavadního vedení, včele s Josefem Brumlíkem³³¹, které postoupilo svá místa levicově orientovaným zástupcům.³³² Vedení Československo-mexické asociace se v letech 1940-1948 skládalo z následujících pozic: předseda, dva místopředsedové, jednatel a pokladník. Konkrétní jména na konkrétní pozice ve vedení pro jednotlivé roky, se bohužel zjistit nepodařilo.

Na základě dostupných dokumentů a rozhovorů s Glorií Čejkovou a GeorGINOU Reich de Erdmann, lze obsazení vedoucích pozic alespoň okrajově přiblížit. V roce 1940 byl předsedou Asociace Václav Vrátný a pokladní Zdenka Pospíšilová.³³³ V roce 1941 zastával funkci předsedy Asociace Karel Pospíšil, pravděpodobně na pozici místopředsedy či jednatele působil inženýr Jiří Reich a funkci pokladnice zastávala Zdenka Pospíšilová.³³⁴ Až do voleb

³³⁰ Hanzlík František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938 – 1945*, Ministerstvo obrany České republiky, Praha 2010, str. 124.

³³¹ Pozn.: V Praze působil jako specialista pro srdeční choroby a do Mexika emigroval za války. Během neexistence československého zastupitelského úřadu v Mexiku byl v napojení s Londýnem. Lenka Reinerová v souvislosti s volbami nového výboru dále dodává: „Vyskytuje se v asociaci už jen nepravděpodobně a zřídka. Když už nemůže hrát první housle, ztrácí vůbec zájem o vlasteneckou činnost. (...) Zpočátku se nechce pan docent vzdát svého panství. Varuje členy před „komunistickým svedením“. Zastrahuje lidi, že si podkopávají existenci, že se kompromitují spoluprací s komunisty, že zrazují své „národní povinnosti“ a kdesi cosi.“ Citováno podle: Reinerová Lenka, *Hranice uzavřeny*, kapitola V Mexiku, Mladá Fronta, Praha 1956, str. 181, 192.

³³² Bartěček Ivo, *Československý antifašistický exil německého jazyka v Mexiku*, 1. vyd. Ostrava 1999, str. 32.

³³³ Pozn.: Pozici Václava Vrátného ve funkci předsedy a Zdenky Pospíšilové ve funkci pokladní dokládá dopis od Československo-mexické asociace adresovaný Československé národní radě v Chicagu, týkající se výše obnosu v rámci pravidelné měsíční sbírky od členů Asociace. Hanzlík František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938 – 1945*, Ministerstvo obrany České republiky, Praha 2010, str. 123.

³³⁴ Pozn.: Toto tvrzení vychází z legitimace E. E. Kische k Československo-mexické asociaci, kdy se v roce 1941 stal jejím členem. Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří, *Egon Ervin Kisch, novinář a bojovník*, Novinář 1984, str. 102.

v roce 1942, byla v čele Asociace skupina reprezentovaná Josefem Brumlíkem a Jiřím Reichem. V letech 1943-1946 se v roli předsedy Asociace představil inženýr Theo Schwarz a Dr. Oscar L. Štern. Současně nebylo ničím neobvyklým, že se v letech 1941-1946 na hlavních vedoucích pozicích, střídala vesměs stejná skupina lidí jako např. Jiří Reich, Theo Schwarz, Oscar Štern, Josef Smutný, Václav Vrátný, Eduard Čejka, Arpad Weissmenn či Alfréd Herzog.³³⁵

Nepodařilo se zjistit, kdy přesně Československo-mexická asociace svou činnost ukončila. Je otázka, jakým způsobem byla schopna fungovat po konci války, protože jak z textů mapujících životní příběhy československých německy píšících antifašistů vyplývá, Kisch, Katz i Reinerová se vrátili ihned po válce do Evropy. Glorie Čejková i Georgina Reich de Erdmann se shodují, že se tak stalo pravděpodobně po politických událostech v roce 1948 v Československu, které se staly předmětem sporu i v samotné asociaci. Podle jejich výpovědi, Dr. Oscar Štern či Jiří Reich z Asociace téhož roku, na protest proti politickým změnám v Československu, vystoupil úplně a nebyli zdaleka jediní. „V Československo-mexické asociaci se sdružovali krajané odlišných názorů, ale vzpomínám si, že v roce 1948 po postoupení moci do rukou komunistů a s nástupem prvního komunistického prezidenta Gotwalda do funkce, si řada krajanů vyžádala odstoupení z krajanického spolku.“³³⁶

Myšlenky na další pokus, organizování české a slovenské menšiny v rámci nějakého sdružení, se objevily až s příchodem Sametové revoluce, kdy byla v roce 1992 založena Asociace T. G. Masaryka. Asociace vznikla jako krajanický spolek pro Čechoslováky žijící v Mexiku. V souvislosti s touto Asociací se pojí také jména potomků pamětníků Československo-mexické asociace, jako např. Gloria Čejková či Ivo Štern, kteří se nějakým způsobem zasadili o její fungování.

³³⁵ Osobní rozhovor s Jiřinou Liebermannovou 28. 10. 2010, a Georginou Reich Novotný 28. 10. 2010, archiv Martiny Jonákové

³³⁶ Pozn.: Přeloženo ze španělštiny do češtiny autorem práce. „En esa asociación participaban los paisanos de diversas ideologías, pero recuerdo que en 1948 hubo una verdadera desbandada de muchos que después del triunfo de los comunistas y de haber quedado como presidente Gottwald, pidieron y obtuvieron su baja de dicha asociación.“

Online rozhovor s Glorií Čejkovou, 25. 11. 2010, přepis rozhovoru v archivu Martiny Jonákové.

3.3 Uprchlíci, kteří se už navždy usadili v Mexiku - 30. a 40. léta 20. století

3.3.1 Oscar Leo Štern

Jméno lékaře židovského původu, Oscara L. Šterna (22. 9. 1900 Československo – 25. 11. 1972 Mexiko), je spojováno především s městem Hranice a lázeňským komplexem Teplice nad Bečvou, které zažívaly ve třicátých letech nebývalý stavební rozvoj.

V 17. století vznikla v Hranicích menší židovská obec, nazývaná místními Židy *Reiniz* nebo *Hreiniz*. Přestože v roce 1857 představovala židovská komunita 13% všech obyvatel města, v roce 1930, s počtem 192 osob, tvořili pouze 1,7 % obyvatel. Většina Židů město opustila na přelomu 19. a 20. století, z důvodu lepšího uplatnění v jiných koutech Evropy či zámoří. V období první republiky byli zdejší Židé uznáni jako národnostní menšina a léta 1918-1938 byla ve znamení výstavby rodinných domů.³³⁷ Mezi obchodníky, právníky a lékaře, kterým nové luxusní vily patřily, patřil také lázeňský lékař Oscar Štern. Ale jeho rodina, si stejně jako ostatní majitelé vil, tu svoji nestihla užít. Většina Židů emigrovala a ti, kteří měli to štěstí a přežili koncentrační tábory, svůj majetek už zpět nedostali.

Stavba přepychové vily Oscara Šterna byla zahájena v roce 1938, pod vedením pražského architekta Karla Caivase. Až do poloviny ledna roku 1939, odkdy se vila mohla užívat, bydlela rodina v budově ředitelství lázní č. p. 47 (dnes lázeňská budova Moravan). O realizaci stavby se postaral hranický stavitel Ing. Alois Jambor a celá stavba dosahovala horentní sumy 404.280,00 korun, na tehdejší dobu to byla opravdu astronomická částka. „Šternova vila“ s číslem popisným 67, je dnes součástí kulturních památek obce Teplice nad Bečvou.³³⁸

V září roku 1938, v době stále více citelnější protižidovské nálady, hlásilo se k židovství v Hranicích 143 osob a necelá stovka ještě přibyla po záboru Sudet.³³⁹ „*Ve čtvrtek 3. Listopadu 1938 byly protižidovskými nápisy pomalovány výlohy obchodů, které vlastnili hraniční Židé. V noci z 11. Na 12. Listopadu 1938 proběhla v blízkém, tehdy již „říšském“ Novém Jičíně, smutně proslulá „Křišťálová noc“. Nacisté zdemolovali synagogu a pozatýkali a ztýrali několik desítek židovských spoluobčanů, z nichž někteří měli příbuzné v Hranicích.*“³⁴⁰ Lázně Teplice nad Bečvou, kde Oscar Štern působil v letech 1931-1938 jako

³³⁷ Bednář Václav, Prospěch Tomáš, *Židé na Hranicku*, Nakladatelství Dost, Hranice 2007, str. 1, 5, 10. Dostupné ve formátu pdf z <<http://www.historie.hranet.cz/pdf/zide2007.pdf>> 30. července 2014.

³³⁸ Slavné vily Čech, Moravy a Slezska, *Vila Osca L. Šterna*, dostupné z <<http://www.slavnevily.cz/vily/olomoucky/vila-oskara-l-sterne-ze-dne>> 30. července 2014.

³³⁹ Bednář Václav, Prospěch Tomáš, *Židé na Hranicku*, Nakladatelství Dost, Hranice 2007, str. 11. Dostupné ve formátu pdf z <<http://www.historie.hranet.cz/pdf/zide2007.pdf>> 30. července 2014.

³⁴⁰ Citováno podle: Bednář Václav, Prospěch Tomáš, *Židé na Hranicku*, Nakladatelství Dost, Hranice 2007, str. 11. Dostupné ve formátu pdf z <<http://www.historie.hranet.cz/pdf/zide2007.pdf>> 30. července 2014.

vedoucí lékař, zažívaly období prosperity přerušené až vrcholícím antisemitismem. Protizidovská opatření³⁴¹, přijatá protektorátní vládou, zasáhla tvrdě do života zdejší židovské komunity.

Od března 1939 bylo mimo jiné zakázáno židovským lékařům a advokátům vykonávat svoji profesi. Tento postih se týkal také lékaře Oscara Šterna, který byl v roce 1939 odvolán z postu hlavního lázeňského lékaře. Bývalý lázeňský lékař si velmi dobře uvědomoval, jaké nebezpečí s ohledem na židovský původ hrozí celé jeho rodině. Proto vynaložil veškeré síly na získání potřebných cestovních dokumentů a v létě 1940 mu úřady povolili jako poslednímu Židovi vycestovat spolu s manželkou Miroslavou, rozenou Beckovou (1898-1945) a dvěma dětmi do Mexika. Nebýt tohoto rozhodnutí, čekal by je s největší pravděpodobností stejný osud, jako ostatní obyvatelé Hranic a okolních obcí. Dne 22. června roku 1942 nastoupilo do transportu na dvě stovky osob, byly přepraveny do záchytného tábora v Olomouci a následně do Terezína. Z koncentračního tábora byly během měsíců červenec - září vypraveny tři transporty směrem na východ a všichni Židé byli zavražděni, někteří neznámo kde, jiní v lese či výfukovými plyny. Nejvíce hranických Židů přišlo o život plynem v Osvětimi, v období říjen 1942 až říjen 1944. S koncem války se do Hranic vrátilo 26 občanů židovského původu – 14 židovského vyznání, 12 považováno za Židy na základě rasových norimberských zákonů. Někteří se dočkali konce války v pracovních táborech, jiným se podařilo přežít v okolních lesích a navázali styk s partyzány.³⁴²

Rodina se po absolvování poměrně dramatické cesty přes Belgie a Finsko do Švédska dostala za oceán a usadila se v mexickém hlavním městě. Zkušený lékař získal práci poměrně rychle, věnoval se internímu lékařství a kardiologii. Dokonce získal pozici lékaře mexického *Národního ústavu kardiologie*. Od třicátých let zastával také funkci prezidenta úplně prvního krajanského spolku s názvem *Československo-mexická asociace*. S blížícím se koncem války zvažoval možnost návratu do rodné vlasti, ale v roce 1945 ho na vždy opustila manželka Miroslava. Své rozhodnutí definitivně změnil po nástupu komunistického režimu k moci. Také ukončení spolupráce s Československo-mexickou asociací bylo svým způsobem protestní akcí na politické změny v Československu.

³⁴¹ Pozn.: V Hranicích platila podobná nacistická protizidovská opatření, jako v ostatních regionech. Židovské obchody musely být označeny nápisem: „Judisches Geschäft – Židovský obchod“. Obchody se smíšeným zbožím, se suknem, pekárna či řeznictví byly „arizovány“, menší obchody úplně zrušeny. Od podzimu roku 1940 platil zákaz bohoslužeb v synagoze a o rok později už platil zákaz veškerých židovských bohoslužeb. Všichni Židé, starší šesti let, museli nosit na levé náprsní straně svého oděvu našitou žlutou šesticípou hvězdu velikosti dlaně, s černým nápisem „Jude“. Dále pro ně platil zákaz překročit katastrální území města Hranice, návštěvy divadel, kina, sportovních zařízení a zákaz vstupu do areálu lázní. Samozřejmě se zabavovaly veškeré cennosti. Bednář Václav, Prospěch Tomáš, *Židé na Hranicku*, Nakladatelství Dost, Hranice 2007, str. 12. Dostupné ve formátu pdf z <<http://www.historie.hranet.cz/pdf/zide2007.pdf>> 30. července 2014.

³⁴² Tamtéž, str. 13, 14.

3.3.2 Miroslava Šternová

Zatímco je jméno *Miroslava Šternová* pro řadu českých obyvatel neznámé, v Mexiku je tomu naopak. *Česká Marilyn* či *Miros Mango*, jak jí v Mexiku nazývali, se stala zdejší žádanou hvězdou zlaté filmové éry. Talentovaná a půvabná herečka vyhrála v roce 1945 soutěž krásy hlavního města Mexika. Miroslavu s božskou Marilyn nespojovala pouze krása a bouřlivý život, ale také rozhodnutí, ukončit dobrovolně svůj život. O jejím dramatickém životě se mnoho neví a k dispozici je pouze několik útržkovitých informací, které se však v mnoha ohledech rozcházejí.

Miroslava Šternová se zřejmě narodila 26. února 1925 v Praze. Už samotné datum narození je zahaleno mnoha nejasnostmi, protože ho nikdo přesně nezná. Většinou se v souvislosti s datem narození uvádí rok 1925, 1926, někdy dokonce 1930. Archivní dokumenty obecné školy ve Zbrašově u Hranic, uvádějí jako datum narození 26. únor roku 1926.³⁴³ Příjmení „Šternová“ získala až poté, co ji doktor Oscar L. Štern adoptoval. Matka Miroslava, rozená Becková, otěhotněla s neznámým mužem krátce před tím, než lékaře poznala.

Miroslava Šternová navštěvovala až do 30. června roku 1937 obecnou školu ve Zbrašově u Hranic a patřila mezi premianty. Od 1. září roku 1937 pokračovala ve studiu na hranickém gymnáziu, kde jí bylo dopřáno absolvovat pouze tři roky. Do třídy 1. A nastoupila společně s Olgou Klapálkovou - dcerou pozdějšího hrdiny od Tobruku, Dagmar Brožovou – dcerou hudebního skladatele a ředitele hranické hudební školy Františka Brože či Vladimíra Benoniho – syna štábního rotmistra a po válce populárního herce. Miroslava Šternová, na základě vysvědčení ze dne 28. června roku 1940, dokončila ještě školní rok 1939/1940.³⁴⁴ Některé zdroje však uvádějí nepodložené informace, spojující toto období s uvězněním rodiny v roce 1939 v koncentračním táboře, neznámo ve kterém. Otec poté vynaložil všechno úsilí na záchranu rodiny, kdy jedinou možností byla emigrace. V této souvislosti se objevily také spekulace o lži ze strany matky nežidovského původu, která se tvrzením o adoptivním vztahu mezi otcem a dcerou pouze snažila své dítě uchránit. Archivní materiály hranického gymnázia také dokazují, že byla Miroslava z předmětu náboženství v první a druhé třídě uvolněna a ve školním roce 1939/1940 navštěvovala hodiny českomoravského náboženství s výsledným hodnocením *výborný*.³⁴⁵ Oscar Štern nakonec sehnal pasy a rodina, až na jednoho svého člena, mohla opustit rodnou vlast. Byla jím babička žijící v Praze, kterou *Bimbulka*, jak

³⁴³ Archiv zastupitelského úřadu České republiky v Mexiku (6. března 2013).

³⁴⁴ Tamtéž.

³⁴⁵ Tamtéž.

Mirolavu nazývala, moc milovala a nikdy už se s ní nesetkala. V létě roku 1940 odjela Mirolava s rodinou do Mexika.

Jak popisuje předchozí text, Mirolavin otec, lékař Oscar Štern, úspěšně prováděl lékařskou praxi také v Mexiku. Na rozdíl od mnohých jiných emigrantů, kteří vydali veškeré úspory na cestu do zámoří a v hostitelské zemi žili velmi skromně, dokázal bývalý lázeňský lékař svoji rodinu finančně zajistit a umožnit Mirolavě studia architektury a dekorace v New Yorku. Během studijního pobytu se v roce 1942 Mirolava zamilovala, doslova na první pohled. Její srdce si získal americký voják stejného věku a zamilovaný pár dokonce přemýšlel nad svatbou. Ale vše se odehrálo v době, kdy i Spojené státy byly vtáhnuty do válečného běsnění a armáda novou lásku, tehdy ještě neznámé dívce z Československa, odvelela. Bylo to už podruhé, kdy vlivem války přišla mladá Mirolava o z celého srdce milovanou osobu a současně poprvé, kdy se pokusila o sebevraždu. Další rána pro mladou dívku přišla 23. prosince roku 1945, když maminka podlehla zákeřné nemoci. Vlivem předchozích událostí, které smrt matky ještě umocnila, propukly u mladé dívky těžké depresivní stavy. Některé zdroje uvádějí, že až toto období bylo tím prvním, kdy Mirolava přemýšlela o odchodu z tohoto světa, jiné se drží roku 1942.

V tomto nelehkém období se Mirolava vrátila do Mexika a otec tajně doufal, že se její zdravotní stav v kruhu rodinném zlepší. Mirolava dospěla a svým exotickým vzhledem na sebe poutala mexickou společnost. Oscar Štern, v oné době již uznávaný mexický internista a kardiolog, byl členem prestižního klubu zdejší smetánky *Campestre Churubusco*, kde se každoročně konala soutěž královny krásy. Tu v roce 1945 vyhrála mladá Mirolava a oslovila svým vzhledem filmové producenty. Otec byl ochoten udělat pro svou dceru cokoliv, a proto podpořil i její rozhodnutí zanechat studia architektury a brát privátní hodiny herectví u japonského politického emigranta Sekiho Sana. V jeho divadelní škole se opět zamilovala, tentokrát do Mexičana Jesuse Jaime Obregóna, z dobře situované rodiny. „*El Bambí*“, jak se mladému studentovi herectví přezdívalo, se stále pokoušel prosadit na filmovém plátně. I přes otcovu nevoli, nechal zamilovaný pár v roce 1945 stvrdit svoji lásku slibem manželským. V té době, stále ještě zamilovaná Mirolava netušila, že mexického herce přitahují muži a ona byla pouze jakousi záminkou před mexickou, silně katolicky založenou, společností. Její citlivá duše nesla další zklamání velmi těžce a v první chvíli hledala útěchu opět u svého otce. Ten se po smrti Mirolaviny matky znovu oženil, tentokrát se svojí asistentkou z nemocnice.

V roce 1946 se sžila s myšlenkou odstartovat naplno hereckou kariéru. I přes otcův nesouhlas, který už si o Mirolavu dělal starosti a obával se dalšího bezhlavého rozhodnutí, přijala nabídku Elizonda Paniho a vzala roli ve filmu *Tragické svatby (Bodas trágicas)*, kde

ztvárnila postavu Amparo, po boku herců Roberta Silva a Ernesta Alonsa. V roce 1947 kromě dalších rolí v mexickém filmu, dostala příležitost také v Hollywoodu ve filmu *Dobrodružství Casanovy* (*Adventures of Casanova*). Další filmové nabídky na sebe nenechaly dlouho čekat.

Vycházející hvězda šla z role do role a z jednoho milostného románu do druhého. Zlé jazyky tvrdí, že po nevydařeném vztahu s Obergónem tyto krátkodobé milostné etudy prožívala se svými filmovými partnery. Byli to na příklad Arturo de Cordova, se kterým si zahrála ve filmu *Pět ženských podob* (*Cinco rostros de mujer*), Pedro Infante, kterého poznala při natáčení komedie *Škola pobudů* (*Escuela de vagabundos*) nebo další milostné romány se Stevem Cochranem, Jorgem Negretem nebo Mariem Morenem. V roce 1953 získala filmovou cenu *Arial Award* za roli ve snímku *Las tres perfectas casadas*. Vždy usměvavá a spokojená herečka ve filmu byla o to víc nešťastná v soukromí. Po předchozích nevydařených vztazích již nedokázala nikomu věřit. Oslnivá a krásná Miroslava procházela velkou krizí a propadala depresi. Na každém kroku ji pronásledovali novináři či muži, kteří se zajímali spíše o její vzhled, než o ni samotnou. Někdy hysterickou, jindy depresivní Miroslavu opět přepadaly myšlenky na sebevraždu.

V roce 1954 natočila snad nejznámější a nejslavnější film *Pokus o zločin/ Zločinný život Archibalda de la Cruz* (*Ensayo de un crimen*), pod vedením španělského režiséra Luise Bunuela. Během natáčení měla herečka těžké deprese a na jejím stavu se podepsalo další milostné zklamání. Téhož roku potkala v Mexiku španělského toreadora Luise Miguela Dominguína (1926-1996), známého pro své milostné aférky s hollywoodskými hvězdami Ritou Hayworth a Avou Gardner, se kterým se spřátelila. Během dalšího setkání ve Španělsku jí Dominguín vyznal lásku a slíbil, že se s ní ožení. Opravdu se oženil, ale s italskou herečkou Lucío Bosè, což byla poslední rána do už tak pošramoceného srdce slavné herečky. Poté co se objevila tato v tisku, našla služebná Maria del Rosario Navarro herečku bez známek života, jak v ruce svírá fotografii, na které byla společně Dominguímem. Zemřela 9. března roku 1955 ve věku 29 let na otravu barbituráty.³⁴⁶

V příčině smrti mexické herečky s českými kořeny, která v letech 1946 – 1955 natočila třicet filmů³⁴⁷, je dodnes celá řada otazníků. Objevila se i teorie o vztahu herečky

³⁴⁶ Franco Paco, El enigmático fin de Miroslava todavía despierta dudas, in: El Periodiquito (15. 6. 2012), str. 13, dostupné z < <http://issuu.com/elperiodiquito/docs/la-revista-15-7-2012>> ze dne 5. srpna 2014. <https://www.youtube.com/watch?v=OwKYU7U-v5k>

³⁴⁷ Pozn.: V Hollywoodu: *Dobrodružství Casanovy* (1947), *The Brave Bulls* (1951), *Cizinec na koni* (1955). V Mexiku: dokumenty *El charro Inmortal* (1955) a *Toreador* (1956), filmy: *Bodas trágicas* (1946), *Cinco rostros de mujer* (1946), *¡A volar joven!* (1947), *Una Aventura en la noche* (1947), *Juan Charrasqueado* (1947), *Nocturno de amor* (1947), *Secreto entre Mujeres* (1948), *La Liga de las muchachas* (1949), *La casa chica* (1949), *La posesión* (1949), *La Muerte enamorada* (1950), *Monte de Piedad* (1950), *Trotacalles* (1951), *Carcel de Mujeres* (1951), *Ella y yo* (1951), *El Puerto de los siete vicios* (1951), *Dos Caras Tiene el*

s milionářem Jorgem Pasquelem, se kterým měla zemřít během letecké katastrofy. Její sebevražda měla být uměle naaranžována. Další verze uváděla jako důvod k sebevraždě lesbickou lásku k herečce Ninón Sevillové, což by bylo v katolicky založeném Mexiku nepřístojné.³⁴⁸ Jiná vylučuje všechny tyto možnosti a uvádí, že Miroslava milovala bratra Iva.³⁴⁹ Žádné z těchto tvrzení však nikdy nebylo prokázáno. Herečka, která po celý život odmítala kritiky, zdůrazňující především její krásu nad jejími hereckými výkony, zaplnila všechny titulní strany mexických periodik.

Miroslava zanechala tři dopisy na rozloučenou, z nichž jeden, z části napsaný v češtině, byl pro otce, druhý patřil právnímu zástupci s pokyny, jak zaopatřit tělo a ve třetím dopise bratrovi Ivovi napsala: „*Odpusť mi a zapomeň*“. Stejně tak, jak je spousta nejasností ohledně hereččina narození, je i spousta otázek ohledně její smrti. Důvody vedoucí k sebevraždě, však nikdy vysvětleny nebyly. Ernesto Alonso, hereččin přítel a kolega, věděl o všech traumatech a emocionálních ranách, které se s ní táhly už od dětství. A tomu také přikládal největší váhu jejího tragického činu. Ve své vzpomínce v mexické televizi řekl: „*Pamatuji si, jak Miroslava odmítala vidět jednu scénu z Ensayo de un crimen, ve kterém její voskovou podobiznu, její přesnou kopii, polykaly plameny. Říkala, že se bojí vidět tuto část filmu, protože ví, že se s jejím tělem stane to stejné. Že ji zpopelní. Pro mě to pak bylo strašné, protože jsem vlastně viděl její kremaci dvakrát: jednou ve filmu a jednou ve skutečnosti. Skoro v synchronním čase. Byla to tak bolestná zkušenost, že si ji nechci pamatovat.*“³⁵⁰

Miroslava je v Mexiku obdobou Marilyn Monroe, její kult stále žije a dokonce po ní byla pojmenovaná řada mexických dívek. Z mladé neznámé dívky, prchající z Evropy před nacismem, vyrostla krásná žena, které během devíti let ležel filmový svět u nohou. Přesto v soukromém životě štěstí a lásku nenalezla. Její dramatický život inspiroval spisovatelku Guadalupe Loaeza k napsání textu *Miroslava* o jejích posledních dnech, který je součástí díla *Primero las Damas*. V roce 1993 byl do kin uveden film *Miroslava* v režii Alejandra Pelayo. Miroslavu ztvárnila francouzsko-americká herečka, zpěvačka a modelka Arielle Dombasle, v roli otce Oscara Šterna se představil Milosh Trnka, osobnost českého původu, jehož běžné povolání je kameraman.

osudu (1951), *La Bestia magnífica* (1952), *Sueños de gloria* (1952), [Las tres perfectas casadas](#) (1952), *Música, Mujeres y amor* (1952), *Más Fuerte que el amor* (1953), *El monstruo resucitado* (1953), *Reportaje* (1953), *La visita que no toco el zabarvení* (1954), [Escuela de vagabundos](#) (1954), [Ensayo de un crimen](#) (1955).

Oficiální stránky Wikipedia, otevřená encyklopedie: *Miroslava* (actress), <dostupné z <[http://en.wikipedia.org/wiki/Miroslava_\(actress\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Miroslava_(actress))> ze dne 30. července 2014.

³⁴⁸ Archiv zastupitelského úřadu České republiky v Mexiku (6. března 2013).

³⁴⁹ *El suicidio de Miroslava Stern*, dostupné z <<https://www.youtube.com/watch?v=OwKYU7U-v5k>> ze dne 30. července 2014.

³⁵⁰ Archiv zastupitelského úřadu České republiky v Mexiku (6. března 2013).

3.3.3 Ivo Štern

Ivo Štern (1931 – 2011) byl vlastní syn lékaře Oscara L. Šterna a nevlastní bratr slavné mexické herečky s českými kořeny, Miroslavy. Do Mexika uprchl jako malý chlapec se svojí rodinou židovského původu před hitlerovským běsněním (viz. text: Oscar Štern).

V Mexiku působil především ve farmaceutickém průmyslu na postu prezidenta společností a to v mexické *Národní komoře lékárenského průmyslu (Cámara Nacional de la Industria Farmacéutica, CANIFARMA)* a v mexické *Národní společnosti výrobců léků (Asociación Nacional de Fabricantes de Medicamentos, ANAFAM)*.³⁵¹

Jméno Ivo Stern Becka je v Mexiku známé především v souvislosti se skautským hnutím, jak ve své rodné vlasti, tak v Mexiku. V Československu byl Ivo Štern aktivním členem ještě v předválečném období, poté následovala pauza způsobená emigrací a druhou světovou válkou. Do skautského hnutí se Ivo Štern opět zapojil (1964) až na západní polokouli v Mexiku, které se stalo jeho rodině novým domovem a později se prosadil i v celosvětovém měřítku. Byl členem *Světové organizace skautského hnutí (Organización Mundial del Movimiento Scout)* a to v roli prezidenta *Americké rady skautingu (Consejo Interamericano de Escultismo)*, dnes známé pod názvem *Comité Scout Interamericano*, do které byl jmenován v roce 1988 jako druhý Mexičan zastávající tuto úlohu. V roce 1999 získal za své zásluhy nejvyšší možné ocenění v rámci organizace, *Řád bronzového vlka* a čímž ukončil i od roku 1993 své působení ve *Světovém výboru (Comité Mundial)*. Obřad ohledně předání ocenění proběhl o rok později v rámci jedenáctého celosvětového skautského diskusního fóra s názvem *11° Moot Scout Mundial/11th World Scout Moot*, konaného během července 2000 v šesti státech Mexika (Mexico DF, Hidalgo, Morelos, Michoacán, Queretáro, Puebla). Sešlo se na pět tisíc skautů z jedenácti zemí, včetně devatenáctičlenného týmu z České republiky a diskutovali o společenských, kulturních a ekologických problémech současnosti. Ivo Štern byl oceněn v sídle ředitelství severovýchodně od mexického hlavního města, v klubu *Campestre Teotihuacán*, kde probíhal současně zahajovací a závěrečný ceremoniál celé akce. Jako projev úcty, byli na slavnostní předání pozváni také čeští skauti, kteří se události zúčastnili ve svých typických uniformách a Ivo Štern s nimi mluvil v rodném jazyce.³⁵²

³⁵¹ Oficiální stránky společnosti Cámara Nacional de la Industria Farmacéutica, dostupné z <<http://www.canifarma.org.mx/>> ze dne 5. srpna 2014.

Oficiální stránky společnosti Asociación Nacional de Fabricantes de Medicamentos, dostupné z <<http://www.anafam.org.mx/>> ze dne 5. srpna 2014.

³⁵² Online rozhovor s Arturem Reyes Fragoso a Erick Hernández García z Asociación de Scouts de México, A. C., 10. července 2014, archiv Martiny Jonákové.

Dále je třeba zmínit působení Iva Šterna v krajaňském spolku, založeném v roce 1992 s názvem *Asociace T. G. Masaryka* se sídlem v mexickém hlavním městě. Byl to první krajaňský spolek po Sametové revoluci v Československu v roce 1989. První poznámka do kroniky, byla z 13. února 1993 a na valném shromáždění byli zvoleni do výboru *Asociace*³⁵³ tito představitelé: Ing. Alexander Schoor - předseda, paní Gloria Čejková - místopředsedkyně a paní Jiřina Liebermannová – tajemnice, která také od roku 1993 začala psát kroniku krajaňského spolku. Od roku 1994 posílil řady vedení organizace také Ivo Štern, který se o čtyři roky později, poté co zemřel zapálený vlastenec Alexander Schoor, stal předsedou. Ivo Štern zastával stejnou pozici, jako před více jak čtyřiceti lety jeho otec Oscar Štern v Československo-mexické asociaci. Ivo Štern se, během svého působení ve vedení Česko-mexické asociace T. G. Masaryka, podílel na organizaci převezení a vztyčení sochy T. G. Masaryka v Ciudad de México.³⁵⁴ V dnešní době *Asociace* pro své členy pořádá kulturní akce, jako např. oslavy národních svátků (velikonoční malování kraslic, mikulášská nadílka, vánoční mše), vaření českých jídel, koncerty vážné hudby, ale i setkání s významnými Čechy (návštěva Věry Čáslavské v Mexiku na pozvání mexického prezidenta F. Calderóna při příležitosti oslav 200. let nezávislosti Mexika). Dnes je předsedkyní spolku Mexičanka Edna Gomez Ruiz.

3.3.4 Anna Amrain

Opustit Československo se rozhodla Anna Amrain v roce 1939 rozhodla a novým domovem až do konce života se jí stalo Mexiko. Kromě toho, že po celý svůj život vyjadřovala solidaritu ostatním krajaňům, měla velice prestižní módní salón. Dokonce se podílela na vzniku neziskové společnosti podporující rozvoj módního průmyslu *Fashion Group Mexico*³⁵⁵, kde se setkávali významní módní návrháři a vytvářeli překrásné módní přehlídky. Díky spolupráci s touto organizací se mexická návrhářka s českými kořeny proslavila i v zahraničí. Anita, jak ji přátelé nazývali, měla krásný dům nedaleko kopce

Radio Praha, Denní souhrn zpráv (14. července 2000), dostupné

<<http://www.radio.cz/cz/rubrika/bulletin/zpravy-patek-14-cervence-2000>> ze dne 30. července 2014. z

³⁵³ Kronika krajaňského spolku, *Asociace T. G. Masaryka*, Mexiko 1993.

³⁵⁴ Osobní rozhovor s jednou ze zakladatelek Česko-mexické asociace Jiřinou Liebermannovou, 28. 10. 2010.

Kronika krajaňského spolku

³⁵⁵ Pozn.: Fashion Groupe Internacional byla založena v roce 1930 v New Yorku, jako první nezisková společnost podporující rozvoj módního průmyslu. Jedna z hlavních zakladatelek, Eleanor Roosevelt, přizvala ke spolupráci kromě jiných Elizabeth Arden a Helenu Rubinstein. V Mexiku byla společnost Fashion Groupe Internacional, Inc. Mexico City založena v roce 1962. Od roku 2012, kdy oslavila 50. narozeniny, se partneři scházejí každý měsíc. Mezi hlavní návrháře, kteří jsou členy společnosti, patří např. Cristina Pineda, María Luisa d'Chávez či Alana Savoir. Oficiální stránky společnosti Fashion Groupe Internacional of Mexico City, dostupné z <<http://www.fashiongroupmexico.com/>> ze dne 2. srpna 2014.

Chapultepec, plný starožitností a cenných obrazů od různých mexických malířů. Protože Anna Amrain neměla děti, všechno zdědil synovec.³⁵⁶

3.3.5 Marie Novotná a Jiří Reich

Georgina Reich Novotný, provdaná de Erdmann, sice není přímou účastnicí tragických událostí z doby druhé světové války a holocaustu, přesto její život poznamenaly. Je totiž příslušníkem tzv. druhé generace, která se o zřudnostech druhé světové války dozvěděla z vyprávění rodičů. Jiří Reich a Marie Novotná (provdaná de Reich), stáli v období nacistické okupace před stejným rozhodnutím, jako již zmiňovaný Oscar Štern. Přestože byli oba dva zapálení vlastenci, milující svou rodnou zemi, bylo jim nadevše jasné, že jiná volba než nucený odchod ze země, jim životy nezachrání. To se také nakonec ukázalo, jako správné rozhodnutí, neboť Jiří Reich, příslušník židovského etnika, přišel během druhé světové války o většinu své rodiny.

Ing. Jiří Reich odjel do Mexika už v roce 1938, jako zaměstnanec automobilky Škoda³⁵⁷. Po mnichovských událostech mu bylo jasné, že jediné východisko pro záchranu života, je volba zůstat v Mexiku. Marie Novotná se za svým manželem díky rodinným vazbám dostala poměrně snadno. Oba dva si velmi dobře uvědomovali, napříč všem počátečním překážkám spojeným s procesem sžívání se s novou realitou, jakého „luxusu“ ve formě azylu a tím pádem záchrany jejich životů se jim dostalo, oproti ostatním členům rodiny a blízkých. Zpočátku si vůbec nepřipouštěli, že by se jim Mexiko mohlo stát doživotním domovem a neustále žili v naději, že s blížícím se koncem války pro ně vysvitne možnost návratu do rodné vlasti.

Ovšem jak tomu často bývá, realita vypadala zcela odlišně. Přestože snad každý občan doufal, že s koncem války nastane svoboda a Československo bude opět demokratickým státem, opak byl pravdou. Poválečné politické napětí v zemi se ještě více přiosťřilo především v souvislosti s rostoucí podporou komunistické strany, zejména pak po vyhraných volbách

³⁵⁶ Rozhovor s krajany – s Jiřinou Liebermannovou, 28. 10. 2010, Mexiko a s Glorií Čejkovou, 21. 11. 2011.

³⁵⁷ Mladoboleslavská automobilka „Laurin & Klement“, která se během své více než stoleté historie úspěšně pracovala na vrchol, neměla v Mexiku pobočku. Automobilka L&K, posléze Škoda, prodávala vozy po celém světě, včetně západní polokoule, kde zásobila severní, střední i jižní Ameriku. V roce 1925 došlo ke spojení mladoboleslavské automobilky L&K s plzeňskou strojírnou „Škoda“. A to byl zlomový moment, od kdy se začalo využívat synergií při prodeji v různých regionech. I přes absenci pobočky automobilky v Mexiku, je možné, že tam byl zastoupen koncern Škoda, Plzeň, jako např. cukrovary, elektrárny apod. a takových to synergií se využívalo také při prodeji automobilů. Jako příklad koncernového zastoupení v Latinské Americe lze uvést Argentinu či Kolumbii.

Online dotaz autorky práce zodpověděl Mgr. Lukáš Nachtmann, koordinátor archivu, EOH-SKODA Muzeum, Mladá Boleslav., dostupné z < Lukas.Nachtmann@skoda-auto.cz, <http://www.skoda-auto.cz/>> ze dne 7. srpna 2014.

v roce 1946, kdy se demokraticky smýšlející společnost uvědomovala vážnost tehdejší doby. Úplné uchopení moci komunistickou stranou v únoru roku 1948 a následná perzekuce, měly za následek další vlnu politické emigrace. Jak již bylo v práci několikrát uvedeno, poúnorové události jednak přiměly celou řadu exulantů, toužících po návratu do rodné vlasti, jejich rozhodnutí přehodnotit a těm, kteří plánovali v emigraci zůstat, jejich rozhodnutí potvrdily. Ne jinak tomu bylo v případě manželů Jiřího a Marie Reichových, kteří již měli v oné době tři děti (Georginu, Tomáše a Pedra) od narození vychovávané v Mexiku. Další okolností, která ovlivnila rozhodnutí zůstat v Mexiku, bylo stálé a slibné zaměstnání otce rodiny, který jí dokázal zabezpečit.

Georgina a její bratři, Tomáš a Pedro, se narodili ve smíšené židovsko - katolické rodině, protože jak již bylo zmíněno v úvodu tohoto textu, otec Jiří Reich byl židovského původu a matka Marie Novotná pocházela z katolické rodiny. Po příjezdu do Mexika však otec dospěl k rozhodnutí přijmout křest a konvertoval do Katolické církve. V tomto duchu vychovávali manželé Reichovi také své děti. Georgina ještě dodala: *„Jak si dovedete představit, to co se stalo během války, bylo pro mého otce nesmírně bolestivé, ale se vším respektem k nám, rozhodl se nemluvit o této záležitosti a užíval si to, co život přinášel, aby pokusil se prožít novou část života s potěšením a učinit své děti šťastnými.“*³⁵⁸ Přestože se Georgina a její bratři narodili v Mexiku, doma se vždy mluvilo česky, rodina slavila české svátky, maminka vařila česká jídla a poslouchala se česká hudba. Rodiče se snažili děti připravovat na návrat do Československa. To ale bylo před rokem 1948...

Jiří Reich, Oscar Štern, Josef Smutný, Theo Schwarz či Václav Vrátný, ti všichni žili v letech druhé světové války v dalekém Mexiku; některé spojoval osud exulantů židovského původu, prchajících před nacistickým antisemitismem a rasismem, jiní přišli do Mexika krátce před vypuknutím válečného konfliktu. Všechny ale spojovala činnost v nově vzniklém krajaňském spolku, ve kterém se průběžně v letech 1941 -1945 opakovaně střídali na vedoucích pozicích. Mimo jiné je pojily velmi silné přátelské vazby mezi celými rodinami. Např. Josef Smutný byl během udělování svátosti křtu Georgině kmotrem.³⁵⁹ Během dalšího, v tomto případě online rozhovoru na dálku mezi Českou republikou a Mexikem a také s odstupem tří let, zavzpomínala Georgina na výše uvedené rodinné přátele a spolupracovníky

³⁵⁸ Pozn.: „Como usted se puede imaginar, lo que pasó durante la guerra fue enormemente doloroso para mi padre, pero, debido al respeto que nos tenía, decidió no hablar del asunto y aprovechar el tipo de vida que llevaba para gozar esa parte y hacernos felices.“ Citováno podle: Osobní rozhovor ve španělštině s paní Georginou Reich de Erdmann, ze dne 28. 10. 2010, Zastupitelský úřad České republiky v Mexiku. Přepis rozhovoru v archivu Martiny Jonákové.

³⁵⁹ Osobní rozhovor ve španělštině s paní Georginou Reich de Erdmann, ze dne 28. 10. 2010, Zastupitelský úřad České republiky v Mexiku. Přepis rozhovoru v archivu Martiny Jonákové.

takto: „Z uvedených osob ve vašem dopise jsem jich znala mnoho, ale většina z nich byla ve věku mých rodičů. Ti by dnes oslavili 110 let; můj otec zemřel v roce 1975 a moje matka v roce 1976. Velmi dobře jsem znala např. doktora Šterna a později také jeho syna Iva Šterna. Jeho první manželku (Česka Miroslava, rozená Beckova, matka dětí Miroslavy a Iva, podlehl rakovině 23. 12. 1945 v Mexiku, pozn. autora) jsem neznala, protože zemřela velmi mladá, ale doktor Štern zemřel ještě dříve než moji rodiče a jeho syn před dvěma lety. Velmi dobře jsem znala také pana Herzoga, který měl také dceru“³⁶⁰

3.3.6 Josef Smutný

Josef Smutný byl dalším emigrantem, který posílil československou komunitu v Mexiku, ještě v době před vypuknutím druhé světové války. Byť nebyl postaven za dramatických podmínek před volbu opustit rodný domov, většinou i ostatní členy rodiny, přátele či blízké pro záchranu svého života - stejně jako ve většině v textu popisovaných příběhů - ovlivnila druhá světová válka jeho rozhodnutí žít v emigraci.

O jeho životě a působení v emigraci, se v současnosti můžeme dozvědět už jen zprostředkovaně, na základě výpovědí jeho potomků či očitých svědků, v tomto případě šlo o pokus navázání kontaktu s dcerou, *Carmen Smutný Narganes*. Na rozdíl od předchozí podrobnější výpovědi dcery československých exulantů, Georginy Reich de Erdmann, podařilo se v případě Josefa Smutného získat pouze útržkovité informace přibližující obraz oné doby.

Z výpovědi dcery Carmen vyplývá, že cesta Josefa Smutného do Mexika nebyla vůbec prvoplánová. Nejprve připlul do New Yorku v rámci diplomatické mise. Poté co se k němu donesla zpráva, že bylo Československo zabráno Němci, ztratila mise svůj účel. Po zvážení situace se Josef Smutný na poslední chvíli rozhodl pro směr jeho cesty do Mexika, kde se také nakonec usadil. Tam se také zamiloval do Mexičanky, se kterou se do třech měsíců oženil. V roce 1941 se manželskému páru narodila dcera Carmen.³⁶¹

Pro většinu emigrantů a uprchlíků byla typická sounáležitost, stejně tak rodina Josefa Smutného žila společně s rodinami Vrátný, Reich, Otahal a Ganga. Většinou šlo o blízké přátele, kteří se společnými silami a aktivitami snažili postavit osudu. Josef Smutný byl

³⁶⁰ „De las personas que usted menciona en su carta conocí a muchos, pero la mayoría de ellos eran de edades semejantes a los de mis padres. Mis padres hoy tendrían 110 años de edad; mi padre murió en 1975, y mi madre en 1976. Conocí bien por ejemplo, al Dr. Stern y posteriormente a su hijo Ivo Stern. A la primera esposa del doctor no la conocí porque murió muy joven, pero el doctor murió antes que mis padres, y el hijo murió hace como 2 años. También conocí muy bien al Sr. Herzog, y también tuvo una hija.“

Citováno podle: Online rozhovor s paní Georginou Reich de Erdmann, 7. srpna 2014, archiv Martiny Jonákové

³⁶¹ Online rozhovor s Carmen Smutný Narganes, 5. srpna 2014, archiv Martiny Jonákové.

kmotrem GeorGINě Reich, během svátosti přijímání křtu. A stejně jako Oscar Štern či Jiří Reich, byl také Josef Smutný v letech 1941–1945 členem Československo-mexické asociace a podílel se i na jejím vedení. A právě Josef Smutný byl, na základě výpovědí krajanů v Mexiku³⁶², spojován s myšlenkou a následnou realizací vytvoření speciální brože odlévané ze stříbra pro Čechoslováky žijící v Mexiku. Brož ve tvaru malého znaku republiky Československé s motivem dvouocasého lva majícího na prsou štítek s dvojramenným křížem. Dcera Carmen si v souvislosti s broží vzpomněla pouze na to, že byla určena k prodeji a získané peníze určené na nákup potravin apod. posílal otec do Československa.³⁶³

3.4 Závěrečná poznámka

Důležitou úlohu v československo-mexických vztazích sehrál ve 20. století Vlastimil Kybal. Zasadil se o upevnění československo-latinskoamerických vztahů v oblasti politické, hospodářské, kulturní i sociální. Na Kybalovo působení bylo možné navázat i během druhé světové války, kdy mexická vláda zaujímala poměrně kladný vztah k československé exilové vládě, nebo kdy byla poskytnuta mexická víza českým antifašistům.

Český trojlístek, Reinerová, Kisch, Simone, se jednoznačně zasadili o narůstající prestiž Československo-mexické asociace. Snažili se bojovat psaným slovem proti fašismu a šířit mezi mexickou veřejnost informace o situaci v Evropě, prostřednictvím listu *El Checoslovaco mexicano*. V rámci organizace se uplatňovaly i jiné formy pomoci, např. v podobě veřejných sbírek. Potomci původních členů Československo-mexické asociace jsou dnes členy nově vzniklého krajanského spolku, Asociace T. G. Masaryk.

³⁶² Setkání krajanů na Zastupitelském úřadě České republiky v Mexiku, 28. 10. 2010. Fotografie brože poskytla přímo dcera Josefa Smutného (22. Listopadu 2010).

³⁶³ Online rozhovor s Carmen Smutný Narganes, 5. srpna 2014, archiv Martiny Jonákové.

Závěr

Česko-mexické vztahy, prošly od prvního vzájemného kontaktu ve 30. letech 16. století, určitým vývojem. Důležitým obdobím bylo 20. století, kdy se vzájemné vztahy mezi zeměmi ještě více utužily. Bylo to především díky diplomatické misi historika Vlastimila Kybala. Jeho intenzivní snažení, v roli podporovatele přímých hospodářských vztahů s Latinskou Amerikou, zajistilo spolupráci v oblasti ekonomické i kulturní.

Tyto Kybalovy aktivity, nabyly na významu především v období těsně před druhou světovou válkou, kdy přišli do Latinské Ameriky první exulanti, zejména zástupci židovského etnika.³⁶⁴ Řada lidí se dostala na západní polokouli ještě před rokem 1939 a to v roli zaměstnanců prosperujících československých firem (cukrovarů, elektráren, atd.), které měli v Latinské Americe koncernové zastoupení. Tyto firmy působily např. v Argentině, v Kolumbii, v Brazílii (Baťa) či v Mexiku, na kterém představil předchozí text postavu Ing. Jiřího Reicha, v souvislosti s rolí zaměstnance firmy Škoda. Pro svůj židovský původ, se po obsazení Československa nacisty rozhodl zůstat v Mexiku. Jak dále uvádí Ivo Barteček, i tito lidé jsou označováni za exulanty.³⁶⁵ Tento proud vystěhovalectví však nedosahoval takových čísel, jako masivní emigrace v 19. století. V předválečném období se čísla pohybovala ve stovkách, avšak co se cílové země týkalo, opět hrála hlavní roli Argentina a Brazílie.

Byť byla mexická vláda, až do dvacátých let ochotna přijímat nové přistěhovalce, v roce 1937 se na celou záležitost pohlíželo jinak. V období holocaustu přišlo do Mexika na 200 000 žádostí o azyl, ale pouze kolem 2000 jich bylo vyslyšeno. I přes určitá nařízení, zde byly evidentní případy korupce, zejména pak během prezidentského období Ávila Camacho. Řada uprchlíků využila kontaktů v zámorí, pomoci různých odborů a sdružení se jim podařilo získat pas a vízum, lodní lístek, jiní si je koupili. Podobný osud potkal také českou trojici německy píšících autorů z Prahy. Mexiko nakonec poskytlo azyl jak E. E. Kischovi a Otto Katzovi, tak Lence Reinerové.

Skupina českých exulantů se napojila na německou antifašistickou kolonii a snažila se aktivně podílet na její činnosti. Podařilo se jim založit exilové nakladatelství, El Libro Libre a pronikli také do Československo-mexické asociace, ve které se krajané sdružovali. Během pětiletého období, se jim podařilo pozdvihnout a oživit činnost Asociace natolik, že začali vydávat list *El Checoslovaco en México*, zúčastňovali se všemožných přednášek nebo konferencí a neustále seznamovali mexickou veřejnost, s aktuální situací v Evropě,

³⁶⁴ Barteček Ivo, *Češi a Slováci v Jižní Americe*, Oficiální stránky dvouměsíčníku pro kulturu a dialog LISTY, dostupné z < <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=043&clanek=030430> > ze dne 15. srpna, 2014.

³⁶⁵ Barteček Ivo, *Češi a Slováci v Jižní Americe*.

v Československu a s terorem páchaným nacisty na nevinných obětech. Brali proto jako svoji morální povinnost, podpořit boj proti fašismu takovým způsobem, jak nejlépe dovedou - tedy psaním.

Prostřednictvím Československo-mexické asociace, se na pomoci a podpoře československému zahraničnímu odboji podíleli také její členové. Byli to jak starousedlíci (Eduard Čejka, Václav Vrátný, Josef Nechyba a Marie Nechybová) tak čeští exulanti, kteří jak již bylo zmíněno, v Mexiku pracovali a vlivem politických změn se rozhodli zůstat (Jiří Reich, Josef Smutný), nebo židovští uprchlíci, kteří jen o vlásek utekli z Československa hitlerovskému běsnění (Oscar L. Štern, Miroslava Šternová, Ivo Štern, Anna Amrain, E. E. Kisch, A. Simone, L. Reinerová). S koncem války se někteří z nich rozhodli pro návrat do Evropy, zejména německy píšící spisovatelé. Ostatní zmínění krajané po rodné zemi také velmi tesknili, ale většinou si v Mexiku založili rodiny, někteří zajistili i dobré zaměstnání, tudíž s návštěvou rodné země vyčkávali. Netušili ovšem, že vlivem politických změn roku 1948 se do Československa jen tak nevrátí. Většina z nich se utvrdila v rozhodnutí žít v emigraci.

Předložený text se snažil zachytit důvody nedobrovolného odchodu Čechů z rodné vlasti v období spjatém s druhou světovou válkou. Zaměřil se především na osudy českých německy píšících autorů a současně se pokusil zmapovat situaci mezi žijícími krajaný v Mexiku. V tomto ohledu byl v době výzkumu (2010) velice nápomocný Český zastupitelský úřad v Mexiku a vedení současného krajanského sdružení Asociace T. G. Masaryka v Mexiku.

Na základě rozhovorů s potomky očitých svědků, v kombinaci se vzpomínkami spisovatelky a přímé účastnice doby Lenky Reinerové, předložila závěrečná kapitola přibližný náznak fungování a složení Československo-mexické asociace. Prostřednictvím kontaktů získaných v roce 2010 v Mexiku, vyplouvají na povrch další nové skutečnosti i s odstupem čtyř let. Z toho důvodu by bylo vhodné se k práci ještě jednou vrátit a pokusit se detailnějším výzkumem přiblížit minulosti.

Na aktivity Vlastimila Kybala a literární počiny E. E. Kische v Mexiku, navázal diplomatickou misí v 50. letech a svými reportážemi s názvem „Mexiko je v Americe“, Norbert Frýd. Také poválečná situace využila postavení získané především z předválečných aktivit Vlastimila Kybala a z období antifašistického exilu. Až do roku 1989, byly mezi oběma zeměmi zachovány kontakty alespoň v rovině kulturní.

Literatura

Prameny

Průvodce a sborníky:

Barteček Ivo: Vystěhovalectví a studium vystěhovalectví – občanský či národnostní princip?(Příklad vystěhovalectví do Latinské Ameriky z Československa v letech 1918-1938), in: *Sborník prací historických, XV, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Historica 27-1996*, Olomouc: [s.n.] 1998. Dostupný z <http://publib.upol.cz/~obd/fulltext/HIST27/Historica27_22.pdf>

Barteček Ivo, Pavlíček Jaromír, Česká krajanská komunita v Latinské Americe, in: *Sborník prací historických, XVI, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Historica 28-1998*. Olomouc: [s.n.] 1999. Dostupný z <<http://publib.upol.cz/~obd/fulltext/histor28/histor28-14.pdf>>

Barvíková Helena, Bednařík Petr, Čapková Kateřina: *Exil v Praze a Československu 1918-1938*, Praha: Pražská edice, 2006. ISBN 80-86239-11-X.

Československý svaz novinářů: *Odkaz Egona Ervína Kische pro mezinárodní pokrokovou žurnalistiku*, Praha: Vydavatelství a nakladatelství NOVINÁŘ, 1980.

Halada Jan a kol., ed.: *Egon Erwin Kisch známý a neznámý. Sborník ze Symposia o životě a díle Egona Ervina Kische k 120. Výročí jeho narození*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1088-4.

Padevět Jiří: *Průvodce protektorátní Prahou. Místa – události – lidé*, Praha: Nakladatelství Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2256-1

Studijně vydavatelská skupina archivně dokumentačního odboru.: *Dokumentace a materiály k otázce Latinské Ameriky*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1962.

Deníky, paměti, projevy:

Beneš Edvard: *Šest let v exilu a druhé světové války*, Praha: Orbis, 1947.

Dobová literatura:

Frýd Norbert: *Mexiko je v Americe*, Praha: Orbis, 1955.

Kisch Egon Ervín: *Egon Ervín Kisch se směje*, Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1962.

Kisch Egon Ervín: *Objevy v Mexiku*, Praha: Vydavatelstvo Družstevní práce, 1950.

Kisch Egon Ervín: *Přistání v Austrálii*, Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1950.

Kisch Egon Ervín: *Půl století zuřivým reportérem*, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1985.

Kisch Egon Ervín: *Tržiště senzací*, Praha: Svoboda, 1952.

Kisch Egon Ervín: *V pěti dílech světa*, Praha: Lidová kultura, 1936.

Reinerová Lenka: *Hranice uzavřeny*, Praha: Mladá Fronta, 1956.

Reinerová Lenka: *Adiós, Španělsko*, Praha: Labyrint, 2012. ISBN 978-80-87260-25-8.

Reinerová Lenka: *Bez adresy*, Praha: Labyrint, 2006. ISBN 80-85935-77-5.

Reinerová Lenka: *Lodní lístek*, Praha: Labyrint, 2009. ISBN 978-80-87260-02-9.

Reinerová Lenka: *Čekárny mého života*, Praha: Labyrint, 2007. ISBN 978-80-85935-84-4.

Simone André: *EL LIBRO NEGRO del terror nazi en Europa*, México: El Libro Libre, 1943. Dostupné ve formátu pdf z <<https://ia700501.us.archive.org/32/items/EILibroNegroDelTerrorNaziEnEuropa/EILibroNegroDelTerrorNaziEnEuropa.pdf>>

Simone André: *J'Accuse! O těch, kdož zradili Francii*, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1947.

Novinové články:

Čurda Jan: „Válečné kořeny Československa“, in: *Živá historie speciál – Nejmocnější říše světa*, 29. března 2013, str. 77-82.

Čurda Jan: „Adolf Hitler: Cesta k moci“, in: *Živá historie speciál – Nejmocnější říše světa*, 29. března 2013, str. 77-82.

Šedivý Martin: „Vzestup německého obra“, in: *Válka REVUE Speciál – Československo 1938*, 2. srpna 2013, str. 8-13.

Šikula Martin: „Odvážnou rukou psáno“, in: *Živá historie speciál – Co by se stalo, kdyby...*, 1. února 2010, str. 106-109.

Čurda Jan: „Mnichov: slzy místo oslav“, in: *Živá historie speciál – Co by se stalo, kdyby...*, 1. února 2010, str. 100-102

Cidlinský Karel: „Běžný život uprostřed pekla“, in: *Živá historie*, 21. března 2014, str. 8-11.

Čurda Jan: „Na práci do Říše“, in: *Živá historie*, 21. března 2014, str. 46-50.

Anon.: „9 koncentračních táborů: Jak vypadá peklo na zemi?“, in: *History revue Speciál*, 24. dubna 2012, str. 50-51.

Nekola Martin: „Vhodné poněmčít a ostatní zlikvidovat!“, in: *Válka REVUE Speciál – Co by se stalo, kdyby...*, 13. listopad 2012, str. 47-50.

Pecka Radomír: „Škodovka pod hákovým křížem“, in: *II. Světová*, 22. listopadu 2013, str. 26-29.

Černý Vladimír: „První hon na nepřátele říše“, in: *Živá historie*, 14. února 2014, str. 44-47.

Sekundární literatura

Monografie:

Barteček Ivo: *Československý antifašistický exil německého jazyka*, Ostrava: Repronis, 1999. ISBN 80-86122-36-0.

De Lange, Nicholas: *Svět Židů*, Praha: Knižní klub, 1996. ISBN 80-7176-325-X

Eichlová Gabriela, Hingarová Vendula, Květinová Gabriela (edd.): *MEXIKO 200 let nezávislosti*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-48-9.

Filipský Jan a kol.: *Kdo byl Kdo, čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-59-1.

Glosíková Viera: *Exil Mexiko v epických a lyrických dílech německy píšících autorů*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2009. ISBN 978-80-7290-367-2.

Hanzlík František: *Krajané a československý zahraniční odboj 1939-1945*, Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2010. ISBN 978-80-7278-532-2.

Hrdlička Jaroslav: *VLASTIMIL KYBAL doma a v exilu*, 1. vyd. Louny: Obecní úřad Peruc, 2001.

Chalupa Jiří: *Stručná historie států ŠPANĚLSKO*, Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-478-4.

- Jordan David, Wiest Andrew:** *Atlas Druhé světové války*, Praha: Ottovo Nakladatelství, 2006. ISBN 80-7360-273-3.
- Jungbauer Radomír:** *Latinská Amerika a USA*, Zlín: Tigris, 2013. ISBN 978-80-7490-009-9.
- Klíma Jan:** *Stručná historie států BRAZÍLIE*, Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-176-0.
- Kratochvíl Jan, et al.:** *Český a slovenský exil 20. století*, Brno: Meadow Art, 2003.
- Krejčí Jaroslav:** *Mezi demokracií a diktaturou. Domov a exil*, Praha: Albis international, 2006. ISBN 80-86404-19-6.
- Livingstoneová Grace:** *Zadní dvorek Ameriky*, Všeň: Grimmus, 2011. ISBN 978-80-87461-02-0.
- Macková Jolana, Ulrych Ivan:** *Osudy lidických dětí /vzpomínky, svědectví, dokumenty/*, Nymburk: Nakladatelství VEGA-L, 2011. ISBN 978-80-87275-42-9.
- Miles Jonathan:** *Devět životů Otto Katze. Příběh komunistického superšpiona z Čech*, Praha: Nakladatelství Paseka, 2012. ISBN 978-80-7432-202-0.
- Nakladatelství SUN:** *Druhá světová válka*, Praha: Nakladatelství SUN, 2010. ISBN 978-80-7371-250-1.
- Nálevka Vladimír:** *Československo a Latinsko Amerika v letech druhé světové války*, Praha: Universita Karlova, 1972.
- Nálevka Vladimír:** *Druhá světová válka*, Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-390-3.
- Nálevka Vladimír:** *Světová politika ve 20. Století I.*, Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000. ISBN 80-902261-4-0.
- Nálevka Vladimír:** *Světová politika ve 20. Století II.*, Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000. ISBN 80-86493-16-4.
- Nálevka Vladimír:** *Druhá světová válka*, Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-390-3.
- Nálevka Vladimír:** *Poslední týden míru*, Praha: Mladá Fronta, 1979.
- Nálevka Vladimír:** *Přednášky kurzu Současná Latinská Amerika*, FFUK: Iberoamerikanistika, 2009 - 2010.
- Němec Jan a kol.:** *Politické systémy Latinské Ameriky*, Praha: Oeconomica, 2010. ISBN 978-80-245-1740-7.
- Opatrný, Josef:** *Amerika v proměnách století*, Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-42-7.
- Opatrný, Josef (ed.):** *Las relaciones checo-mexicanas*, in: *Ibero-Americana Pragensia Supplementum 26/11*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1954-5.
- Opatrný, Josef:** *Stručná historie států MEXIKO*, Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-185-X.
- Opatrný, Josef:** *Stručná historie států USA*, Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-157-4..
- Orientální ústav ČSAV, Československo a Latinská Amerika po druhé světové válce, Praha, 1977.**
- Schettino Macario:** *Cien anos de confusión. México en el siglo XX*, México: Taurus Pensamiento, 2007. ISBN 978-970-770-923-2
- Šterba Francisco Carlos:** *Češi a Slováci v Latinské Americe*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-2080-6.
- Tomanová Helena:** *Setkání v Praze/Begegnungen in Prag*. Praha: Argo, 1996. ISBN 80-85794-72-1.
- Wichner Ernest:** *Pražská německá literatura od expresionismu po exil a pronásledování*, Praha: Aula, 1995.
- Wittlichová Lucie (ed.):** *Vzkazy domů. Messages home*, Praha: Labyrint, 2012. ISBN 978-80-87260-46-3.

Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří: *Pražská Egon Erwin Kisch novinář a bojovník*, Brno: Nakladatelství Novinář, 1984.

Internetové zdroje:

Anon., *Barvy jednoho života*, Reflex 37/2005, dostupné z <<http://www.jedinak.cz/stranky/txtreinerova.html>> ze dne 17. srpna 2014.

Bednář Václav, Prospěch Tomáš, *Židé na Hranicku*, Nakladatelství Dost, Hranice 2007, str. 1, 5, 10. Dostupné ve formátu pdf z <<http://www.historie.hranet.cz/pdf/zide2007.pdf>> 30. července 2014.

Čapková Kateřina: *Několik tváří exilu v ČSR. Každodennost péče o uprchlíky před nacismem*, Oficiální stránky periodika „dějiny a současnost“, dostupné z <<http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/3/nekolik-tvari-exilu-v-csr-/>> ze dne 3. srpna 2014.

Časnochová Jana: *Tupý úder ostří gilotiny*, (28. 3. 2006), dostupné z <<http://www.zasvobodu.cz/news/tupy-uder-ostri-gilotiny-/>> ze dne 15. srpna 2014.

Dvořáková Jaroslava, *Literatura německých autorů v exilu*, in: Týdeník pro literaturu a kulturu, 10/2010, dostupné z <<http://www.obrys-kmen.cz/archivok/index.php?rok=2010&cis=10&cl=01>> ze dne 3. července 2014.

Gleizer Daniela: *El exilio judío, ¿un exilio „incomodo“* (3.2.2012), dostupné z <<http://www.enlacejudio.com/2012/02/03/el-exilio-judio-un-exilio-incomodo-daniela-gleizer-en-enlace-judio/>> ze dne 5. srpna 2014.

Kovaříková Blanka, *Po stopách zaniklých pražských nevěstinců*, oficiální stránky Novinky.cz, dostupné z <<http://www.novinky.cz/zena/styl/324203-po-stopach-zaniklych-prazskych-nevestincu.html>> ze dne 28. června 2014.

Pavlát Leo: *Židovská komunita v Latinské Americe se zmenšuje*, pořad „Šalom alejchem“ (22. června 2008), oficiální stránky Českého rozhlasu, dostupné z <http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/468020> ze dne 3. srpna 2014.

Poláček Tomáš, *Lenka Reinerová – přítelkyně Kische i Foglara* (17. Května 2006), dostupné z <http://ona.idnes.cz/lenka-reinerova-pritelkyne-kische-i-foglara-fzi-/spolecnost.aspx?c=A060517_122240_ona_ony_jup> ze dne 23. července 2014.

Strašíková Lucie, *Křišťálová noc: Nacisté řádili v pohraničí, vypalovali židovské synagogy*, dostupné z <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/249659-kristalova-noc-naciste-radili-v-pohranici-vypalovali-zidovske-synagogy/>> ze dne 18. června 2014.

Štěpková Tereza, *Monstrproces s Rudolfem Slánským zahájil před šedesáti lety státem řízený antisemitismus* (2. 12. 2012), Oficiální stránky Českého rozhlasu,

dostupné z <http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/1145108> ze dne 22. července 2014.

Štiklová Jiřina: *Exil a krajané*, dostupné z <<http://krajane.radio.cz/articleDetail.view?id=2065>> 14 května 2014.

Rozhovor Martiny Stejskalové s brněnským historikem Jiřím Pernesem na téma *Exil a emigrace po roce 1948 a 1968*. Dostupné z <<http://krajane.radio.cz/articleDetail.view?id=1446>> 14. května 2014

Rozhovor Václava Müllera s historičkou PhDr. Lenkou Mandovou v pořadu *Prahou křížem krázem* (25. 3. 2014), 1-7.díl věnovaný *E. E. Kischovi* dostupné z

<[http://hledani.rozhlas.cz/?query=egon+erw%C3%ADn+kisch+&offset=0&porad=%22Prahou%20k%C5%99%C3%ADn%C5%BEem%20kr%C3%A1%C5%BEem%22\\$](http://hledani.rozhlas.cz/?query=egon+erw%C3%ADn+kisch+&offset=0&porad=%22Prahou%20k%C5%99%C3%ADn%C5%BEem%20kr%C3%A1%C5%BEem%22$)> ze dne 28. června 2014.

Rozhovor Ladislava Dvořáka s Jaroslavem Medem z Ústavu pro českou literaturu Akademie věd, v pořadu *29. 4. 1885: Narodil se Egon Erwin Kisch*, (29. 4. 2009),

dostupné z <http://www.rozhlas.cz/radio_cesko/vyroci/_zprava/576190> ze dne 28. června 2014

Rozhovor Marka Ebena s Lenkou Reinerovou v pořadu „Na plovárně“ (23. listopadu 2006), dostupné z < <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1093836883-na-plovarne/206522160100025-na-plovarne-s-lenkou-reinerovou/>> ze dne 23. července 2014.

Oficiální stránky Ústavu pro studium totalitních režimů, Doležalová Markéta, *Dokumentace popravených z politických důvodů 1948-1989 - André Simone/Otto Katz (1895-1952)*, dostupné z < <http://www.ustrcr.cz/cs/andre-simone-otto-katz>> ze dne 11. července 2014.

Oficiální stránky National Geographic, *Dům v Mexiko City, kde zemřel Trockij. Průvodce je vnuk zavražděného*, (16. prosince 2011), dostupné z < http://www.national-geographic.cz/detail/dum-v-mexiko-city-kde-zemrel-trockij-pruvodcem-je-vnuk-zavrazdeneho-6245/#.U71DEfl_u2o> ze dne 8. července 2014

Oficiální stránky Český rozhlas 2, Četba z knihy Alice Rühle „Pražský exil Hanny Aschbachové“, dostupné z < http://www.rozhlas.cz/dvojka/uslysime/_zprava/496679> ze dne 22. června 2014

„Kauza Mein Kampf: Pozitivní vliv na rozvoj neonacismu nebo na svobodu projevu?“, *Revue politika* 3/2005, dostupné z < <http://www.revuepolitika.cz/clanky/543/kauza-mein-kampf>> ze dne 18. června 2014.

Nacistická Křišťálová noc a její současné paralely, dostupné z <http://www2.holocaust.cz/cz/resources/texts/kristalova_noc_paralely_kostlan> ze dne 11. dubna 2014. Slavné vily Čech, Moravy a Slezska, *Vila Osca L. Šterna*, dostupné z <<http://www.slavnevily.cz/vily/olomoucky/vila-oskara-l-sterne>> 30. července 2014.

Franco Paco, *El enigmático fin de Miroslava todavía despierta dudas*, in: *El Periodiquito* (15. 6. 2012), str. 13, dostupné z < <http://issuu.com/elperiodiquito/docs/la-revista-15-7-2012>> ze dne 5. srpna 2014.

El suicidio de Miroslava Stern, dostupné z < <https://www.youtube.com/watch?v=OwKYU7U-v5k>> ze dne 30. července 2014.

www.anafam.org.mx

www.canifarma.org.mx

www.fashiongroupmexico.mx

www.holocaust.cz

www.krajane.radio.cz

<http://www.scouts.org.mx/>

www.wikipedia.com

www.wikipedia.es

Další dokumenty:

Kronika krajanského spolku T. G. Masaryka, Mexiko: 1993.

Miroslava „manana, ya no estaré aquí“ [cd-rom, film], Režie Alejandro Pelayo, Mexiko, Aries Films, MCINE, 1992

Archivy:

Archiv zastupitelského úřadu, Mexiko.

Přílohy

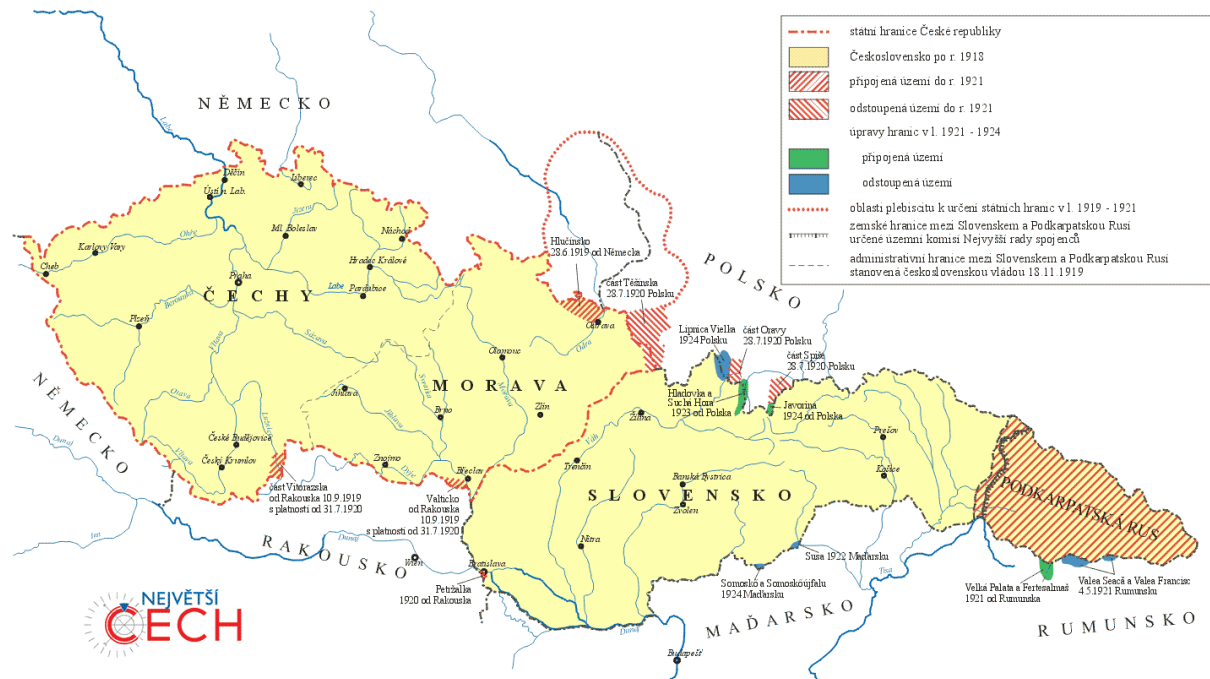
Příloha 1 Proměny na mapě v kontextu politických změn v letech 1914-1939

Obr. č. 1 – Mapa Rakouska-Uherska v roce 1914

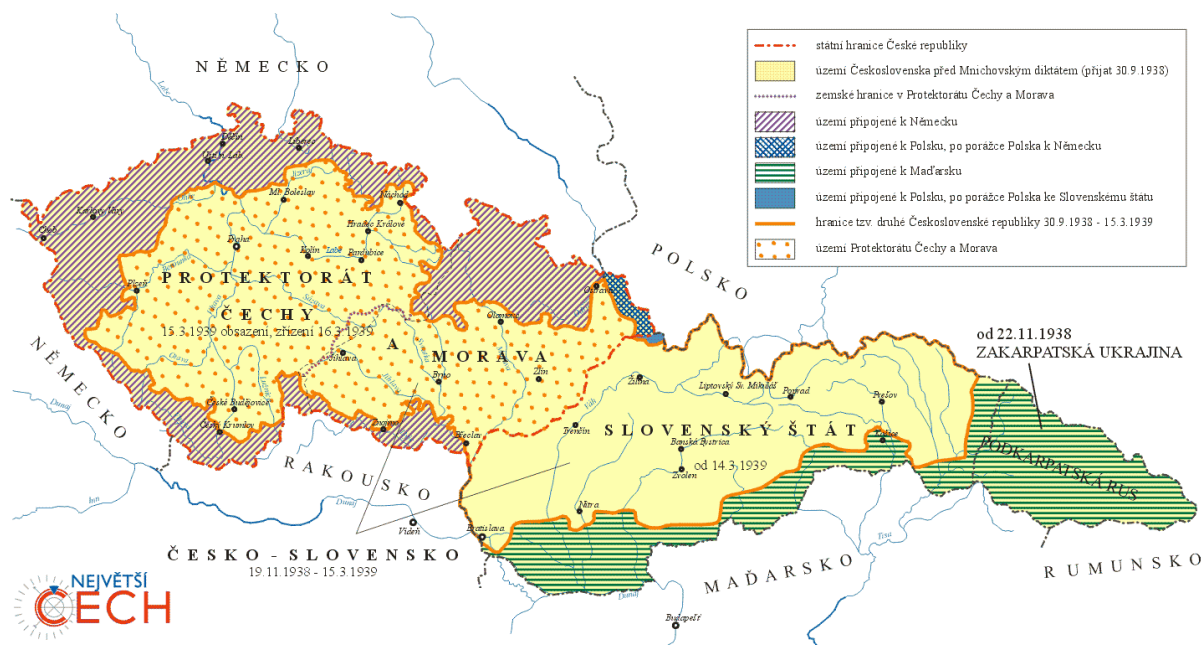
Zdroj: Wikipedie, Otevřená encyklopedie, *Rakousko-Uhersko*, 12. Srpna 2014, dostupné z < <http://cs.wikipedia.org/wiki/Rakousko-Uhersko>>

Obr. č. 2 – Československo v roce 1918

Zdroj: Havelková Marcela, Semotanová Eva, *Historie po obdobích: Úpravy hranice Republiky československé (Československo) v letech 1918-1924*, Česká televize, 12. srpna 2014, dostupné z < http://www.ceskatelevize.cz/specialy/nejvetsicech/historie_12>

Obr. č. 3 – Protektorát Čechy a Morava v roce 1939

Zdroj: Havelková Marcela, Semotanová Eva, *Historie po obdobích: Československo po Mnichovském diktátu. Protektorát Čechy a Morava*, Česká televize, 12. srpna 2014, dostupné z <http://www.ceskatelevize.cz/special/nejvetsicech/historie_14>

Příloha 2 Osvědčení o protektorátní příslušnosti

Formular zum § 5.
Formulář k § 5.

Z. 7/774/7942
Čís.

**Bescheinigung
Osvědčení**

über die Protektoratsangehörigkeit.
o protektorátní příslušnosti.

Vor- und Zuname
Jméno a příjmení *Blazina Skala-má'*

Beschäftigung (Beruf)
zaměstnáním (povoláním) *čm. Kamradt - v domovním*

geboren (Tag, Monat, Jahr, Ort und pol. Bezirk der Geburt)
narození (den, měsíc, rok, místo a pol. okres) *25. Dezember 1921*

in Kerschitz pol. Bezirk PISEK - PÍSEK

aus der Heimatgemeinde
z domovské obce *Unter Nerestetz pol. Bezirk PISEK - PÍSEK*

wohnhaft in der Gemeinde
bytem v obci *Dolní Nerestetz pol. Bezirk PISEK - PÍSEK*

ist
jest **Angehöriger des Protektorates Böhmen und Mähren.
příslušníkem Protektorátu Čechy a Morava.**

In dieser Angehörigkeit folgt (folgen) ihm seine Ehegattin
V této příslušnosti sleduje(i) ho manželka

geboren am
narozená dne des Jahres
roku in
v

pol. Bezirk
pol. okres , und die minderjährigen Kinder (Namen und
nezletilé děti (jména a data narození)

Geburtsdaten)

Landes (Bezirks-)behörde in **PISEK - PÍSEK** , den **18. 2. 1942**
Zemský (okresní) úřad v dne

Der Bezirkshauptmann : Okresní hejtmán :

S. V. Schwanke

Příloha 3 Egon Erwin Kisch

Obr. č. 1 – Heřman a Arnoštka Kischovi, rodiče E. E. Kische

Zdroj: Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří,
Egon Erwin Kisch, novinář a bojovník, Vydavatelství a Nakladatelství Novinář, 1984, str.20.

Obr. č. 2 – E. E. Kisch jako jednoroční dobrovolník pražského sboru (1904)

Zdroj: Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří,
Egon Erwin Kisch, novinář a bojovník, Vydavatelství a Nakladatelství Novinář, 1984, str 23.

Obr. č. 3 – Necelé tři týdny po požáru Říšského sněmu, začala vycházet v Rudém večerníku na pokračování Kischova reportáž „V žalářích třetí říše“

Zdroj: Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří, Egon Erwin Kisch, novinář a bojovník, Vydavatelství a Nakladatelství Novinář, 1984, str 74.

Obr. č. 4 – E. E. Kisch se svou tehdy ještě sekretářkou Giselou Lynnerovou při práci

Zdroj: Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří, Egon Erwin Kisch, novinář a bojovník, Vydavatelství a Nakladatelství Novinář, 1984, str. 78.

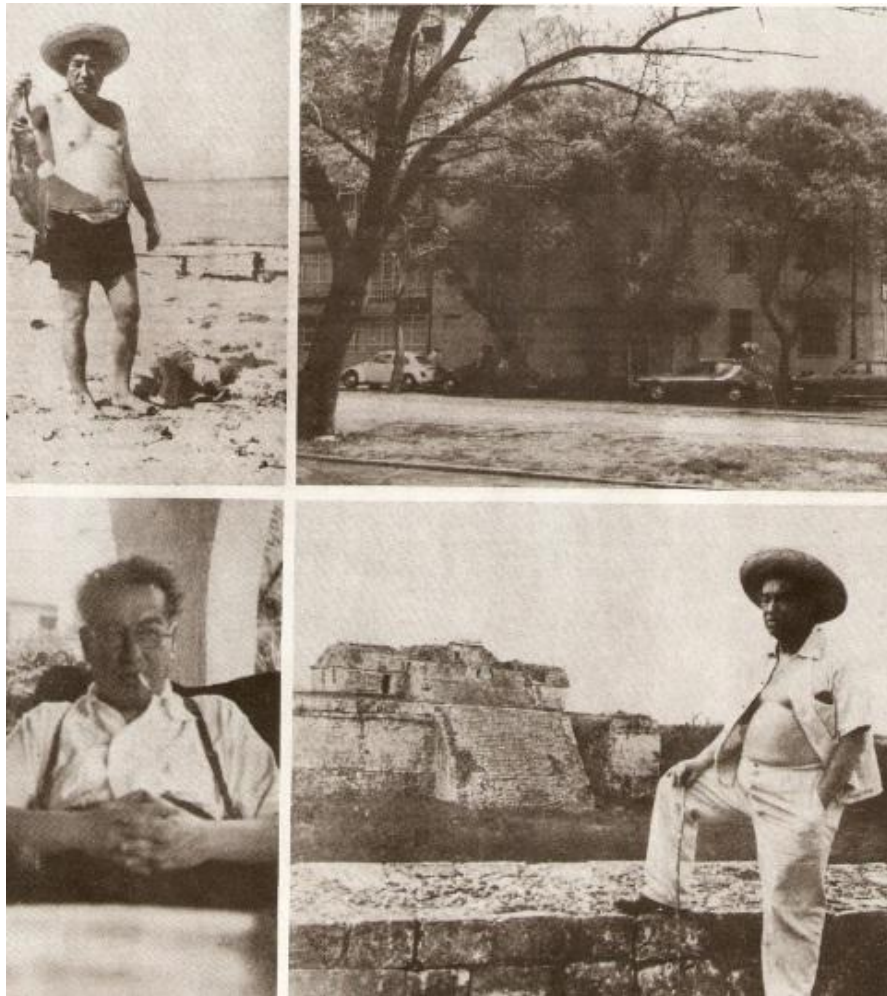
Obr. č. 4 – Stránky ze sešitu španělštiny, kterou se E. E. Kisch v roce 1940 učil v Mexiku

Zdroj: Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří, Egon Erwin Kisch, novinář a bojovník, Vydavatelství a Nakladatelství Novinář, 1984, str. 98.

Obr. č. 5 – E. E. Kisch v Mexiku, Dům na Avenida Amsterdam 130, hl. město Mexiko,

E. E. Kisch a objevy v Mexiku.

Zdroj: Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří,
Egon Erwin Kisch, novinář a bojovník, Vydavatelství a Nakladatelství Novinář, 1984, str. 100.

Obr. č. 6 – Antifašistický časopis *Freies Deutschland*, během mexického exilu do něj přispíval také E. E. Kisch

Zdroj: Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří,
Egon Erwin Kisch, novinář a bojovník, Vydavatelství a Nakladatelství Novinář, 1984, str. 102.

Obr. č. 7 – Legitimace Československo-mexické asociace z roku 1941

Zdroj: Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří,
Egon Erwin Kisch, novinář a bojovník, Vydavatelství a Nakladatelství Novinář, 1984, str. 102.

Obr. č. 8 – Dopis Československo-mexické asociace, předaný E. E. Kischovi při příležitosti jeho návratu do vlasti

Zdroj: Žemličková Gabriela, Tomáš Jiří,
Egon Erwin Kisch, novinář a bojovník, Vydavatelství a Nakladatelství Novinář, 1984, str. 105...

Příloha 3 Životopis Vlastimila Kybala

Vlastimil Václav Antonín Kybal se narodil 30. května roku 1880, jako třetí dítě ze šesti sourozenců. Jeho rodištěm je Černochoh nedaleko Peruce, v kraji mezi městy Louny a Slaným.

Čtyři roky (v letech 1887-1891) navštěvoval obecní školu v Černochově. V letech 1891-1899 byl pro své nadání a schopnosti zapsán na Vyšší státní gymnázium ve Slaném, kde se seznámil s myšlenkami a díly Masaryka, Havlíčka, Palackého, atd. a osvojil si klasické i moderní jazyky. Po úspěšném zakončení studia na střední škole pokračoval ve studiu na Filozofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity. Protože pocházel z početné rodiny a statek rodičů byl zadlužen, příspěvky na studium od rodičů byly velmi omezené. Mladý student byl odkázán na podporu určenou pro chudé studenty a prostředky plynoucí z opisovačských prací pro některé šlechtice v archívech. Studium úspěšně ukončil a po obhájení zdařilé dizertační práce *O učení Mistra Matěje z Janova o církvi*, byl roku 1904 prohlášen doktorem filozofie. Během studia vatikánských archívů, se v Římě seznámil se svojí budoucí manželkou, Anou Saenz. Se vzdělanou mexickou malířkou, která byla do Říma vyslána za účelem studijního pobytu, s později známým Diegem Riverou a Franciscem Gotiou, se po několikaletém zasnoubení oženil a měli dva syny – Milíče a Dalimila.

Na své rodiště v Černochově historik nezanevřel a se svou chotí a syny ho navštěvoval pravidelně. Především v letech první světové války se usedlost rodičů stala významným útočištěm. Po vzniku Československa přijal Kybal nelehkou diplomatickou dráhu ve službách ČSR, která se uzavírá v Mexiku na počátku roku 1939. Poté Kybal odchází do exilu do USA a domov se mu stal pouze vzpomínkou. Československo a své rodiště Černochoh, nenavštívil ani v poválečném období v letech 1945-1948. Důvodem byl zhoršený zdravotní stav manželky, který vyžadoval pravidelné pobývání na jihu USA, na Floridě. Stesk po vlasti byl ale s pozdním věkem intenzivnější. Tři roky před smrtí dokončil text o sv. Anežce České, kterým završil své rozsáhlé dílo. Dne 2. ledna 1958 Vlastimil Kybal umírá ve Washingtonu. V roce 1997 nechal syn Dalimil převézt ostatky rodičů do Čech, kde byly uloženy v rodinné hrobce na Vyšehradském hřbitově. O dva roky později byla v Černochově odhalena pamětní deska Vlastimila Kybala.³⁶⁶

Z knižních prací Vlastimila Kybala lze uvést např.: *M. Matěj z Janova. Jeho život, spisy a učení*, nově vydáno v nakl. L. Marek, Brno, 2000, 330 s., *Svatý František z Assisi*, Praha, Laichter 1913, 252 s., *O Španělsku*, Praha, Procházka 1928, 157 s., *Jižní Amerika. Přehled hospodářský, obchodní a politický*, Praha, Vesmír 1935, 155 s., *Anežka Česká*, Brno, Marek 2000, 250 s. Z literatury věnované Vlastimilu Kybalovi pak následující: Jaroslav Hrdlička: *Hus a husitství v díle Vlastimila Kybala*, Brno, Marek 1999, 170 s., Ivo Barteček – Miloš Šlapal: „Mezi historií a diplomacií, Portrét Vlastimila Kybala“, in: *Dějiny a současnost*, č. 4/1995, s. 21-24.

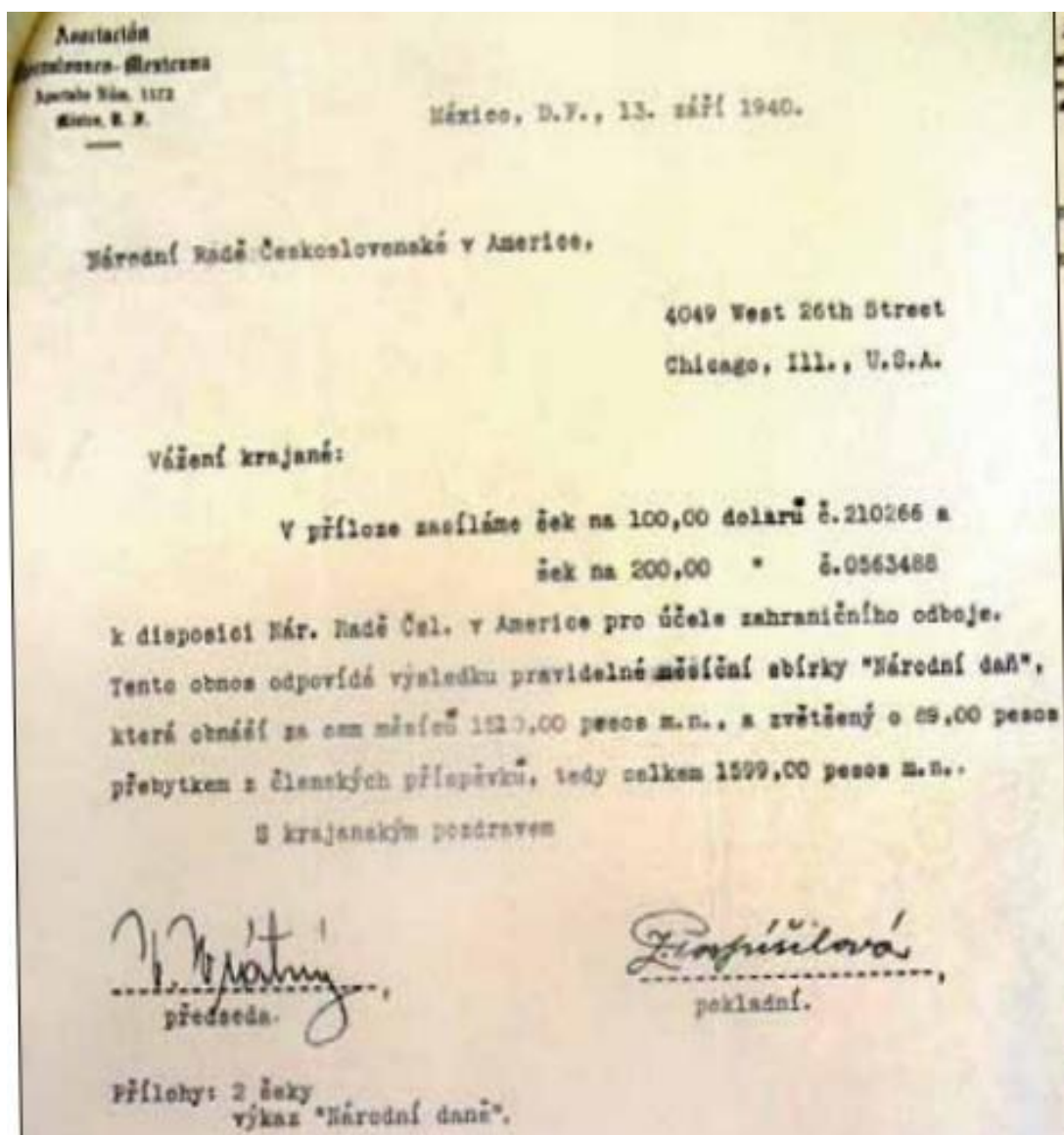
Od roku 1996 existuje Společnost Vlastimila Kybala, založená s cílem bádání a aktualizace života a díla, poněkud opomíjeného, historika a diplomata prof. Vlastimila Kybala. Mezi členy Společnosti patří představitelé jak domácího prostředí, tak ze zahraničí, zejména po listopadu 1989.³⁶⁷

³⁶⁶ Hrdlička Jaroslav, *VLASTIMIL KYBAL doma a v exilu*, v Lounech 2001, kapitola *Rodové kořeny* str. 5, 8-9, kapitola *Studium* str. 1-0, 1-2, kapitola *Historik* str. 1-3, 1-4, 1-5, kapitola *Diplomat* str. 1-7, kapitola *Exil* str. 1-9, 2-3, 2-5, 2-6, 2-8.

³⁶⁷ Oficiální stránky Společnosti Vlastimila Kybala (Kybal Society/Gesellschaft), dostupné z <<http://www.vkybal.estranky.cz/>> ze dne 10. srpna 2014.

Příloha 4 Československo-mexická asociace

Obr. č. 1 – Dopis od Československo-mexické asociace pro Československou národní radu se sídlem v Chicagu, informující o výši pravidelné měsíční sbírky na pomoc československému zahraničnímu odboji.

Zdroj: Hanzlík František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938-1945*,
Ministerstvo obrany ČR, Praha 2010, str. 123.

Obr. č. 2 – Výkaz „Národní daně“ obsahující jmenný seznam členů Asociace, kteří pravidelně přispívali. Mezi jinými na seznamu figurují např. Eduard Čejka, Jiří Reich, Josef Smutný, Václav Vrátný, aj.

Asociace
členové - členky
číslo 100, 1112
Mexico, D.F. 12. září 1940.

Výkaz "Národní daně".

ku zaplatili členové výše uvedeného spolku za 3 měsíce tohoto roku
m počínaje:

Beryš Mikuláš.....	10,00	pesos n.n.
Čejka Eduard.....	60,00	" "
Fischgrund Evžen.....	10,00	" "
Harek Milos.....	30,00	" "
Jaich.....	30,00	" "
Kohn Josef.....	5,00	" "
Sechytba Josef.....	60,00	" "
Sechytbová Marie.....	10,00	" "
Penhas Jan.....	45,00	" "
Penhasová Anna.....	15,00	" "
Fospíčil Karel.....	170,00	" "
Fospíčilová Edaška.....	160,00	" "
Reich Jiří.....	80,00	" "
Shön-Lips Mike.....	5,00	" "
Schwara Teodor.....	60,00	" "
Smutný Josef.....	30,00	" "
Sudek Rudolf.....	105,00	" "
Čásková Rosalie.....	60,00	" "
Ducháček Josef.....	60,00	" "
Vrátný Václav.....	160,00	" "
Vrátná Alcie.....	160,00	" "
Weiss Leopold.....	80,00	" "
Weiss Max.....	25,00	" "
Wolf Martin.....	30,00	" "
Evoneček Josef.....	20,00	" "
CELKEM.....	1810,00	pesos n.n.

Vrátný
Loprišilová

Zdroj: Hanzlík František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938-1945*,
Ministerstvo obrany ČR, Praha 2010, str. 123.

Obr. č. 3 – Přejmenování mexické vesnice San Jeronimo na Lidice, v reakci na tragickou událost spojenou s vyhlazením českých Lidic nacisty, 10. června 1942.

Zdroj: Hanzlík František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938-1945*, Ministerstvo obrany ČR, Praha 2010, str. 123.

Obr. č. 3 – Dopis od vyslanectví Československé republiky v Mexiku z 19. června 1943, které ve spolupráci s Československo-mexickou asociací žádá Československou národní radu v Chicagu o materiály na plánovanou manifestační schůzi na počest lidických obětí.

VYSLANECTVÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY
V MEXIKU.
Čj. 602/43
Věc: Lidické plakáty.

México D.F., dne 19. června 1943.

Československá národní rada v Americe,
C h i c a g o , Ill.

Vyslanectví spolu se zdejší Československo-Mexickou Asociací připravuje velkou manifestační schůzi na počest lidických obětí, která se bude konati dne 6. července t.r. ve zdejším divadle Palacio de Bellas Artes. Presednictví schůze přijal mexický ministr vnitra, Lic. Miguel Aleman. Jedná se o velkou veřejnou manifestaci, na které vedle podepsaného promluví mexický dělnický vůdce Lic. Vicente Lombardo Toledano, Enrique González Martínez, předseda zdejšího PISM-Clubu, Maurice Garreau-Dombasle, zdejší delegát Národního výboru Bojující Francie, Dr. Oskar Stern, místopředseda asociace a československá žurnalistka Lenka Reinerová. Kromě toho bude zahrána Smetanova "Vltava" a mexická herečka zapěje arii z "Prodané Nevěsty". Celá manifestace bude přenesena oficiální rozhlasovou stanicí "Radio-Gobernacion".

Vyslanectví by bylo Československé národní radě v lince povděčné, kdyby mohla, pokud možno obratem pošty, zaslati letecky několik lidických plakátů, uvedených v tiskových zprávách ze dne 9. t.m., aby při manifestaci mohly být použity.

Zpráva o průběhu manifestace bude zaslána dodatečně.

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA

✓

1726
Dr. Wendl, m.p.
Chargé d Affaires.

Zdroj: Hanzlík František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938-1945*, Ministerstvo obrany ČR, Praha 2010, str. 123.

Obr. č. 3 – Seznamy dárců Sbírký národního osvobození

Sbírka Národního Osvobození		Seznam dárců	
Jméno	Číslo	Jméno	Číslo
Božidar Karabec	1.000,--	Ing. Václav Šedla	2.000,--
Marie Mandl	500,--	František Pfeifer	100,--
Alfred Gerung	50,--	Karel Štecker	100,--
František Bergmann	100,--	Bedřich Strouha	1.000,--
Ing. Lada Gervás	500,--	Julius a Leo Priester	100,--
Ilka Škahan-Lips	100,--	Ing. Jiří Reich	50,--
Ing. Josef Hekel	100,--	Ing. Josef Šesták	100,--
František Čechovka	100,--	Marie Šoupská	100,--
Dr. Hugo Šmal	100,--	František Tóser	300,--
Marie Šelastáková	300,--	Jan Václav Ryba	500,--
Leo Václav	300,--	Dr. František Roth	100,--
Frans V. Fiedler	300,--	Dr. Ulrich Aronstein	1.000,--
Margarita Litvinová	100,--	Margareta Nagensbergerová	500,--
Emma	1.500,--	Jiří Pappert	100,--
Edli Sed	300,--	Lea Stern	100,--
Dr. Alexander Hresell	150,--	Štěpán Šedla	100,--
Magda Šternová	10,--	Dr. Ladislav Hvalová	100,--
Herbert Inet	100,--	Dr. Arpad Wiesmann	100,--
Helma Špiarová	100,--	Dr. Edw. M. Hergenstern	20.000,--
Josef Šechýn	100,--	Marie Anise	2.000,--
Dr. Marie Hrenčíer	20,--	Václav Vrátný	500,--
Marie Ševcovitová	100,--	Karel Gottlieb	100,--
Marie Šatlíková	100,--	Samuel Habíša	500,--
Anton Fischgründ	5,--	Bedřich Šum	100,--
Karel Vogl	500,--	František Šum	50,--
NAJAFONT Jelit	50,--	Dr. Alfred Mandelik	100,--
Bedřich Arnsstein	100,--	Helma Šukerová	500,--
Otto Šondars (Argentina)	25,--	Bedřich Šuker	50,--
František Šilka (Sustana)	480,--	Dr. Oskar Stern	1.000,--
Antonín Šilner (Sustana)	148,50	Lilienta Lichtenbergová	500,--
Václav Šálek (Sustana)	50,--	Emmanuel Štrba	500,--
Jiří Těrnovský	5,--	Ing. Theo Schwarz	500,--
František Krafka	20,--	Josef Pincus	100,--
Oldřich Hora	5,--	František Bruckner	500,--
František Hroška	10,--	Marie Kallar	500,--
Bedřich Těrnovský	20,--	Kamila Šedla	1.000,--
Václav Škanda	10,--	Terese Šule a Marie Šedla	100,--
Bedřich Šolc	20,--	Dr. Jiří Šlitmann	50,--
Jan Štrlička	50,--	Lilly Šteiner	500,--
Vera Štettinová	10,--	Ing. Bedřich Arnsstein	50,--
Antonín Štěpán	5,--	Dr. Štefka Weissman	100,--
Marie Šuparová	5,--	Dr. Otto Vais	100,--
Antonín Šilka	10,--	Prof. Václav Šedla	50,--
Ladislav Falandr	20,--	Leo Šuk	100,--
Irlich Šimmons	50,--	Mikoláš Šupa	100,--
Irlich Šilman	1,--	Dr. Bernard Šuker	100,--
Jan Šlechta	1,--	Arnold Šukler	500,--
František Šmýr	1,--	Kateřina Šukerová	1.000,--
Josef Ševčík	1,--	Ing. Brian Schenfeld	
František Šedla	1,--		
Jaroslav Jarda	1,--		
Václav Šilka	1,--		
Vlastislav Šuka	1,--		

Zdroj: Hanzlík František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938-1945*, Ministerstvo obrany ČR, Praha 2010, str. 123.

Obr. č. 4 – Brož ze stříbra pro Českoslováky žijící Mexiku, autor: Josef Smutný

Zdroj: Carmen Smutný Narganes

Příloha 5 **Miroslava Šternová, mexická herečka českého původu**

Obr. č. 1 – Pedro Infante a Miroslava

Zdroj: dostupné z < <http://www.tvnotas.com.mx/2013/04/15/C-48339-todo-un-mujeriego-los-mil-amores-de-pedro-infante.php/>> ze dne 12. srpna 2014.

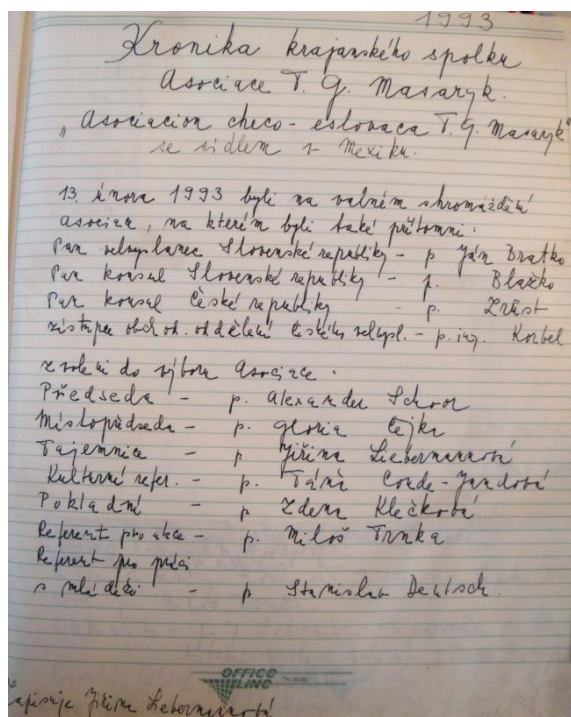
Obr. č. 2 – Miroslava

Zdroj: dostupné z < <http://www.radio.cz/en/section/mailbox/mailbox-2011-09-03>> ze dne 12. srpna 2014

Příloha 6 Asociace T. G. Masaryka

Obr. č. 1 – První zápis do kroniky Asociace je ze dne 13. února 1993

Zdroj: Kronika krajanského spolku Asociace T. G. Masaryk, se sídlem v Mexiku, 1993.

Obr. č. 2 – Uprostřed Ivo Štern, vpravo Gloria Čejková

Zdroj: Kronika krajanského spolku Asociace T. G. Masaryk, se sídlem v Mexiku, 1993.